

Utvärdering av utbildningsinsatser för romska brobyggare inom skolan.

Nina Edström

Mångkulturellt centrum

September 2015

Innehåll

Tack!.....	3
Sammanfattning	4
Inledning.....	6
Bakgrund	6
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod	9
Disposition	11
Del 1. Brobyggare – en översikt.....	11
Tillvägagångssätt och avgränsning	11
Brobyggare i skolan inom ramen för strategin för romsk inkludering.....	12
Idéer bakom brobyggare i skolan	16
Interkulturell pedagogik	18
Brobyggare som företeelse.....	19
Brobyggare i skolan/förskolan i Sverige	23
Brobyggare i skolan utanför Sverige.....	28
Sammanfattning av brobyggare och brobyggare i skolan	29
Del 2. Utbildningsinsatser för brobyggare i skolan – en utvärdering.	30
Det här är Utbildningsinsatser för romska brobyggare	30
Implementering.	32
Vilken implementering utvärderas?	32
Södertörns högskola anlitas.....	32
Utbildningens kvalitet	35
Implementering i kommunerna	38
Implementering i Göteborg	39
Implementering i Helsingborg	40
Implementering i Linköping.....	41
Implementering i Luleå	41
Sammanfattande om implementering i kommunerna	42
Hur ser de inblandade aktörerna på satsningen och dess syfte?.....	42
Brobyggare om utbildningsinsatser och brobyggeri	43
Brobyggare i Göteborg.....	43
Brobyggare i Helsingborg	45

Brobyggare i Linköping	46
Brobyggare i Luleå.....	47
Sammanfattande om brobyggarnas syn på syfte och praktik.....	49
Samordnare, projektledare och processledare	50
Samordnare i Göteborg	50
Samordnare i Helsingborg.....	51
Samordnare i Linköping.....	51
Samordnare i Luleå	52
Sammanfattande om samordnarnas syn på syfte och praktik.....	54
Chefer	54
Rektorer	54
Chefer utanför skolan	56
Sammanfattande om chefers syn på syfte och praktik	58
Resultat och framtid	59
Förväntningar och resultat.....	59
Hållbar framtid för utbildning och implementering av brobyggare i skola och förskola.....	62

Tack!

Mitt varmaste tack till alla brobyggare och samordnare i Göteborg, Helsingborg, Linköping och Luleå som med så stort engagemang har möjliggjort den här utvärderingen! Tack också till skolledare och andra chefer i kommunerna som ställt upp och bidragit med era viktiga synpunkter. Tack också till föreningsrepresentanter för att ni tog er tid till samtal och till referensgruppspersoner för värdefulla insikter. Flera personer som inte varit direkt inblandade i denna satsning har också hjälpt till med hänvisningar, erfarenheter och rapporter – varmt tack också till er! Susan Juhlin på Mångkulturellt centrum redigerade texten – tack!

Sammanfattning

År 2012 gav regeringen i uppdrag till Skolverket att tillgängliggöra en utbildning för personer med kunskaper i romani chib samt kunskaper om och erfarenheter av romsk kultur.

Utbildningen skulle möjliggöra för sådana personer att arbeta som brobyggare i förskolor och skolor till stöd för romska barn, deras familjer och institutionernas personal. Syftet med utvärderingen är att undersöka genomförda aktiviteter och på så sätt skapa en övergripande bild av utbildningsinsatsernas implementering och hur väl aktiviteterna stämmer överens med hur de ursprungligen var tänkta att fungera. Utvärderingen syftar också till att undersöka resultaten som hittills kan skönjas på skolor och förskolor i de aktuella kommunerna. Utvärderingens frågeställningar är följande:

Hur ska satsningen förstås som ett exempel på ett ”brobyggprojekt”?

Hur har satsningen implementerats enligt det ursprungliga syftet och Skolverkets intentioner? Om den inte har implementerats enligt intentionerna – hur skiljer sig implementeringen från dessa?

Hur ser de inblandade aktörerna på satsningen och dess syfte?

Har satsningen lett till de resultat som förväntats? Finns det tecken på mer långsiktiga effekter och ökad måluppfyllelse för eleverna?

Vad krävs för att insatser med brobyggare ska få hållbara och långsiktiga effekter? Hur svarar den här satsningen mot sådana utmaningar?

Den första frågan har besvarats med en kartläggning av rapportering, utvärdering och forskning om både svenskt och internationellt brobyggande. Brobyggare (alternativa benämningar finns) är länkar mellan minoriteter med olika behov och rättigheter och majoritetssamhällets institutioner. Kopplade till en viss arbetsplats och integrerade i ordinarie verksamhet anses de oftast av utvärderare, projektledare, elever, familjer och personal tillföra något kvalitativt gott. Samtidigt finns flera exempel på hur övrig personal antingen inte riktigt drar nytta av och/eller uppskattar brobyggarnas arbete. Brobyggarnas arbetsmarknad hör till de otryggare och den utmanande arbetsuppgiften kan utgöra en dålig arbetsmiljö för dessa tjänstemän. Den brobyggarsatsning som här utvärderats har hämtat inspiration från tidigare romska brobyggaktiviteter och interkulturell pedagogik.

De fyra påföljande frågeställningarna har till stora delar besvarats med hjälp av intervjuer. Informanter är brobyggare, chefer, rektorer och samordnare för romsk inkludering och för brobyggare i de fyra pilotkommuner som anställt brobyggare för att utbilda sig och arbeta i skola och förskola. Omfattande rapportering från den relativt småskaliga satsningen ingår också i utvärderingsunderlaget.

Implementeringen undersöks på två nivåer. Den ena är genomförandet av utbildningen och rekryteringen av brobyggare i kommunerna. Den andra är kommunernas styrning och organisering av brobyggarnas arbete. Skolverket har på regeringens uppdrag tillgängliggjort den utbildning som de i samråd med romska, kommunala och utbildningsanordnarens företrädare utformat. Den har den påbjudna inriktningen och dessutom ett uttalat

interkulturellt perspektiv. Framtagandet av utbildning, rekrytering av studenter och kursstart genomfördes inom loppet av några månader. På samma vis hade de kommuner som utsågs till pilotkommuner kort tid på sig att planera och organisera för brobygggarverksamhet i skola och förskola. Några brobyggare kom därför att rekryteras efter kursstart och utbildningsperioden förlängdes med en termin. Olika omständigheter ledde till att några brobyggare arbetar med andra åldersgrupper som vuxna och unga vuxna i vägledande positioner. En del brobyggare har inte direktkontakt med skolan och i två kommuner har utbildningsförvaltningen varit relativt frånvarande. En del brobyggare har rektorer som chefer, andra har verksamhetsutvecklingsinriktade mellanchefer och åter andra har en bostadsområdesbaserad chef. Utfallet tyder på att implementeringen inte helt rimmar med intentionerna med utbildningsinsatser för brobyggare i skola och förskola.

Synen på satsningen och dess syfte varierar utifrån aktörskategori. Brobyggarna själva är mycket nöjda med den utbildning de deltagit i. Både utbildningens innehåll och struktur anses ha stärkt deras självförtroende, kunskap och status när de arbetar i pilotkommunerna. Utbildningsanordnarens representanter tillika skapare av utbildningen vittnar om en fin utveckling hos studenterna men också om allt för stora förväntningar på brobyggarna. Bristen på samsyn när det gäller brobygggarrollen är uppenbar för majoriteten av processens aktörer. De förväntade resultaten på kort sikt har infriats i den meningen att en kurs har tillgängliggjorts och brobyggare har utvecklat kunskaper om romsk kultur och historia, pedagogik och media. Majoriteten av brobyggarna har kunnat arbeta brobyggande i skolmiljö och uppger sig ha haft stor nytta av utbildningen. Ingen av brobyggarna har dock arbetat i förskola men förskoleklasser har funnits på skolor där brobyggare varit tillgängliga. Aktörer som följt brobyggarna menar sig också ha sett en i vissa fall radikal utveckling av deras kunskaper och professionalisering av arbetet. På längre sikt syns tydliga tendenser till att brobyggare som arbetat i skolor har bidragit till ökad närvaro. Frågan om eleverna har högre måluppfyllelse kan däremot inte besvaras i denna utvärdering. Eftersom några brobyggare också arbetar som modersmåls lärare har deltagandet i modersmålsundervisningen ökat i den kommunen. Den romska kulturen och det romska språket har, i olika hög grad, fått en starkare ställning där brobyggare är aktiva.

Hållbarheten för brobyggarsatsningar är beroende av förankring och prioritering. Om brobyggare ska arbeta i skola bör den förvaltning som ansvarar för skolan vara djupt involverad och helst personalansvarig. Brobygggarfunktionerna bedöms i alla pilotkommuner som nödvändiga för romsk inkludering. Detta till trots finns inte permanenta tjänster. Även om varje enskild brobyggare går vidare till andra kvalificerade tjänster finns anledning att ta erfarenheterna från denna satsning på allvar och säkra finansiering av denna typ av funktioner. Endast Göteborg inledde satsningen med att tillsvidareanställa de rekryterade brobyggarna. Romska företrädare kan inte nog understryka vilken extra utmaning det varit för romer att kliva ur sitt sammanhang, att varje månad resa till högskolan för utbildning och att oroa sig för försörjningen efter utbildningsperioden. De flesta har familjer och tar dessutom på sig ett stort ansvar för den romska lokalbefolkningen i respektive pilotkommun. Staten har slagit fast att romsk inkludering kräver särskilda åtgärder för att ge romer tillgång till sina rättigheter. En tydligare definierad brobygggarroll där kommunerna vet vad de kan vänta sig av

en brobyggare och att utbildningen utbildar för denna roll har alla möjligheter att bli ett fortsatt stöd för romsk inkludering. Ett led i definitionen av brobyggarens roll är att acceptera att ett slags brobyggare kan finnas på operativ nivå samtidigt som andra kan anställas på strategisk nivå.

Politiker och förvaltningar å sin sida har en stor kunskapsresa framför sig samtidigt som det finns många konkurrerande perspektiv. I kommunerna finns politiker, romska aktivister och tjänstemän samt icke-romska tjänstemän som är djupt engagerade och övertygade inkluderingsaktörer. Det finns samtidigt en miljö där romsk inkludering ibland till och med motarbetas av chefer eller en kommunal självbild som säger att ”här gör vi ingen skillnad på människor”. För att satsningen ska få hållbar effekt kommer staten att behöva stödja inkluderingsprocessen på flera nivåer och gentemot flera målgrupper samtidigt. Internationella rekommendationer om särlösningar som en möjlighet för att garantera lika tillgång till rättigheter för samhällets alla grupper behöver bli kända i det lokala inkluderingsarbetet.

Inledning

Det här är en utvärdering av statliga utbildningsinsatser för romska brobyggare och hur de satt avtryck i de fyra så kallade pilotkommunerna Linköping, Göteborg, Helsingborg och Luleå. Den femte pilotkommunen, Malmö, valde att inte delta i utbildningssatsningen. År 2012 gav regeringen i uppdrag till Skolverket att tillgängliggöra en utbildning för personer med kunskaper i romani chib samt kunskaper om och erfarenheter av romsk kultur. Utbildningen skulle möjliggöra för sådana personer att arbeta som brobyggare i förskolor och skolor till stöd för romska barn, deras familjer och institutionernas personal. Syftet med utvärderingen är att undersöka genomförda aktiviteter och på så sätt skapa en övergripande bild av utbildningsinsatsernas implementering och hur väl aktiviteterna stämmer överens med hur de ursprungligen var tänkta att fungera. Utvärderingen syftar också till att undersöka resultaten som hittills kan skönjas på skolor och förskolor i de aktuella kommunerna.

Bakgrund

I februari 2012 fattade regeringen beslut om *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032*. Strategin är en av de förstärkningar av minoritetspolitiken som gjorts sedan den beslutades år 1999. Det övergripande målet för strategin är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke rom. Det slås också fast att de då tjugooåriga romernas rättigheter ska tas tillvara inom samma ordinarie strukturer som andra tjugooåringars (skr 2011:12:56).

Centralt i strategin för romsk inkludering står de mänskliga rättigheterna, särskilt principen om icke-diskriminering. Svenska myndigheter och kommuner är aktörer som ska stödja och ta ansvar för romers tillgång till sina rättigheter. Regeringen beslutade inom ramen för strategin att de inledande fyra åren särskilt satsa på fem kommuner. Dessa så kallade pilotkommuner

har sedan dess erhållit statsbidrag för att ta fram en långsiktig lösning inom den kommunala förvaltningen för att förbättra romers inkludering. Särskilt viktiga områden för inkludering anges vara utbildning, arbete, hälsa och social omsorg. Tanken med pilotkommuner är att i dessa bedriva behovsinventering och metodutveckling där dokumentation och uppföljning är viktiga komponenter. Allt arbete inom ramen för satsningen ska säkerställa lokal romsk delaktighet och lokalt romskt inflytande. Efter dessa inledande fyra år ska väl uppföljda, dokumenterade och framgångsrika inkluderingsmetoder, förankrade hos både den romska minoriteten, tjänstemän och politiker, kunna spridas till landets övriga kommuner.

Flera myndigheter har fått uppdrag inom ramen för strategin. Skolverket är en av dessa och det är ett av Skolverkets uppdrag som är denna utvärderings objekt. Under rubriken *Brobyggare* står följande att läsa i regeringsbeslutet från april 2012:

Skolverket ska tillse att lämplig utbildning görs tillgänglig för att utbilda totalt ca 20 brobyggare 2012–2015 inom förskola, förskoleklass och grundskola i de kommuner som ingår i pilotverksamheten i syfte att förbättra den romska minoritetens utbildningssituation. Utbildningen ska inriktas mot frågor som behandlar barns och elevers lärande och utveckling samt kommunikation och samverkan mellan barn, elever, föräldrar och andra vuxna. Brobyggare är kvinnor och män med romsk språk- och kulturkompetens, t.ex. en lärarassistent med kunskaper om romsk kultur och som har kunskaper i romani chib. De personer som utbildas till brobyggare kan t.ex. vara redan kommunalt anställd personal med romsk språk- och kulturkompetens. Denna del av uppdraget ska genomföras efter samråd med kommunerna i pilotverksamheten och lokala romska företrädare och sakkunniga (A2012/1387/DISK).

Syfte och frågeställningar

Utvärdering av utbildningsinsatser för brobyggare inom skola/förskola syftar som nämndes inledningsvis till att undersöka genomförda aktiviteter och på så sätt skapa en övergripande bild av utbildningsinsatsernas implementering och hur väl aktiviteterna stämmer överens med hur de ursprungligen var tänkta att fungera. Utvärderingen syftar också till att undersöka resultaten som hittills kan skönjas på skolor och förskolor i pilotkommunerna Linköping, Göteborg, Helsingborg och Luleå. Utvärderingen tar hänsyn till att resultat och måluppfyllelse på både kort och lång sikt kan vara svåra att hänföra just till utbildningsinsatserna då många fler aktiviteter sker parallellt med dessa, aktiviteter som har samma målbild – romsk inkludering.

Uppdragsgivaren anger fem övergripande frågeställningar för utvärderingen att ta sin utgångspunkt i:

1. Hur ska satsningen förstås som ett exempel på ett ”brobyggprojekt”?

För att svara på denna fråga har en kartläggning och analys av brobyggarsatsningens sammanhang och bakgrund genomförts. Det är en kartläggning av liknande insatser och logiken bakom en ”brobyggarsats”. Skolverket har i uppdraget till Mångkulturellt centrum också uttryckt frågan om en sådan kontextuell analys kan sätta ljus på under vilka förutsättningar brobyggarmodellen kan fungera. Med hjälp av en granskning av litteratur som avhandlar svensk och internationell forskning/utvärdering av brobyggarpaktik i skolmiljö diskuteras denna fråga i rapportens första del under rubriken *Översikt*.

Rapportens andra del redogör för och analyserar den empiri som insamlats under våren 2015. De frågeställningar som redovisas nedan är, liksom den första, formulerade av Skolverket. I utvärderingsuppdraget från Skolverket framgår att det är ”viktigt att komma ihåg att en förutsättning för att satsningen ska lyckas är att brobyggarna genom sin utbildning får de verktyg, den kunskap och den kompetens som behövs för att bygga kontakter och förtroende mellan skolan/kommunen och eleverna samt deras familjer. Del två av utvärderingen kommer därför framför allt att undersöka hur brobyggarna upplever utbildningen, sin roll och förutsättningarna för sitt arbete. Genom ett sådant perspektiv kommer utvärderaren även att kunna beskriva positiva såväl som negativa effekter som redan syns i verksamheten eller beskrivs av brobyggarna. Utvärderingen ska också undersöka hur utbildningen förhåller sig till det ursprungliga syftet, samt hur genomförare och pilotkommunerna har uppfattat syftet med satsningen, för att kunna jämföra de olika parternas perspektiv, och för att kunna beskriva förutsättningarna för brobyggarna. Därmed har Skolverket tydligt pekat ut utvärderingens primära fokus: Erfarenheten av att vara student vid utbildningen för romska brobyggare och praktiserandet av de nyvunna kunskaperna. Detta har inte uteslutit andras perspektiv men givit mindre utrymme för exempelvis fördjupning i själva utbildningens genomförande. Nedan presenteras de frågeställningar som väglett utvärderingen.

2. Hur har satsningen implementerats enligt det ursprungliga syftet och Skolverkets intentioner? Om den inte har implementerats enligt intentionerna – hur skiljer sig implementeringen från dessa. Utvärderingen av hur satsningen implementerats kan förstås på flera vis. Till att börja med finns en intention från regeringen som uttrycks i uppdraget till Skolverket. Denna intention får sin tolkning av Skolverket i uppdraget till Södertörns högskola som anordnar utbildningen enligt verkets riktlinjer i samråd med pilotkommunerna. Utbildningen i sin tur är verktyget som brobyggarna har att använda sig av för att bidra till måluppfyllelsen om en förbättrad situation för romska barn i förskola och skola. Hur brobyggarnas arbete organiserats och praktiserats i hemkommunerna blir därmed av största vikt för implementeringsfrågan.

3. Hur ser de inblandade aktörerna på satsningen och dess syfte? De inblandade aktörerna är här brobyggarna själva, utbildningsanordnarens representanter, projektledare/samordnare, skolledare och några andra relevanta chefer och tjänstemän i kommunerna, elever och deras föräldrar.

4. Har satsningen lett till de resultat som förväntats? Finns det tecken på mer långsiktiga effekter och ökad måluppfyllelse för eleverna?

De kortsiktiga resultat som förväntas av utbildningsinsatserna (tillsammans med statens delfinansiering av tjänsterna) är att det ska finnas romsk personal på plats i skolor och förskolor. Brobyggarna ska också utveckla förmågan att möta elever, föräldrar och lärare utifrån en förståelse för den romska kulturen och historien, samt kunskap om skolans skyldigheter och elevens rättigheter. Bland förväntade kortsiktiga resultat syns också att brobyggarna ska få kapacitet att kunna ge elever stöd i skolundervisningen samt i förskolans verksamhet genom ökad kunskap om barns lärande. Brobyggarna ska genom utbildningsinsatserna också få förutsättningarna och kunskapen för att kunna stärka skolans och förskolans arbete med att möta och förstå den romska kulturen, förbättra

kommunikationen med romska familjer samt öka romska familjers engagemang och inflytande. Med dessa resultat på plats förväntas målen om att elever med romsk bakgrund ska känna sig tryggare och mer motiverade att delta i skolarbetet, uppnås. Andra målsättningar på kort sikt är att elever och föräldrar ska hysa ett ökat förtroende för skola och förskola. Dessutom ska romsk kultur och historia samt det romska språket ta större plats i skola och förskola.

Skolverket påpekar i underlaget för utvärderingen att det är svårt att avgöra vilka faktorer som påverkat en eventuell utveckling i någon riktning, men en diskussion om rimligheten i förväntningar och kopplingen mellan insatser och utfall efterfrågas detta till trots.

På lång sikt förväntas projektet leda till att elever med romsk bakgrund deltar i både förskola och skola i högre utsträckning och att elever med romsk bakgrund förbättrar sina studieresultat. Detta är en kvantitativ målsättning och det är idag dock oklart hur mätning kan genomföras. Denna fråga diskuteras med brobyggare så väl som chefer.

På lång sikt förväntas projektet också leda till att det utvecklas en mer välfungerande kontakt mellan skola/förskola och elever med romsk bakgrund samt deras föräldrar. Här är både skolledning och föräldrar/elever viktiga informantgrupper för att ge en liten aning om ifall utbildningen till brobyggare och implementeringen av deras tjänster alls varit kännbar hos målgruppen romska elever och deras föräldrar.

5. Vad krävs för att insatser med brobyggare ska få hållbara och långsiktiga effekter? Hur svarar den här satsningen mot sådana utmaningar?

Hela utvärderingsarbetet inleddes med en litteraturgranskning (se frågeställning 1.) och analysen av empirin relateras till teoribildning och tidigare erfarenhet från fältet. Utvärderingens femte frågeställning blir samtidigt utvärderingens slutdiskussion.

Metod

Rapportens första del, kontextualiseringen av satsningen på brobyggare, genomfördes som en litteraturstudie. Den andra och utvärderande delen är de facto en slututvärdering med ambitionen att fånga processen i efterhand. Utvärderingsmaterialet utgörs därför av tidigare forskning, dokumentstudier samt intervjuer.

Inför att materialinsamlingen skulle påbörjas besökte utvärderaren ett utbildningstillfälle vid Södertörns högskola vid Lucia 2014. Tillfälle gavs att berätta om planeringen för utvärderingen och brobyggarna berättade något om sitt arbete i kommunerna. I januari 2015 inbjöds samtliga brobyggare att delta i utvärderingen samt att återkomma om när det i varje kommun skulle passa att genomföra intervjuer. Brobyggarna fick också välja om de ville genomföra intervjuerna i grupp eller enskilt. Alla utom tre valde att bli intervjuade i grupp, i ett fall även tillsammans med samordnaren. Även en större grupp andra tjänstemän intervjuades tillsammans i en av kommunerna. I de flesta fall organiserades intervjuerna av respektive kommuns samordnare. Under mars månad genomfördes de flesta intervjuerna, kompletteringar med föreningsrepresentanter och brobyggare har skett per telefon under våren och sommaren 2015.

Urvalet har skett enligt principen att alla brobyggare, samordnare, båda lärarna och Skolverkets projektledare var givna informanter. Dessa i sin tur har fått rekommendera nyckelaktörer för deras arbete, både chefer och exempelvis rektorer.

Viktiga informanter saknas – elever och föräldrar. När det gäller elevers trygghet och motivation liksom föräldrarnas relation till skolan är det centralt att också föräldrar och elever kommer till tals. I samråd med Skolverket beslutades att gruppen får representeras av lokala föreningsaktiva i denna utvärdering. Det är av yttersta vikt att elever och föräldrar kommer till tals vid nästa utvärderingstillfälle, något som skulle underlättas om utvärderaren hade romsk bakgrund.

Semistrukturerade intervjuer genomfördes med elva brobyggare, två ansvariga för utbildningen, fyra samordnare för pilotkommunernas inkluderingsprocesser, en brobyggarsamordnare, fyra rektorer och sex ytterligare tjänstemän och två föreningsrepresentanter samt med Skolverkets projektledare. Fem av intervjuerna har av olika anledningar skett via telefon. Utöver dessa intervjuer har e-postväxling hållits och enklare telefonintervjuer gjorts med fyra personer som kunnat bidra till översikten i rapportens första del när dokumentation saknats eller varit svårtillgänglig. Totalt trettiofem personer har alltså deltagit och bidragit med tankar om och erfarenheter av arbetet.

Vid intervjuerna har tematiserade intervjuguider använts. Temana utgick ifrån utvärderingens övergripande syften och frågeställningar. Guiderna sändes ut i förväg till brobyggarna, föreningarna och i vissa fall andra aktörer som ville ha möjlighet att förbereda sig inför intervjun. Intervjuerna inleddes med att intervjuaren berättade ganska kort om sig själv utifrån de bakgrundsfrågor som sedan också ställdes till informanterna. Till bakgrundsfrågorna hör sådant som titel/befattning, ålder, kön, födelseland, uppväxtland, utbildningsbakgrund och yrkesbakgrund/arbetslivserfarenhet. Dessa frågor har ställts till samtliga intervjuade i denna utvärdering. Därpå diskuterades frågor under temana *Utbildningen* och *Implementeringen*. Frågorna under dessa teman såg litet olika ut beroende på aktörskategori. Brobyggarna pratade exempelvis om hur utbildningen fungerat praktiskt och vad som upplevts som viktiga delar, vad de ville ha mer av och kanske något som känts mindre bra eller nyttigt. Avseende implementeringen var frågorna inriktade på brobyggarpuppdragets utformning och satsningens syfte. Exempelvis svarade de på frågor om ifall de fått bättre möjligheter att ge stöd till institutioner där det finns barn och elever med romsk bakgrund, hur arbetssättet var och om de själva tyckte sig se förändringar hos eleverna eller relationerna mellan familjer och skola. Vid alla intervjuer ställdes också frågor om organisation och ledarskap. Andra kategorier tjänstemän fick i sin tur frågor som anknöt till just deras roll i strategin för romsk inkludering. Föreningsrepresentanter fick i egenskap av representanter för målgruppen (romska barn/elever och deras föräldrar) frågor som mer inriktade sig på hur de uppfattat verksamheten med brobyggare och om de tyckte sig se tecken på utveckling.

Intervjuerna spelades in digitalt och har därpå transkriberats. Intervjuerna via telefon blev ungefär halvtimmestlånga medan de övriga varierade mellan en och två timmar – gruppintervjuerna tog längst tid i anspråk.

Disposition

Rapportens första del är en översikt av brobyggande generellt och i skolan, både i Sverige och utomlands. Rapportens andra del utgörs av utvärderingen av utbildningsinsatser för brobyggare i skola och förskola. Inledningsvis ges där en beskrivning av vad brobyggartutbildningen och implementeringen av den är för ett slags satsning. Därpå beskrivs genomförandet under rubriken implementering. Hur de olika aktörerna ser på syftet och genomförandet av satsningen redogörs för i avsnitt två och resultat och framtid diskuteras i ett avslutande avsnitt.

Del 1. Brobyggare – en översikt.

Varifrån har staten hämtat idén om brobyggande? Vilken kunskapsunderbyggnad fanns inför beslutet? Vad är bakgrunden till projektet, och i vilket sammanhang har det skapats? Brobyggarsatsningar och andra liknande satsningar har genomförts både i och utanför Sverige tidigare, liksom inom andra sektorer än skolan, framförallt i arbetet med minoritetsgrupper och migranter (se exempelvis Liedholm och Lindberg 2006, 2010, Obondo, Rodell Olgaç och Robleh 2005). Eftersom den tidigare regeringens satsning bygger på premissen att brobyggart strategin är effektiv för att hjälpa utsatta grupper och öka deras samhällsdeltagande, så har Skolverket i samband med utvärderingen av utbildningsinsatser för romska brobyggare också efterfrågat en kartläggning av metoden och en analys av dess bakgrund. Skolverket har ett intresse av att få en större förståelse för hur satsningar på brobyggare tidigare har tillämpats inom skolmiljön, samt vilka effekter sådana satsningar har haft. Detta för att ge underlag för framtida beslut om liknande satsningar.

Tillvägagångssätt och avgränsning

För att spåra bakgrunden till satsningen genomfördes en närmare läsning av regeringens skrivelse *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032* (skr 2011-12-56) och betänkandet *Romers rätt* (SOU 2010:55). De utvärderingar och den forskning som hänvisas till i de ovan nämnda texterna, har utgjort utgångspunkten för denna kartläggning och analys. Detta betyder att redogörelsen av den teoretiska bakgrunden främst omfattar den forskningstradition som inspirerat de forskare som i Sverige har betytt mycket för kunskap om – och kanske också implementering av – brobyggart praktik. Uppdraget att undersöka satsningens logik har tolkats som att blottlägga de tankeströmmar som lett fram till brobyggande i Sverige. Vad gäller kartläggning av tidigare brobyggart praktik eller liknande satsningar har sökningar efter dokumentation och utvärderingar skett via Libris, Google, Google Scholar, enskilda forskare på universitet och högskolor samt kommuners hemsidor. De sökord som använts är *brobyggare*, *linkworkers*, *mediators*, *cultural brokers*, *elevassistenter +minoriteter*, *elevassistenter +romer* och liknande. Det är slående hur mager skörden av dokumenterat arbete med denna inriktning är i det svenska fallet. På den

internationella arenan har inriktningen en längre historia och där har intresset och debatterna varit betydligt mer omfattande.

Brobyggare i skolan inom ramen för strategin för romsk inkludering

Första gången brobyggare nämns i utbildningssammanhang i Delegationen för romska frågor betänkande *Romers rätt* (SOU 2010:55) är i ett avsnitt som avhandlar modersmålsundervisning:

Modersmålet är ett verktyg för lärande. I Lindberg/Liedholm (2010) har man konstaterat att stöd från en romsk assistent/brobyggare eller modersmåls lärare under ordinarie lektion betyder mycket för den elev som inte förstår vad som skrivs på tavlan eller har svårt att följa med under lektionerna. Även om eleven kan läsa är det inte säkert att eleven förstår vad han eller hon läser. Det är mycket lättare att reda ut begreppen om förklaring kan ges både på svenska och på romani chib. (SOU 2010:55:316)

I sitt slutbetänkande lyfter delegationen också fram att en viktig strategi är att förvaltningen anställer fler personer med romsk språk- och kulturkompetens. Delegationen argumenterar för att en av nycklarna till framgång i arbetet med att inkludera romer, bryta utanförskapet och öka tilliten, är att man anställer romer för den tjugoåriga strategins genomförande (SOU 2010:55:342). I den regeringsskrivelse som sedan slår fast strategin för romsk inkludering skriver man att det är viktigt att ta till vara romsk språk- och kulturkompetens, kombinerad med sakkunskap inom utbildning, arbete m.m. Kvinnor och män som har särskilda kunskaper och erfarenheter kan bidra till att aktivt och målmedvetet driva utvecklingen framåt. Dessa personers betydelse som förebilder för andra romer ska inte heller underskattas (Skr 2011-12-56).

Regeringen bedömer alltså att staten ska upphandla utbildning för att kompetensutveckla romsk personal i skolorna och håller i sin skrivelse fram inte bara goda erfarenheter av brobyggande och romska gruppers önskemål utan också den uppmaning som både FN och Europarådet riktat till Sverige:

FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter rekommenderade Sverige 2008 att fortsätta att vidta effektiva åtgärder för att förbättra romska barns närvaro i skolan, bl.a. genom att rekrytera romsk personal. Det är också ett mycket starkt önskemål från den romska gruppen att det ska finnas fler romska förebilder i skolorna. Mot bakgrund av de goda erfarenheterna av brobyggare, även kallade medlare, har Europarådet med stöd av EU påbörjat en större satsning med att utbilda sådana inom bl.a. utbildning. (Rskr 2011-12-56:37)

Europeiska kommissionen skriver i en artikel den 6 juli 2011 på sin hemsida att Europarådet och kommissionen tillsammans ska skjuta till ytterligare en miljon euro till den satsning på utbildning av medlare som redan tidigare samma år lanserats av samma parter – Romed (Roma Mediator Training Programme). Vid tiden för beslutet hade femton länder redan använt sig av möjligheten att utbilda medlare inom ramen för programmet. Medlarutbildningarna inriktar sig på skola, hälso- och sjukvård och arbetsförmedling (Europeiska kommissionen 2011).

Att Sverige uppmanas att ”fortsätta att vidta effektiva åtgärder” kan tolkas som ett diplomatiskt uttryck för en oro över att Sverige, tillsammans med många andra europeiska länder, saknat systematiskt arbete för att utbilda personal från minoriteter som kan förbättra

tillgången till minoriteters rättigheter. 2006 genomförde Europarådet en kartläggning av förekomsten av romska medlare (mediators) och deras arbetssituation runt om i Europa (Rus 2006). En enkät skickades ut till samtliga EU:s medlemsstater men endast nitton av dem svarade. Ytterligare information inhämtades på annat vis om de sexton länder som antingen inte svarade eller inte var medlemsstater. Sverige återfinns bland dem som inte svarade på enkäten. Enligt kartläggningen hade sexton länder erfarenhet av att arbeta med romska medlare eller romska assistenter i skolorna. Tolv länder planerade att satsa på medlare medan sju av totalt trettiofem länder helt saknade erfarenheter av, eller planer på, att införa romska medlare eller assistenter.

Redan på 1980-talet införde Spanien medlare på lokal och regional nivå. Storbritannien var också tidigt ute då lokala myndigheter tog initiativ till detta redan 1990. Av de nordiska länderna var Finland först ut genom att den nationella skolmyndigheten började utbilda medlare redan 1994. Dock noteras att medlare anställdes endast i begränsad omfattning och då av lokala offentliga förvaltningar och av ideella sektorn. Under 2000-talet har verksamheten i Finland expanderat. Samma utveckling gäller i hela Europa, beroende dels på att Europarådet år 2000 rekommenderade alla länder att förbättra situationen för den romska befolkningen, dels på att Europeiska kommissionen stöttade flera östeuropeiska länder i antagandet av strategier och utbildning av medlare och assistenter inom ramen för PHARE-programmet¹ (ibid:8). Också det första svenska exemplet, som uppges handla om utbildning av medlare inom ramen för Socrates/Comenius-programmet, återfinns i redovisningen som initierades i början av 2000-talet.

Men när det gäller Svenska brobyggarrinitiativ utgör det ovan beskrivna inte hela berättelsen. Inom ramen för arbetet med Delegationen för romska frågor genomförde Tan Marti och Westin en uppföljning av ett utbildningsprojekt på Sundbybergs folkhögskola (Westin 2008). Sundbybergs folkhögskola hade redan då lång erfarenhet av att utbilda romska vuxna, bland annat till elevassistenter och behandlingsassistenter. Så tidigt som 1992 började skolan att yrkesutbilda romer (Stockholms stad 2006:12) På uppdrag av Stockholms stad hade skolan 2004 rekryterat 44 romska vuxna för att utbildas till barnskötare, elevassistenter och barn- och ungdomsledare. 22 av eleverna genomförde utbildningen med godkända betyg, de övriga 22 blev av olika anledningar tvungna att avbryta eller hade 2008 fortfarande delar av utbildningen kvar att genomföra. Westin följde upp 11 av eleverna tillsammans med projektledaren för utbildningen, Tan Marti. Westin hade fått i uppdrag av Delegationen för romska frågor att undersöka diskriminering av romer och valde att genom intervjuer undersöka hur det hade gått för denna grupp elever när de kom ut på arbetsmarknaden. Intervjustudien gav en mycket nedslående bild av situationen. Endast fem av de intervjuade hade arbete 18 månader efter avslutad utbildning. Anställningarna var osäkra med årskontrakt eller kortare vikariat. Gemensamt för alla intervjuade var missnöjet med det faktum att när utbildningen var över försvann också det stöd som projektledarna hade utgjort. Ett sådant, ansåg de, är en förutsättning för att klara övergången från utbildning till arbete. Tre av fyra

---

¹ PHARE-programmet (The Programme of Community aid to the countries of Central and Eastern Europe) är EU:s huvudsakliga finansiella instrument för att stödja blivande EU-medlemsstaters institutioners anpassning till EU.

män hade fått arbete, men bara en av sex kvinnor, konstaterar Westin (vid intervjutillfället hade en femte tidigare haft en anställning men var för tillfället arbetslös). Gemensamt för de intervjuade var också att den dagliga diskrimineringen möttes med ett slags resignation och med en övertygelse om att det enda sättet att förbättra situationen är att skapa förutsättningar för individuella möten. De intervjuade menade att dessa möten endast kan bli verklighet om arbetsplatserna också rymmer romer. Situationen kan beskrivas som ett moment 22, då det ju är just fördomarna mot gruppen som gör att romer inte får arbete i någon större utsträckning.

Strategin för romsk inkludering ger uttryck för att staten är medveten om arbetsmarknadssituationen för brobyggare. I utbildningsinsatserna för romska brobyggare i skolan ingår att de som går utbildningen också parallellt har anställning och arbetar deltid i respektive pilotkommun. I utvärderingsdelen ges en redogörelse av brobyggarnas anställningsvillkor.

När det gäller satsningens pedagogiska argument hänvisar delegationen till Rodell Olgaçs (2006) diskussion om hur skolan generellt är oförmögen att se de kunskaper som romska elever har med sig hemifrån som relevanta kunskaper. Hon menar att skolan ser som sin främsta uppgift att kompensera för de brister den ser hos eleverna. Forskning som styrker invändningen mot skolans bristperspektiv går exempelvis att spåra till en studie om utvecklingen av en förskola där somaliska barns socialisationsprocesser studerades i ett sammanhang där somalisk personal fanns på plats (Obondo, Rodell Olgaç och Robleh 2005).

I delegationens text finns också ett kulturreflekerande argument med hänvisning till Gruber (2006). Gruber, som studerat föreställningar om etnicitet i skolan, menar att när problem hos barn med minoritetsbakgrund uppmärksammas ges dessa oftare kulturella förklaringar än vad som är fallet när barn med majoritetsbakgrund råkar illa ut. De sistnämndas sociala omständigheter ges större förklaringsvärde för dessa barn. Därmed blir, som i det romska fallet, den romska kulturen ett problem för skolan och samhället. Denna förståelse av den romska kulturen knyter an till Rodell Olgaçs resonemang om hur skolan inte kan se kunskaper som de romska barnen har med sig till skolan som en resurs.

Mobbning i skolan är en av de erfarenheter som romer ofta lyfter som skäl till att skolan inte fungerar, uppger forskare (se exempelvis Westin 2008:6). I nättidskriften *E Roma Journal* skriver den då 27-åriga studenten Emilia Dourat om sina egna upplevelser av den svenska skolan (2009:25). Hon blir varse vådan av att vara öppen med sin bakgrund och väljer att dölja sitt ursprung. Kamouflerad som ”svensk” gör hon upptäckten att universitetslärarna inte är mindre fördomsfulla mot den romska gruppen än vad hennes lärare i grund- och gymnasieskolan varit genom nästan hela hennes skolgång.

Delegationens förslag betonar att det är ett starkt önskemål från den romska minoriteten att det ska finnas vuxna romska förebilder på skolorna. Elevassistenter, brobyggare och modersmåls lärare är alla viktiga för barnens trygghet och motivation. Lindberg och Liedholm skriver i sin utvärdering av brobyggare i Malmö (2010) att samtliga romska informanter anser att närvaron av vuxna romer i skolan har stor betydelse inte bara för ökade elevnärvaro utan också för elevernas upplevelse av trygghet och för deras motivation. Dock hävdar de att lärare

och rektorer är mer reserverade i frågan och personalen ställer ofta krav på att de vuxna romerna i skolan också ska något slags profession för att kunna fungera i skolan. Dessa krav, konstaterar forskarna, gör det i stort sett omöjligt att anställa romsk personal, då det är ovanligt att romer (som är öppna med att de är romer) har yrkesutbildningar som lämpar sig för skolan. (Lindberg/Liedholm 2010:70). Möjligen bidrar detta utvärderingsresultat till att delegationen sluter sig till att brobyggande i skolan kräver att den romska personalen är respekterad av övrig personal. Utbildning är därför nödvändig, resonerar delegationen, så att personal kan anställas i sin yrkesroll. Inga andra referenser än Malmös brobyggare ges i anslutning till den del av utredningen som avser utbildning. Förslag på former för utbildning ges, och då nämns Örebros modersmålsläraresatsning (SOU 2010:55:343).

I skrivelsen framkommer det att både delegationen och remissinstanserna tar upp och problematiserar frågan om när insatser riktade till enbart romer är motiverade och i vilka sammanhang de bör vara generella och röra alla medborgare med liknande behov:

Delegationen anser att det ibland kan vara motiverat med särlösningar och lämnar därför också sådana förslag. Delegationen menar att kritikerna avvisar särlösningar generellt med hänvisning till att ”här behandlar vi alla lika”, trots att Europarådet anvisar särlösningar som en möjlighet att garantera lika villkor för missgynnade grupper. Under beredningsprocessen har det också blivit tydligt att det råder skilda uppfattningar mellan dem som förespråkar särlösningar och dem som anser att sådana är ett avsteg från principen om likabehandling. Flera remissinstanser har ifrågasatt tillämpning av särlösningar och menar att sådana riskerar att stigmatisera och därmed missgynna romer, såsom *Norrbottnens läns landsting*, *Huddinge kommun*, *Luleå kommun*, *Lunds kommun*, *Solna kommun*, *Umeå kommun* och *Västerås kommun*. (Skr 2011-12-56:26)

Regeringen menar att trots risken för stigmatisering kan insatser enbart inriktade på den romska gruppen ibland vara nödvändiga för att romer ska kunna få tillgång till sina mänskliga rättigheter. Dock skriver man:

Separata insatser i form av särskilda skolor eller arbetsmarknader bör undvikas. På så sätt kan man också mer målmedvetet arbeta med diskriminerande strukturer. (Skr 2011-12-56:27)

Sammanfattningsvis kan sex argument för statens satsning på utbildning och stöd för anställning av romska brobyggare urskiljas. Det första är att eleverna har stor glädje av att också få instruktioner på språk som de bättre behärskar än svenska, det andra är vikten av att det finns personal med romsk kulturkompetens som kan hjälpa till i kommunikationen med elever, familjer och skolan. Det tredje argumentet är att romsk personal kan fungera som förebilder för eleverna, och det fjärde att romsk personal bättre kan känna igen och positivt värdera minoritetens kunskaper ”hemifrån” än vad annan otränad personal kan. Det femte argumentet är att romsk personal kan hjälpa övrig personal att ha samma individuella perspektiv på romska elever som på andra. När romska elever har problem är problemen lika lite (eller mycket) kulturella som majoritetselevernas. Romsk personal kan, enligt det sjätte argumentet, skapa den trygghet som romska familjer ofta upplever att deras barn saknar i skolan.

Regeringen gör också klart att det hos vissa av remissinstanserna finns kritik mot särlösningar för enskilda grupper så som romer. Argumentet är att särlösningar innebär avsteg från

principen om likabehandling. En av pilotkommunerna återfinns bland dessa kritiker, liksom det landsting inom vilket kommunen finns.

Idéer bakom brobyggare i skolan

Vad är det då för teori och empiri som ligger bakom brobyggarpolitiken? Bakgrunden till metaforen om att bygga broar mellan kulturer står att finna i uppfattningen om kulturskillnad. Den gör gällande att kulturer skiljer sig åt sinsemellan i en så hög utsträckning att det krävs en extra ansträngning av varje individ som möter en främmande kultur för att sätta sig in i den kulturens ”medlemmars” kommunikations- och förståelsevärld. Metaphorer för sådana processer kan vara Taylors sammansmälta horisonter (Taylor 1999) och kanske också de kontaktzoner som Pratt (1991) menar är den sociala plats där kulturer möts. Betoningen av kulturernas skillnad och likhet har varierat under decennierna och mellan discipliner, liksom intresset för maktrelationer mellan de (kulturer och individer) som möts.

Obondo, Rodell Olgaç och Robleh visar i boken *Broar mellan kulturer – somaliska barns språksocialisation i hem och förskola i Sverige* (2005), översiktligt hur utvecklingen inom den pedagogiska forskningen sett ut med avseende på kulturernas betydelse för utbildning. Under 1940–60-talen förklarades minoritetslevers misslyckanden i skolan med brister som hängde samman med deras kulturella ursprung. Skulden för de dåliga resultaten lades således på eleverna och deras familjer. Som en reaktion på detta *bristperspektiv* kom allt fler forskare, särskilt etnografiskt inriktade sådana, under 70- och 80-talen att intressera sig för hur den kulturella olikheten spelade in och skapade bristande kommunikation. Det hävdades att den bristande kommunikationen kom att påverka minoritetsleverna så negativt att de presterade sämre än majoritetsleverna. Från 80-talet och framåt lyfte forskare också fram motstånd och opposition från elevernas sida, som orsak till misslyckanden (ibid: 36).

Brobyggarpolitik har sina rötter främst i 70–80-talsperspektivet, där man uppmärksammar den diskontinuitet som uppstår när ”hemmets kultur” skiljer sig från skolans (Ogbu 1993: 84). Perspektivet har dock utvecklats avsevärt från ett kulturessentialistiskt perspektiv till en mer hybridartad syn på kulturer och hur interaktion utvecklar dem. Med ett kulturessentialistiskt perspektiv avses föreställningen om att kulturer kan vara rena och opåverkade och som sådana entiteter mötas eller till och med krocka med varandra. Att se kulturer som hybrider handlar om att se kulturer som föränderliga i en evig process (jfr citat av Renato Rosaldo i Obondo, Rodell Olgaç och Robleh 2005:42).

Ett perspektiv som tidigt utmanade kulturskillnadsteorin, var den forskning som såg minoriteters bristande tilltro till arbetsmarknaden som förklaring. Elever från familjer med en dålig position på arbetsmarknaden skulle enligt denna teori uppfatta det som utsiktslöst att få ett arbete, även om de studerade. Därmed lade de ingen möda på skolarbetet. Den främsta förespråkaren för denna teori var enligt Erickson (1993) utbildningsantropologen John Ogbu som på sjuttioalet skrev om svarta amerikaner som en *kast* vars möjligheter på arbetsmarknaden var mycket begränsade. Ogbu själv skrev 1993 att han inte främst avfärdade vad han betecknade som den lösningsinriktade och mikroetnografiska forskningen om

kulturella skillnader. Istället såg han sin analys av strukturella faktorer (rasism och ekonomi) som kompletterande och mer förklaringsinriktad (Ogbu 1993: 84-85)².

Detta är också Ericksons position – de olika perspektiven utesluter inte varandra (Erickson 1993:34). Här tycks det perspektiv som inspirerat Obondo, Rodell Olgaç och Robleh (2005) lämpa sig väl för att beskriva hur kulturhybridisering sker under inverkan av ojämlika styrkeförhållanden. De använder sig av Pratts ”contact zones” (1991:34) och av Cazdens ”ganmametafor” (2000b:321). Pratt menar att kontaktzonerna är

de sociala platser där kulturer möts, krockar och brottas med varandra, ofta i sammanhang där det råder mycket asymmetriska maktrelationer såsom kolonialism, slaveri eller i dessas efterdyningar. (Pratt:1991:34, utvärderarens övers).

Kontaktzonerna i mångspråkiga skolor är enligt Pratt sårbara för den dominanta gruppens olika åtgärder.

Alla ansträngningar att bygga språkliga och kulturella broar måste också ta itu med den existerande ojämlikheten när det gäller tillgång till kulturell makt och ekonomiska resurser. Så kan vi skapa möjligheter för barnen i den här studien att till fullo använda sina kulturella och språkliga tillgångar och att utveckla sitt språk och sin litteracitet för att omdana sina världar och sina liv. (Obondo, Rodell Olgaç och Robleh: 2005: 140)

Ganmametaforen refererar, enligt Cazden (2000:321), till australiensiska aboriginers ”ganmaområde” – det område där sött och salt vatten möts. Det söta vattnet är det som rinner i floderna ut mot havet – det symboliserar inhemsk kunskap och inhemska seder. Det salta vattnet är havets vatten och symboliserar de vitas kunskaper och seder. Styrkeförhållandena mellan inhemskt och vitt symboliseras av metaforens salta vatten som kan förstöra miljöerna där vattnet ska vara sött, medan det söta inte kan orsaka så mycket skada där det rinner ut i havet. Cazden har i flera studier undersökt hur man genom att bekräfta minoritetslevers kulturella olikhet och exempelvis använda sig av lärare med kunskap i minoritetslevers språk (och erfarenheter av att dela elevernas kulturella särart) förbättrat elevers skolresultat. Cazden menar att uppmuntran av kunskaper som eleverna har med sig ”hemifrån” är grundläggande för att stärka dem i mötet med majoritetsskolans undervisning. Hon hänvisar till Ogbus begrepp *sekundär kulturell skillnad*, som uppstår i mötet med andra och där en statusskillnad blir tydlig. Statusskillnaden påverkar deras upplevelse av sig själva negativt. Därför menar hon att det också är viktigt att låta barnen ta del av andras upplevelser av att vara underordnade, just för att legitimera sådana känslor och upplevelser (Cazden 2000a:254).

Somaliaprojektet (Obondo, Rodell Olgaç och Robleh: 2005) handlar om att stärka kulturella identiteter, skriver forskarna som undersöker somaliska barns lärandemiljöer i en Stockholmsförort. Även om kulturer inte är statiska så finns ett nära samband mellan kultur, språk och lärande. De konstaterar att vi människor orienterar oss mot ”traditioner” och kulturarv, men kulturerna är flytande, och kulturmönster kompliceras av exempelvis urbanitet där mångspråkighet är ett viktigt inslag.

---

² Samma år som Ogbu gick bort publicerades också hans mycket omdebatterade studie *Black American Students in an Affluent Suburb: A Study of Academic Disengagement* (2003) där han sluter sig till att det är de svarta medelklassungdomarnas kultur som gör att de misslyckas med sina studier. De är så upptagna av att inte uppföra sig som vita ungdomar av samma klass att de presterar dåligt som en konsekvens av det. (källa: ogbu.com)

Den kulturella kunskap som minoritetsbarn har med sig till skolan är alltså inte en fullständig kunskap om den ”traditionella kultur” som förknippas med en specifik etnisk grupp med ett specifikt nationellt ursprung. Istället är minoritetsbarns kulturella värderingar och kulturmönster i 2000-talets skola en produkt av skiftande sociala lärandeupplevelser gjorda i närsamhället, där dessa barn växer upp, lever och interagerar, samtidigt som en del även hämtas från den globaliserade populärkulturen. (Obondo, Rodell Olgaç och Robleh: 2005:42–43)

Rodell Olgaç anknyter till samma tema i sin avhandling *Den romska minoriteten i majoritetens skola* (2006). Hennes utgångspunkt är att skolan gynnar elever från västerländska medelklassmiljöer. I sådana miljöer, skriver hon, förekommer en språksocialisation som utgör skolförberedande mönster för litteracitet. Hon menar att eftersom det finns allt fler romska föräldrar som betonar att skolan är viktig för barnen blir skolans stora utmaning att stötta eleverna till framgång och att bygga broar mellan de mönster som förekommer i hemmet och de som ges värde och som ger framgång i skolan (ibid: 151). Rodell Olgaç har här helt lämnat kulturbegreppet till förmån för ”mönster”.

Interkulturell pedagogik

Portera (2008:481–491) beskriver en europeisk utveckling av pedagogiken som efter att ha präglats av likriktning och assimilering fram till sjuttioalet, under sjuttioalet kom att handla om att övervinna språkskillnader och synliggöra skillnader och likheter. En tredje fas inleddes under 80-talet med införandet av begreppet interkulturell pedagogik som går ut på ömsesidighet, mänskliga rättigheter, inkludering och demokrati. Den fjärde fasen inleddes efter den 11 september 2001. Nu stod dialog över kultur- och religionsgränser samt konflikthantering på agendan. Goldstein-Kyaga et al (2011:8) menar samtidigt att processen mot interkulturell pedagogik i det svenska fallet startade redan då den invandrapolitiska utredningen presenterades 1971. Den lade betoningen på befolkningens jämlikhet, valfrihet och samverkan. Vad är då interkulturell pedagogik och vad har den med brobyggare att göra?

Goldstein-Kyaga et al beskriver den interkulturella blicken (i pedagogik) som ett ”förhållningssätt och en syn på pedagogik som kosmopolitisk och gränsöverskridande, där fokus förflyttas från det nationella till det transnationella och globala” (2011:8). Det handlar då om att frigöra sig från etnocentriska synsätt för att försöka skapa en mer inkluderande, jämlik och demokratisk pedagogik. Därmed är interkulturell pedagogik inte heller en fråga om en ”specialpedagogik för invandrare” utan snarare en fråga om att stödja en process där det annorlunda blir normalt – en *diversifierad normalitet* som etnologen León Rosales uttryckt det (2001:15).

Internationella erfarenheter av interkulturell pedagogik där också romer utgör målgrupp finns exempelvis att hämta i en guide till goda exempel av Chițu et al (2014). Guiden togs fram inom ramen för projektet "East West Cooperation for Roma Inclusion", med stöd från EU, the Soros Foundation, Bernard van Leer Foundation och Arads kommun i Rumänien. I ett av programmen får både föräldrar och elever utbildning och aktiviteter utanför skolan. Dessa

bygger på att lyfta fram kunskaper som elever har och att låta de mer framgångsrika eleverna hjälpa dem med inlärningssvårigheter. Detta är tankegångar som också återfinns i Somaliaprojektet (Obondo 2005). I ett annat projekt, Regnbågsprojektet, är den pedagogiska ingången uttalat interkulturell och det framhålls att projektets stora vinst är organiserandet av lokalsamhällets krafter för att lyckas (Chițu et al 2014: 32–38).

I en kartläggning av europeiska strategier för att integrera immigrantelever i skola och samhälle noteras att det gör stor skada på minoritetsbarnens självkänsla när minoritetsgrupperna inte erkänns eller representeras (av exempelvis lärare eller läromedel) i skolan. Enligt kartläggningen visar forskning att dessa barn riskerar att prestera sämre och att sakna goda förebilder. Det framhålls också att det finns forskning som pekar mot att elever som har lärare med samma minoritetsbakgrund som de själva (teachers of the same ethnicity) presterar bättre än de som inte har tillgång till sådana (Heckmann 2008:47). Rapporten, som kartlägger forskning om både problem, policies och olika program för att lösa problemen, redogör bland annat för hur diskriminering drabbar minoritets elever. Här föreslås begreppet ”denied support discrimination” som definition av det sätt på vilket immigrant-/minoritets elever drabbas i Europa. Det saknas helt enkelt en förståelse för den typ av utsatthet som dessa elever befinner sig i och därför uteblir vanligtvis också den rätta hjälpen (ibid:38).

Att elever presterar bättre om deras etnicitet bekräftas i undervisningen betyder inte att minoritets elever anses prestera bäst om de segregeras från andra. I den senaste rapporten om romer och utbildning i Europa från FRA³ konstateras att minoritets elever som segregeras från andra riskerar att fara psykiskt illa och att få sämre karriärmöjligheter (FRA 2014:43). Vad den interkulturella pedagogiken tillför är förvisso att lyfta fram och synliggöra utsatta grupper, men då i syfte att praktisera den inkluderande, jämlika och demokratiska pedagogik som förespråkarna betonar (Goldstein-Kyaga et al 2011).

Brobyggare som företeelse

Hur ser då arbetet med brobyggande ut i praktiken? Nedan presenteras några exempel på brobyggande inom olika samhällssektorer.

Malmö stad har lång erfarenhet av att arbeta med riktade insatser för minoriteter, där kärnan är att anställa personer som är bekanta med samma språk samt sociala och kulturella omständigheter som att tillhöra en utsatt minoritet. Det är till vissa delar en utveckling av den ”integrerarverksamhet” som tidigt etablerades under Storstadssatsningen i Malmö. Integrerarna var anställda i stadsdelar som omfattades av Storstadssatsningen⁴ och skulle

---

³ FRA är förkortningen för European Union Agency for fundamental rights.

⁴ Storstadssatsningen var ett statligt integrationsinitiativ som pågick under perioden 2000–2005 i sju kommuner i de tre storstadsområdena: Göteborg, Malmö, Stockholm, Botkyrka, Haninge, Huddinge och Södertälje. Målet var att stödja tillväxt i storstäderna och att vända den sociala och etniska segregationen. Satsningen fokuserade totalt 24 bostadsområden i dessa kommuner och de projekt som genomfördes skulle alla ha ett så kallat ”underifrånperspektiv” – det vill säga involvera de människor som bodde i områdena (Edström & Plisch 2006:8-9).

fungera som länkar mellan grupper av befolkningen och den kommunala förvaltningens olika områden (Andersson et al 2004:114, Edström & Plisch 2005:41–44). Integrerare kom redan vid tiden för utvärderingarna att få en ny beteckning, nämligen ”linkworkers”. De forskare som i Malmö följt utvecklingen av denna verksamhet allra närmast är Liedholm och Lindberg (2006, 2010). Malmös storstadssatsnings brobyggare (även ”överbyggare” hos Liedholm och Lindberg) kom att spela en särskild roll i skolan. Utvärderingen av detta arbete presenteras i avsnittet om brobyggare i skolan.

Erfarenheterna från Storstadssatsningen ledde till ett införande av brobyggare i hela kommunen där behov fanns (Malmö stad, ej daterat). Där organiserades brobyggjarverksamheten under kategorin ”medborgardialog”. Det föreslås att den framgångsrika arbetsmetoden:

”med brobyggare ska tillämpas i hela kommunen där behoven finns. Deras uppdrag är i första hand att fånga upp de boendes behov och verka som kunskapsförmedlare mellan olika etniska boendegrupper och den svenska myndighetskulturen. De kan också jobba med att hjälpa och uppmuntra människor med att söka sig till arbete och utbildning, med att stödja uppbyggnad av föräldragrupper i skolan etc. Men de har också som uppgift att knyta samman människor i olika nätverk, t ex med olika etnisk bakgrund, och därigenom verka för integration mellan dessa olika grupper. Direktiv om att använda ”brobyggare” ska utgå till alla berörda. (Malmö stad, ej daterat)

Abrahamsson (2007) utvärderade en brobyggarsatsning i Kristianstad. Satsningen beskrivs som en integrationssatsning och erhöll medel från Europeiska socialfonden. Brobyggare rekryterades för att hjälpa till att ”kulturtolka” mellan ”invandrare/flyktingar” som sökte social service eller vård. Som stöd för brobyggarnas arbete valdes ett antal nyckelpersoner inom både landsting, kommun och forskning ut. Dessa ”anställda i förvaltning” benämndes i projektet ”grindöppnare”. Projektet fick stöd från ESF och med dessa medel skulle anställningar för brobyggare och introduktionsutbildningar för dessa och för grindöppnare anordnas. Ett av projektmålen var att vid projektets slut anställa brobyggarna. Detta efter att de utbildats och dessutom deltagit i det utvecklingsarbete som skulle leda till förändrade arbetsformer. På grund av bristande förankring på beslutsnivå och på grund av maktskifte i region och kommun uppstod problem med brobyggarnas anställningar. Utvärderaren skriver att det under en tid var nära att projektet skulle läggas ner. Utvärderingen presenterar i det närmaste genomgående positiva resultat av det genomförda arbetet. Det är främst kvalitativa vinster som presenteras – de samhällsekonomiska återstår att undersöka, skriver Abrahamsson. Däremot fungerade det administrativa och personalpolitiska arbetet mindre bra. Brobyggare vittnar om hur viktiga de har varit för sina landsmän, inte bara som brobyggare utan också som förebilder – det går att få arbete! Så blev det dock inte i slutänden för de flesta. En av brobyggarna uttryckte det så här:

När jag började i projektet trodde en del av mina landsmän att jag skulle bli lurad. De har nu fått vatten på sin kvarn. De säger, att det svenska samhället inte ville betala för att vi arbetar och bidrar till det svenska samhället. Det vill inte erkänna oss som fullvärdiga medborgare. (Abrahamsson 2007:25)

Med stöd av EU-programmet Leonardo Da Vinci skapades år 2000 pilotprojektet Transnational Partnership for Linkworking (TPL) i fyra europeiska städer – Stockholm, Bryssel, Manchester och Madrid. De begrepp som används när programmet genomförs är

”Social Linkworking” liksom ”Inter-cultural Mediation”. Dessa definieras som det brobygge som människor med social, personlig och kulturell förmåga att enkelt röra sig mellan olika kulturella områden, skapar för att bidra till social inkludering av utsatta lokala etniska minoritetsgrupper (Molina et al 2001). I en dokumentation från nätverkskonferensen *Linkworkers - Första linkworkerkonferensen i Europa* som hölls i oktober 2000 beskriver det transnationella partnerskapets olika deltagare hur en yrkeskår av linkworkers håller på att växa fram. I konferensdokumentationen återges en intressant analys av forskaren Damian Moore som har jämfört linkworkerrollen i Marseille (som stod utanför nätverket) med den i Manchester. Han framhåller att eftersom det råder en förnekelse av etnicitet i Frankrike, finns heller inget skäl att ägna sig åt länkande eller medlande mellan grupper som *minoriteter* och *majoritet*, eftersom dessa kategorier inte existerar. Den enda relation som finns är den mellan medborgaren och staten. Därmed fanns i Frankrike vid tidpunkten heller inte något ”yrke” som benämndes linkworker eller liknande. Detta till trots kom allt fler rekryteringar till offentlig förvaltning att omfatta personer som på något vis kunde hjälpa till att medla i konflikter på tillsynes kulturella grunder som i praktiken faktiskt uppstod även i Marseille. (Sundbybergs folkhögskola 2000:17)

Rapporten från samma projekt, *Social Linkworking and Inter-Cultural Mediation in Europe* (Molina et al 2001), ger också vid handen att arbetsuppgifterna varierar stort beroende på i vilket land ”linkworkers” är aktiva. Synen på kultur och etnicitet hos utbildningsanordnarna har också avgörande betydelse för hur ”linkworkers” förväntas agera i sitt arbete. Inget av exemplen från det transnationella projektet tar upp romer som en utsatt grupp som representeras bland de rekryterade studenterna/eleverna – här handlar det helt och hållet om (andra) immigrantgrupper. Intressant för föreliggande utvärdering är att majoriteten av utbildningar som erbjuds i de fyra europeiska städerna ger akademiska poäng. Det svenska exemplet, som genomförs på Sundbybergs folkhögskola (i samarbete med Uppsala universitet och Spånga Tensta stadsdelsförvaltning, Stockholm), omfattar 60 veckors akademiska studier och praktik.

Utbildningen som kom att ges romska elevassistenter vid samma skola några år senare, skiljer sig markant från linkworkerutbildningen, då fokus på linkworkerutbildningen riktas bort från kultur och mot strukturer som hindrar immigranter från att komma in på arbetsmarknaden eller i samhällslivet. I de romska elevassistenternas utbildning lyfts den romska kulturen fram som ett kunskapsområde i sig (se Stockholms stad 2006 för beskrivning av utbildningen). Linkworkerutbildningen lyfte i stället fram effekter av de olika tolkningsramverk vi alla har, exempelvis beroende på sociala och kulturella omständigheter.

I fyra kommuner i Västsverige (Göteborg, Borås, Vänersborg och Trollhättan) genomförde Högskolan i Väst projektet *Empowerment och delaktighet hos romer* under två år med stöd av Europeiska socialfondens programområde 1. Syftet var att utbilda lokala romska koordinatörer som i sin tur utbildade tjänstemän inom offentlig sektor. Ett ytterligare syfte var att skapa delaktighet och egenmakt i det romska samhället. Projektet avslutades sommaren 2012 och utvärderingen ger vid handen att projektet hade haft viss kunskapshöjande effekt hos tjänstemän från majoritetssamhället. I en av de fyra deltagande kommunerna hade också det romska lokalsamhällets sammanhållning ökat något. I övrigt hade projektet mest effekt på

individnivå hos de anställda koordinatörerna. En kommun hade uttryckt ”ett visst intresse” för att anställa koordinatörerna som brobyggare (Sennemark 2012:2). Arbetsmodellen, där de anställda koordinatörerna både utbildas och själva arbetar, benämns ”arbetsintegrerat lärande” och påminner till viss del om den brobyggarsatsning i statens regi som är föremål för denna utvärdering. Projektet ingår i ett europeiskt nätverk som byggdes upp under förprojekteringen och projektet har kunnat delta i ett kunskapsutbyte med exempelvis Glasgow. I Vänersborg återfinns också brobyggartliknande verksamhet för äldre där bland andra romer utgör målgrupp. Verksamheten fick stöd från Delegationen för romska frågor för att anställa romsk personal till verksamheten som hade namnet Träffpunkt Torpa (Vänersborgs kommun 2008, 2010). Här söker man överbrygga mellan vård- och omsorg, anhörigvårdare och äldre i bostadsområdet, samt bryta äldres isolering.

Romane Bučá var ett större arbetsmarknadsprojekt för (och med) romer initierat av Sensus där Stockholm (genom Skarpnäcks stadsdelsförvaltning), Eskilstuna kommun, Uppsala kommun och Sundbybergs folkhögskola deltog. Projektet genomfördes från slutet av 2011 till och med sommaren 2014. De två nationella delutvärderingar som i skrivande stund finns tillgängliga visar på några exempel där brobyggare finns med i projekten för att stödja eleverna i utbildningsinsatser som kombineras med jobbcoachning/social coaching (Sundh och Svendsen 2013). I Skarpnäck får unga deltagare praktikplats på skolor till exempel. Intressant är att Skarpnäcks folkhögskola som höll i utbildningsprogrammet lyckades skapa hög motivation och hög närvaro bland deltagarna, något som inte alls var fallet i det Västeråsprojekt som beskrivs nedan och som inledningsvis var tänkt som en del av Romane Bučá.

Romane Droma var ett arbetsmarknadsprojekt som genomfördes i Västerås under perioden 2012–2014 och kom att (utöver flera andra aktörer) engagera två romska brobyggare på halvtid (Löfgren 2014). Projektledaren rapporterar i självutvärderingen att brobyggarnas roll kom att bli mycket komplicerad och svår för dem att upprätthålla. Slutsatsen var att brobyggarna själva måste ha minst gymnasieutbildning för att klara av kravet på att både lära sig och förmedla till målgruppen inom ramen för samma projekt. En svaghet i upplägget av projektet, menar utvärderarna, var att romer själva inte ingick i planerandet och beslutet om projektet (Ekermo och Aytar 2014). Detta är möjligen orsaken till att framställningen av målgruppen (och brobyggarna) i projektbeskrivningen och självutvärderingen är mer problemorienterad än andra sentida rapporteringar som förekommer i denna översikt av brobyggarefarenheter. Positivt att lyfta fram är att brobyggarna i Romane Droma kom att bilda ett nätverk tillsammans med brobyggarna i Romane Bučá, ett projekt man från Västerås stad inledningsvis hade planerat att ingå i. Brobyggarna i Romane Droma rekryterades utifrån förväntade förmågor (som kommunikativ förmåga och ”kulturkompetens”), men hade ingen utbildning utöver grundskola och erbjöds heller ingen annan utbildning än den som övriga deltagare fick. Det står att läsa i inledningen till självutvärderingen att projektet kom till som ett svar på några romers önskemål om att få utbildas sig, med stöd från kommunen, på Sundbybergs folkhögskola (Löfgren 2014). Med facit i hand hade det nog varit bra för dessa romska studiemotiverade personer om Romane Droma hade samverkat tätare med sådana erfarna utbildningsanordnare och kommuner som ingick i Romane Bučá (vilket Sundbybergs och Skarpnäcks folkhögskola gjorde).

Brobyggare i skolan/förskolan i Sverige

Brobyggare i skolan har inte bara till uppgift att ”bygga broar mellan kulturer” utan också att skapa relationer mellan institutionen skolan och institutionen hemmet. Vikten av att skolan har (goda) relationer med minoritets elevernas familjer/hemmet bekräftas av många skolforskare (se Rodell Olgaç 2006:66 för en utförlig diskussion) och betonas av skolpersonal (Liedholm & Lindberg 2006). Förväntningarna på föräldrars deltagande har också problematiserats av exempelvis de Carvalho (2001). Hon menar att dessa förväntningar i den västerländska skolan är så höga och självklara att den gör det mycket svårt för minoritets elever att kunna prestera på ett sätt som liknar majoritets elevernas. Att skilja på utbildningsinstitutionens sfär och den privata sfären skulle enligt henne ge barnen andra kunskaper som är viktiga för dem och som man bara kan få i hemmet. Åtskiljandet skulle också leda till en jämlikare skola, hävdar hon (de Carvalho 2001:40–42). Det går att tolka de Carvalhos hemmasfärs-kunskaper som de som den interkulturella pedagogiken söker få fatt i för att bekräfta minoritets eleverna. Brobyggare i skolan som delar minoritetsbakgrund med de elever de främst ska stötta, förväntas alltså dela dessa typer av informella kunskaper och kulturell förståelse.

Mycket av den teoretiska inramningen till brobyggandet har i denna översikt hämtats från resonemang hos Obondo, Rodell Olgaç och Robleh (2005) vilka under perioden 1999–2002 genomförde Somaliaprojektet i Stockholmsförorten Rinkeby. Studiens centrala frågeställning var vad som utmärkte de olika lärandemiljöer som de somaliska barnen möter i förskolan och i hemmet. Fokus riktades främst mot socialisationsmönster som hade med språk och litteracitet att göra, liksom de värderingar som fördes över till barnen i socialisationen. De iakttar hur den komplexa språkmiljö som hemmet, bostadsområdet och skolan utgör och låter barnen utveckla flera språkstilar som de kan växla mellan. Bland informanterna finns både personal med majoritetsbakgrund och somalisk personal. Under studiens/projektets gång blev majoritetslärarna allt mer reflekterande, från att inledningsvis varit bristorienterade i olika hög grad. De somaliska pedagogerna beskrivs som avgörande på många vis och skapar trygghet för de somaliska barnen. I sammanfattningen av studien påtalas dock hur till och med barnen uppfattar den statuskillnad som råder mellan minoritets- och majoritetspedagogerna (ibid 130-131).

I en rapport inom ramen för Storstadssatsningen utvärderas ”linkworkerverksamhet” och brobyggare i skolorna i Malmö (Liedholm & Lindberg 2006). Redan 2004 genomför forskarna den första av sina brobyggartvärderingar. Fokus är då det så kallade ”linkworkerprojektet” som genomfördes på Munkhätteskolan i stadsdelen Fosie. Linkworkers var ”högutbildade invandrare” som representerade olika språkgrupper och som deltog i skolarbetet. Forskarna återvände till detta projekt liksom de utvärderade några nya som tillkommit, i utvärderingen 2006. Forskarna identifierar fyra modeller för stadens och skolornas organisation av brobyggare i de stadsdelar som ingick i Storstadssatsningen. Här handlar det om brobyggande med de vid tiden dominerande grupperna i skolorna i stadsdelarna Hyllie, Fosie och Rosengård – de pashtu-, arabisk- och albansktalande barnen och deras familjer.

De modeller de identifierar är

- av skolan rekryterade brobyggare
- stationerade brobyggare
- fristående brobyggare
- samverkande brobyggare

Den första kategorin framstod vid utvärderingen som mycket lyckad för alla involverade parter: skolpersonal, brobyggare, hemmet och eleverna. Det presenteras inga kvantitativa resultat i termer av betygsutfall utan enbart i termer av förbättrad utbildningssituation och kontakt med hemmen. Framgångsfaktorer som nämns är:

- helhetsperspektiv på barnens situation,
- kraftfull och lyhörd ledning
- en process som ledde mot allt större tydlighet
- strävan efter att integrera brobyggarna i ordinarie verksamhet
- behovsstyrd rekrytering
- brobyggarna var både pedagogiskt aktiva i kombination med att de skötte föräldrakontakter
- det fanns kontinuitet och förtroende hos olika parter – närhet i kontakterna och det faktum att brobyggarna hade mandat att handla.

En mindre lyckad modell var när de tre, redan etablerade, ”integrerarna” kom att bli vad forskarna definierade som *stationerade brobyggare*. Integrerarna från Hyllies Arbets- och utvecklingscentrum engagerades på 60 procent av sin arbetstid som brobyggare på fyra av stadsdelens skolor. Vare sig efterfrågade eller, enligt egna bedömningar, lämpade för pedagogiskt arbete, kom de att stängas med ett mycket svårt uppdrag. De uppnådde ibland goda relationer med familjerna, men parten skolan föll ur, då brobyggarna aldrig integrerades i den reguljära skolverksamheten. De kallades inte till lärarkonferenser eller personalmöten och användes endast sällan vid föräldramöten. Än sämre kom det att fungera i de tre Rosengårdsskolor som skulle erhålla stöd genom helt ambulerande brobyggare. Dessa benämndes av forskarna *fristående brobyggare*. Dessa brobyggare glömdes i praktiken helt bort. I utvärderingen beaktades också personal i studieverkstäder i några skolor, vilka också kom att fungera brobyggande. Den fjärde modellen, *samverkande brobyggare*, kom aldrig att bli färdigutvärderade då de var nya vid tiden för utvärderingen. Forskarna såg dock stor potential i det faktum att dessa mer ”generella brobyggare” (ungefär som Hyllies ”integrerare”) skulle samarbeta med lärarna/brobyggarna i studieverkstäderna (ibid: 46-51).

Vid en skola fanns vid tiden för utvärderingen en romsk brobyggare, men utvärderarna har inte närmare gått in på den verksamheten. De nämner dock att de inom ramen för intervjustudien fått kännedom om denna insats. Den och andra brobyggarsatsningar som till och från har förekommit, uppges genomgående haft positiv effekt på elevernas närvaro. Ett exempel på denna insikt speglas i detta citat:

En av rektorerna refererar till den goda effekt det hade på de polsk-romska barnens närvaro när skolan hade råd att anställa en polsktalande lärare, som både undervisade och fungerade som brobyggare till föräldrarna. När

skolan på grund av finansieringsproblem inte kunde ha kvar denna resurs steg barnens frånvaro direkt. Rektorn säger att hon, om hon fick fritt välja, skulle lägga pengarna på en romsk lärare/brobyggare som stöd för den romska gruppen. ”Kan jag rädda en av dem så har jag gjort en samhällsinsats som är tio gånger mer värd än de 100 000 den extra resursen skulle kosta.” (ibid: 41)

I det ovan refererade fallet kom den goda erfarenheten av att barnen fått tillgång till en polsktalande person, något som bara det gett god effekt. Inledningsvis var det kanske inte ens fråga om en ”kulturkompetent” brobyggare. Det bör nämnas att det ovan återgivna citatet är hämtat från utvärderingens diskussion om den minst lyckade brobyggarverksamheten, den där brobyggarna ambulerade. Exemplet med önskemål om romska brobyggare gavs som ett slags argument mot att ha de tre språkgruppsrelaterade brobyggarna.

I Skolverkets rapport *Romer i skolan* (2007) framhålls att exempelvis romsk personal på skolor visat sig skapa bättre förutsättningar för romska eleverna, men att det behövs särskilda och långsiktiga satsningar i skolan för dessa elever. Inte bara närvaron ökar utan också elevernas prestationer och motivation (ibid:32–33, 38). I rapporten nämns att Norrköpings kommun redan 1997 anställde brobyggare med förvaltningscentrala medel. Dessa brobyggare kom enligt utvärderingen⁵ att påverka elevernas resultat och närvaro positivt. Planen var att skolorna så småningom skulle inlemma brobyggarna i skolans reguljära bemanning, något som inte skedde när projektmedlen var slut efter två år. (ibid: 43,56)

Liedholm och Lindberg berör också den allvarliga situationen som innebär att brobyggande i skolor nästan alltid sker under osäkra villkor:

Det är dags att summera denna genomgång av våra sju skolors erfarenheter och inställning till romsk personal. Vi har kunnat se att alla skolorna utom en har haft eller har romsk personal. Vi har också kunnat se att den romska personalen som regel är anställda under mycket otrygga förhållanden. Det är för det mesta fråga om arbetsmarknadsprojekt med rätt kort varaktighet eller om tjänster som knyts till hjälpbehov för bestämda elever. När de senare slutar skolan eller klarar sig på egen hand upphör finansieringen av tjänsten. Flera av skolorna är positiva till att ha romsk personal knutna till sig men vi kan också se att denna inställning nästan undantagslöst tycks innehålla en reservation, nämligen att det inte räcker att vara en romsk vuxen i skolan. Det fordras också att densamma har en kompetens att kunna bistå i det rent pedagogiska arbetet eller i skolans kurativa verksamhet. (ibid:44)

I studien kommer också andra effektiva metoder fram, som att inte ha så många anställda och att inte byta personalen omkring de äldre eleverna. I en skola som praktiserar den principen menar man att de här eleverna, när de blivit äldre, är mycket känsligare inför att behöva ha flera vuxenrelationer och bristande kontinuitet än yngre barn, trots att skolan brukar fungera precis tvärtom (ibid:19).

Malmö stad (2008) ombads att besvara ett antal frågor från Delegationen för romska frågor som rörde dels romers situation i staden, dels vilka riktlinjer kommunen arbetade efter. En person som omnämns vara ”en av de tidigare brobyggarna” framhåller svårigheterna med att bygga upp förtroende hos eleverna när brobyggaren i nästa stund kan vara bortprioriterad. I övrigt lyfter rapporten fram just brobyggarverksamheten som en av ljusglimtarna i en annars dyster bild vad gäller romernas situation i staden (ibid: 12). Rapporten ger ingen vägledning

---

⁵⁵ Skolverkets rapportförfattare hänvisar till att satsningen utvärderats, men utvärderingen återfinns inte i litteraturförteckningen.

om var brobyggarna fick sin utbildning eller hur deras anställningsvillkor såg ut vid tiden för rapportens författande. Underlaget till rapporten togs fram tillsammans med stadens romska grupper och under arbetet med detta föddes idén om ett romskt kunskapscenter där tillgång till rådgivning också skulle finnas. År 2009 inrättade staden med stöd av Delegationen för romska frågor Romskt informations- och kunskapscenter – RIKC.

RIKC genomförde år 2014 en undersökning av Malmös skolors förmåga att implementera minoritetslagstiftningen och att tillgodose romska elevers behov för att klara av skolan (Halilovic et al 2014:2–3). Förhoppningen var att hitta exempel på arbetssätt som också kunde spridas till de andra pilotkommunerna inom ramen för strategin för romsk inkludering. RIKC ville på detta sätt också undersöka hur skolsituationen såg ut för de romska eleverna. Enkäter till skolornas personal gav vid handen att merparten av ansvaret för de svårigheter som romska elever har i skolan lades på de romska föräldrarna. En viss självkritik från skolpersonalens sida kunde dock skönjas. Rapportförfattarna slår fast att två förklaringsspår utkristalliserats: det ena handlar om individer och deras tillkortakommanden och det andra om strukturer som diskriminerar och aktörer som varken ser eller visar hänsyn till romernas utsatta situation i det stora hela.

Eftersom problematiken är likartad överallt och har varit över en längre tid finns starka skäl för att anta en mer systematisk och strukturell ansats och lyfta blicken från de individuella skolorna och familjerna och se till övergripande, strukturella problem. Detta kan bland annat innebära ett koordinerat arbete på såväl operativ som strukturell nivå med en holistisk utgångspunkt i romska familjers livssituation; boende, diskriminering, utbildning, försörjning, fysisk och psykisk hälsa osv. (ibid: 35)

Författarna uppmanar till perspektivskifte, där holism och koordinerat arbete på ett strukturellt plan ska ersätta det individualiserade bristperspektivet. Skolpersonalen anses behöva en förbättrad interkulturell kompetens. När det gäller romsk personal vid skolorna rekommenderar författarna följande:

Arbeta koordinerat både på operativt och strukturellt plan. Romsk resurspersonal har i många fall visat sig vara en nödvändig insats, men den är inte tillräcklig. Dels krävs betydligt mer för att åtgärda den komplexa och mångfacetterade relationen mellan majoritetssamhället och den romska minoriteten, dels krävs trygga och långsiktiga satsningar på den romska resurspersonalen. (ibid:36)

Rodell Olgaç och Dimiter-Taikon (2013) genomförde på uppdrag av regeringen en undersökning av situationen för romska barn och elever i förskola, förskoleklass, grund- och gymnasieskola i de fem pilotkommunerna inom ramen för strategin för romsk inkludering. I denna undersökning ges en översikt över forskning om romers skolgång ur ett europeiskt perspektiv, och exemplen är hämtade från brittisk forskning om resande (travellers). Där finner Rodell Olgaç och Dimiter-Taikon paralleller till den nästan tjugo år gamla verksamheten Roma Kulturklass i Skarpnäck i södra Stockholm, en F-9-klass som tillkom på initiativ av romer. Trygghet och kontinuitet är värden som återkommer i beskrivningarna både av de brittiska och svenska exemplen (ibid: 9–11).

I Eskilstuna kommun arbetade friskolan Sverigefinska skolan år 2009 med romska elevassistenter, något som enligt en nyhetsartikel publicerad på P4 Radio Sörmland⁶ och intervjupersoner⁷ kom att öka de romska elevernas närvaro i skolan i hög grad.

Elevassistenterna i Eskilstunas Sverigefinska (fri-) skola blev så betydelsefulla, att frånvaron, som var ungefär 80 procent innan satsningen 2009, kom att bli i stort sett obefintlig.

Satsningen beskrivs som mycket framgångsrik men upphörde enligt uppgifter efter något år.

Den kommunala skolan valde vid samma tid att i stället för att arbeta med pedagogiskt utbildad personal (underförstått att dessa inte var romer) för att hålla i samtal med de romska familjerna. Denna strategi hade enligt samma artikel inte lett till någon förbättrad närvaro hos eleverna. Enligt de intervjuade kom kommunen att ändra uppfattning i frågan och idag kan medel för att anställa elevassistenter sökas av alla de skolor som har romska elever. Dock menar en intervjuad att någon uppföljning inte gjorts, och att möjligheten inte används. Under den tid som arbetsmarknadsprojektet Romané Buća bedrevs anställdes romska elevassistenter i de kommunala skolorna. I en europeisk kartläggning av romska elevers skolsituation framkommer att många av de länder som har hög närvaro bland romska elever också främst erbjuder segregerade romska skolor till barnen med romsk bakgrund. Detta förfarande underkänns av forskarna då undervisningen de romska barnen ges inte står i paritet med den som erbjuds majoritetsbefolkningen. Det bör dock påpekas att detta inte innebär att så skulle vara fallet i den Sverige-finska skolan, avsikten är enbart att lyfta fram vilka segregerade strukturer som en rigid fokusering på att skolpersonalen ska ha ”rätt utbildning” kan medföra.

I de återgivna rapporterna saknas uppgifter om hur de elever presterar som får tillgång till elevassistenter eller brobyggare med samma bakgrund som de själva. En slutsats som kan dras är att den kortsiktighet som tycks präglade denna typ av insatser för minoritets elever omöjliggör den typen av uppföljning.

I litteraturfloran finns också beskrivningar av ideella projekt som riktar in sig på romers skolsituation. *Building bridges* är en ideell förening i Skåne som arbetar med att öka närvaron och förbättra studiemotivationen hos romska barn i grund- och gymnasieskola. Föreningen ger stöd i skolan och i familjesamtal. Den arbetar också med familjehem. Satsningen stöds av stiftelsen Reach for Change Sweden och arbetet leds av en av stiftelsen utsedd och utbildad Change Leader. I en rapport beskrivs att brobyggandet lett till en ökning av närvaron under ett år med över 50 % bland de 48 barn som föreningen har kunnat arbeta med (Building bridges 2013). Rodell Olgaç (2009) konstaterar i en studie att 11 av 27 projekt med stöd från Allmänna arvsfonden bland annat riktat sig till skola och förskola (ibid: 14, 21). Hon ser att projekten som fått arvsfondens stöd generellt bidragit till språklig och kulturell revitalisering, mycket tack vare att de romska initiativen byggt vidare på romska traditionella mönster för socialisation och lärande (ibid: 15).

---

⁶ Radioprogrammet och artikeln återfanns vid rapportförfattandet på <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=87&artikel=2578366>, den 20 januari 2009.

⁷Vid samtal med rektor 28 januari 2015 framkom att både hon och den romska elevassistenten är nya och inte känner till bakgrund eller dokumentation. Den 4 februari 2015 ställdes frågor om Sverigefinska skolans och kommunala skolors arbete med romska elevassistenter till Eskilstuna kommuns samordnare för minoritetsfrågor liksom till en av stadens två brobyggare inom social omsorg. Särskilt brobyggaren hade lång erfarenhet av offentligt och ideellt arbete för romer i kommunen och kunde bekräfta bilden som förmedlas i artikeln.

Brobyggare i skolan utanför Sverige

Linkworkers, *school mediators* och *cultural brokers* är benämningar på brobyggarlänkande former av stöd till minoritetselever i engelskspråkiga sammanhang. Ett tidigt exempel kan hämtas från St Luis där högre utbildning till afroamerikanska elever stöttades med *cultural brokers* så tidigt som 1966. I en artikel (Gentemann & Whitehead 1983) beskrivs hur det vid samma tid genomfördes många olika program för att förbättra svarta elevers möjligheter i skolan och för att förhindra avhopp från high school och universitet. Det som skiljde "The Cultural Broker Concept" från övriga var att universitetet i experimentet anställde *Teacher-counselors* (ung. "lärare och kuratorer/rådgivare") vilka hade som primär uppgift att agera mäklare mellan skolan och dess elevers "subkulturer". En annan framgångsfaktor var att läroplanen både var tvärdisciplinär och holistisk och lade fokus på den urbana miljön (jfr Halilovic et al 2014 avseende behovet av helhetsperspektiv). Denna personalkategori valdes ut och utbildades särskilt för att fungera som kulturella medlare. Kriterier för att bli rekryterad var att personalen skulle ha liknande socioekonomisk och erfarenhetsmässig bakgrund som studenterna. De skulle också kunna förhandla inom ett vidare socialt sammanhang. För att ge dem akademisk legitimitet i relation till övrig (akademisk) personal krävdes både akademisk utbildning och erfarenhet av att undervisa (ibid: 121). Det var också viktigt att dessa *teacher-counselors* var nära studenterna de skulle stödja rent åldersmässigt.

Exempel som ges på *teacher-counselors*' praktik är hur de hanterade vad som betraktades som de afroamerikanska studenternas "dåliga engelska". I engelskundervisningen uppmuntrades deras sätt att prata engelska genom kreativa övningar och genom att de fick uttrycka åsikter och känslor inför olika texter. Gradvis uppmuntrades sedan en standardisering av språkbruket (ibid: 122). "Som *cultural brokers* förväntades *teacher-counselors* att för studenterna översätta den akademiska subkulturen till deras, och att översätta studenternas subkultur för universitetet" (utvärderarens översättning, ibid:121).

Yohani (2011) har intresserat sig för vilka aktiviteter som *cultural brokers* ägnar sig åt i sitt arbete med flyktingelever och deras familjer. Hon konstaterar att det är ont om kunskap på det området och att forskningen visar att det är många aktörer i skolans värld som tar på sig sådana uppgifter. En omdebatterad fråga som hon inledningsvis ställer är den om huruvida det är viktigt att den som fungerar som brobyggare måste ha samma (liknande) bakgrund som målgruppen. Hon lyfter fram forskning som pekar mot att det inte räcker med att dela språklig och kulturell bakgrund för att kunna fungera som en bro mellan skolan och familjerna. Samtidigt måste brobyggaren agera känsligt och respektfullt mot familjerna när det gäller deras kultur (ibid:63). Yohani har följt åtta *cultural brokers* (idag benämnda *settlement practitioners*) i kanadensiska Edmonton, Alberta. Hon slår fast att brobyggare, som individer, kan fylla en viktig funktion, men att det krävs mer tydlighet avseende vilka roller och arbetsuppgifter de engagerar sig i. Yrkesrollen är under utveckling och i Yohanis fallstudie ändrades behoven i skolorna kontinuerligt, vilket hon menar kräver ett mer reflekterande förhållningssätt både från skolans och familjernas sida. Vidare ser hon att brobyggarna själva inte har fått särskilt mycket uppmärksamhet i brobyggarlitteraturen. Yohanis studie visar att brobyggare ofta kommer från samma etnokulturella grupp som sina klienter. Detta underlättar engagemang och relationsbyggande, men närheten till klienterna kan också ge upphov till stor

stress hos personalen. Yohani menar att chefer måste följa den här typen av tjänstemän mycket noga för att de inte ska bli utbrända (ibid:75).

I den nordamerikanska kontexten ger Lawson och Alameda-Lawson (2012) exempel på hur den ideella sektorn stödjer utsatta minoriteter i skolan. De diskuterar två viktiga ingredienser i arbetet med att länka skola och hem (på kollektiv nivå) i termer av överbryggande och sammanbindande relationer (*bridging relationships* och *bonding relationships*). För de nyanlända, i detta fall fattiga, latinamerikanska familjer, menar forskarna att det är av största vikt att de får syn på de andra i grannskapet som är i samma situation som de själva, och därigenom bekräftar varandra. I det grannskapsbaserade arbetet som länkas till en lokal ideell organisation fokuseras därför dessa sammanbindande relationer samtidigt som man arbetar överbryggande med skolan (ibid: 656–657, jfr Sennemark 2012). I guiden till goda exempel inom ramen för projektet *East West cooperation for roma inclusion* framgår att Glasgow stad arbetar med *home linkworkers*. Dessa utgörs av tolkar anställda av skolan, vilka besöker hemmen för att få kontakt med rumänsk-romska elever och föräldrar. Det framgår dock inte av rapporten om tolkarna är majoritetsrumäner eller rumänska romer. Assistenterna i klassrummen är främst rumänskspråkiga, även om skolorna i Glasgow helst skulle ha velat ha romani-talande assistenter (Chițu et al 2014:68).

School mediators är den beteckning för romska projektaktörer som används i ytterligare ett projekt från Arad, Rumänien. Åren 2002–2003 återfinns för första gången romska representanter bland beslutsfattarna i ett projekt där romer utgör målgruppen (Chițu et al 2014:47). Utifrån exemplen från Arad är rekommendationen att fånga upp unga volontärer från de minoriteter med hög risk för skolavhopp, elever som själva sköter sina studier väl, för att hjälpa till i arbetet med att förbättra minoriteternas skolresultat (ibid:51).

Sammanfattning av brobyggare och brobyggare i skolan

Översikten har redogjort för exempel på verksamheter som har haft ambitioner att underlätta minoriteters möjligheter i majoritetssamhället. Vare sig det rör sig om brobyggare på arbetsmarknaden, i högre studier bland vuxna eller i förskola/skola så finns flera gemensamma nämnare. Av utvärderare, projektledare, elever, familjer och personal anses brobyggare oftast tillföra något kvalitativt gott, särskilt om de kopplas tydligt till en viss arbetsplats och integreras i verksamheten. Samtidigt finns flera exempel på hur övrig personal antingen inte riktigt drar nytta av och/eller uppskattar brobyggarnas arbete. Brobyggarnas arbetsmarknad hör till de otryggare. Korta projekt, ekonomisk osäkerhet och snabba svängningar präglar tillvaron för de svenska brobyggarna som förekommer i denna översikt. Det är möjligen projektens korta löptider som är orsaken till att det är svårt att finna kvantitativa utfall av brobyggarsatser. I materialet finns både svenska och internationella exempel på dålig arbetsmiljö för brobyggare. Brobyggarna som beskrivits i den refererade litteraturen har oftast rekryterats ur (den utsatta) målgruppen, något som är själva poängen samtidigt som det ställer stora krav på organiseringen av arbetet. I flera av studierna som ingår i översikten noteras att minoritetspersonal har lägre status än majoritetspersonalen.

Brobyggande är ingen ny företeelse, exempel på ”mäklare” mellan minoritets elever och amerikanska skolor på 1960-talet har presenterats i denna översikt. I Sverige är Malmös

brobyggarsatsning under Storstadsarbetet den mest välstuderade. I både de amerikanska och de svenska exemplen slås fast att helhetsperspektivet på elevernas situation är avgörande. Andra framgångsfaktorer som betonas i den svenska studien är organisationsformen som forskarna anser bör vara en där brobyggarna är rekryterade av och stationerade på skolor som ser behov av brobyggare. Ledningen måste vara tydlig, lyhörd och sträva efter att integrera brobyggare i ordinarie verksamhet. De mest lyckade exemplen var sådana där brobyggarna var pedagogiskt aktiva i kombination med att de skötte föräldrakontakter.

En i Sverige endast ytligt berörd framgångsfaktor är den som handlar om värdet av att parallellt med brobyggandet mellan minoritet och skola, arbeta med målgruppens sammanhållning. Vi har sett hur det i ett Nordamerikanskt exempel blev viktigt att medlemmar i socioekonomiskt marginaliserade grupper bekräftade varandra.

Översikten ger ingen glasklar bild av hur en brobyggareverksamhet ska definieras. Både äldre svenska och internationella exempel visar på att yrkesrollens avgränsning är svår att göra. Samtidigt återkommer ett antal sysslor i de flesta exemplen. Det handlar om att länka mellan familjer och institutioner på ett ”handgripligt” sätt, att vara närvarande som förebild och trygghetskapare och att ge extra stöttning till barn/ elever/studenter. För att en brobyggarsats ska vara meningsfull och hållbar krävs att den är långsiktig, definierad och förankrad i den aktuella organisationen.

Del 2. Utbildningsinsatser för brobyggare i skolan – en utvärdering.

För att ge en bild av vad det är för verksamhet som här utvärderas redogörs inledningsvis för regeringens ambitioner och skolverkets tolkning av sitt uppdrag. Därpå följer en beskrivning av utbildningen för brobyggare i skolan. Det därpå följande avsnittet beskriver hur varje pilotkommun valt att arbeta med brobyggare i skolan.

Det här är Utbildningsinsatser för romska brobyggare

I inledningen återgavs regeringens uppdrag till Skolverket avseende utbildningsinsatser för brobyggare i skolan (se s. 6). Den 19 april 2012 skrev regeringen sammanfattningsvis att Skolverket skulle tillgängliggöra en lämplig utbildning för att utbilda totalt ca 20 brobyggare under åren 2012–2015 inom förskola, förskoleklass och grundskola i de kommuner som ingår i pilotverksamheten. Syftet var att förbättra den romska minoritetens utbildningssituation. Utbildningen skulle inriktas mot frågor som behandlar barns och elevers lärande och utveckling, samt kommunikation och samverkan mellan barn, elever, föräldrar och andra vuxna. Regeringen föreslog exempelvis att redan kommunalt anställd personal med romsk språk- och kulturkompetens kunde vara aktuella för en brobyggareutbildning. Regeringen betonade att uppdraget skulle genomföras efter samråd med kommunerna i pilotverksamheten, lokala romska företrädare och sakkunniga (A2012/1387/DISK).

Inför utvärderingen av satsningen utarbetade Skolverket en programbeskrivning av satsningens syfte och innehåll. Programbeskrivningen fungerar här som Skolverkets tolkning av sitt uppdrag och det sammanhang inom vilket det ingår.

I beskrivningen hänvisar Skolverket till regeringens strategi för romsk inkludering, och sammanfattar de huvudsakliga förväntningar och förutsättningar som satsningen vilar på. Syftet med utbildningsinsatser anges vara ökat deltagande i skolan och samhället, minskad segregation och minskat utanförskap liksom förbättrade studieresultat och höjd utbildningsnivå inom den romska minoriteten.

Skolverkets programbeskrivning ger också en bild av utbildningsinsatserna och det förväntade utfallet i termer av input, output, outcome och impact. Input är det faktum att skolverket upphandlar en utbildning i romsk kultur och historia, interkulturell kommunikation och interkulturella förhållningssätt i förskola och skola. Utbildningen ger också kunskap om barns lärande, skolans struktur och elevernas rättigheter. Genom att finansiera utbildningen ges pilotkommunerna möjlighet att anställa brobyggare för den romska minoriteten.

Output, kortsiktiga resultat, förväntas vara att ovan nämnda och genomförda aktiviteter leder till att det finns romsk personal på förskolor och skolor, och att brobyggarna utvecklar förmågan att möta elever, föräldrar och lärare utifrån en förståelse för den romska kulturen och historien. De förväntas också utveckla kunskap om skolans skyldigheter och elevens rättigheter. Förhoppningar om att brobyggarna också ska kunna ge elever stöd i skolundervisningen samt i förskolans verksamhet ska infrias genom att de i utbildningen får ökad kunskap om barns lärande. Ett annat kortsiktigt resultat är att brobyggarna ges förutsättningar och kunskap för att i sin tur kunna stärka skolans och förskolans arbete med att möta och förstå den romska kulturen, förbättra kommunikationen med romska familjer samt öka romska familjers engagemang och inflytande.

När väl utbildning givits, anställningar finansierats och brobyggare finns i skolan, förväntas på lång sikt (outcome) de romska eleverna uppleva en ökad trygghet och motivation att delta i skolarbetet. Också föräldrarnas förtroende för förskola och skola förväntas öka, likaså förväntas det romska språket och den romska kulturen ta större plats i förskola och skola. Detta är enligt Skolverket utbildningsinsatsernas mål. Effekterna (impact) som måluppfyllelsen förväntas leda till är att elever med romsk bakgrund deltar i både förskola och skola i högre utsträckning, att studieresultaten förbättras och att kontakten mellan skola, förskola, elever med romsk bakgrund och deras föräldrar fungerar bättre än vad fallet var före satsningen. Södertörns Högskola fick uppdraget att ta fram en tvåårig utbildning. Under utvärderingens genomförande avslutades utbildningen för samtliga studenter. Totalt 16 brobyggare började studera. Alla pilotkommuner utom Malmö rekryterade personal för att arbeta som brobyggare i skola och förskola och för att parallellt gå utbildningen. Då de 20 platserna inte ens var i närheten att fyllas vid kursstarten i december 2012 gjordes intag både under våren och hösten 2013, vilket gjorde att en del studenter fortsatte en termin efter att de först antagna hade slutfört sin utbildning. Det första momentet gavs alltså en andra gång specifikt för de senare antagna.

De fyra kommuner som deltog i utbildningsinsatserna för brobyggare i skolan anställde, med hjälp av statsbidrag, brobyggare på heltid. Brobyggarna skulle studera på 50 % av arbetstiden, och arbeta i respektive pilotkommun på 50 % av tjänsten. Södertörns högskolas utbildning gavs på kvartsfart så att de studerande erhöll totalt 30 högskolepoäng under fyra terminer.

Implementering.

I utvärderingsuppdraget anges att utvärderingen ska svara på hur satsningen har implementerats enligt det ursprungliga syftet och Skolverkets intentioner. Vidare ska svar sökas på frågan om ifall implementeringen inte skett enligt intentionerna – hur skiljer sig implementeringen från intentionerna?

Källorna för utvärdering av implementeringsprocessen är intervjuer med de berörda och rapporter som kommunerna, Skolverket, de externa utvärderarna⁸ och Länsstyrelsen i Stockholm (framgent i texten benämnd Länsstyrelsen) har tagit fram. Somligt är väl dokumenterat medan annat är mer svåråtgånget. Då själva utvärderingsarbetet inleddes först i februari 2014 finns risken att utvärderingen missar viktiga moment i arbetet. Det är en relativt småskalig verksamhet vars utveckling många haft till uppgift att bevaka. Det finns därför en hel del texter att tillgå.

Vilken implementering utvärderas?

Utvärderingen har på uppdrag av Skolverket riktat in sig på två implementeringsnivåer. Den första gäller det projekt som utgör själva uppdragsutbildningen – har den utbildning som upphandlats genomförts såsom tänkt var, och med vilken kvalitet?

Den andra nivån handlar om den del där Skolverket egentligen inte har någon riktig kontroll – implementeringen av brobyggarnas arbete på kommunnivå (Skolverket 2014b).

Södertörns högskola anlitas

Upphandlingen och planeringen av uppdragsutbildningen genomfördes under tidspress. Skolverket hade fått sitt uppdrag i april 2012 och i slutet av oktober 2012 slöt Skolverket ett avtal med Södertörns högskola (härifrån benämnd högskolan) om att den skulle sätta ihop en utbildning för brobyggare i förskola, förskoleklass och grundskola. I mitten av december hölls det första utbildningstillfället i högskolans lokaler i Flemingsberg, Huddinge kommun, söder om Stockholm. Vid detta tillfälle fanns åtta brobyggare rekryterade. Det ingick i överenskommelsen att utbildningsinsatserna skulle påbörjas före årsskiftet (Skolverket 2012).

Skolverkets projektledare konstaterade att kretsen som arbetade med romsk inkludering på utbildningsområdet var begränsad. Det uppgavs handla om högst ett trettiotal aktivister⁹ och några få myndigheter. Södertörns högskola hade sedan tidigare påbörjat arbetet med att bygga upp en lärarutbildning i romani chib och vid högskolan fanns en forskare tillika lärarutbildare som beskrivs som en central person när det gäller undervisning för romer. Det var denna som

---

⁸ Den externa utvärderingen av strategin för romsk inkludering genomförs av utvärderare hos Emerga Consulting AB genom följeforskning.

⁹ Inom ramen för utvärderingen definierar de intervjuade sig själva som aktivister i de fall de är engagerade i romska frågor på ett organiserat vis. Begreppet tycks vedertaget också bland de aktörer som möter aktivisterna.

tillsammans med en romsk lärare fick uppdraget att föreslå en utbildning – i samråd med andra romer, Skolverket och kommunrepresentanter (Skolverket 2015:2). Dessa två utbildade lärare har mångårig erfarenhet av undervisning i grundskolan. Den ena som modersmållärare i romani chib och föreståndare i Roma Kulturklass som finns integrerad i en kommunal skola i södra Stockholm. Den andra som lågstadielärare i förberedelseklass med mottagning av nyanlända elever. Den ena har dessutom lång erfarenhet som sakkunnig i romska frågor och deltagande i många referensgrupper. Den andra har arbetet i många år som lärarutbildare med interkulturell inriktning och forskat och utbildat med inriktning mot romska skol- och utbildningsfrågor.

Utbildningsplanen för brobygggarutbildningens första läsår fastställdes på nyårsafton 2012. Under rubriken ”lärandemål” står att läsa att studenterna efter genomgången utbildning ska kunna redogöra för romers och resandes historia och nutida situation samt variationer mellan olika grupper¹⁰ när det gäller språk, kultur, traditioner, historia och religion. De ska också kunna bidra till att romska elever avslutar grundskolan och fortsätter till gymnasiet och till vidare studier. Vidare ska de kunna skapa ett ökat förtroende mellan hemmet och skolan för familjer med romsk bakgrund eller resandebakgrund. De kan inta ett interkulturellt förhållningssätt¹¹ till frågor som rör romska barn och elever, deras vårdnadshavare och personal i förskolans, förskoleklassens och grundskolans olika verksamheter. Utbildningen ska ha gett färdigheter att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn, elever, vårdnadshavare och andra. Förmåga att hantera informationsteknik i den pedagogiska verksamheten och inse betydelsen av olika mediers roll är ytterligare färdigheter som utbildningen ska utveckla. Slutligen ska studenterna ha erövat förmågan att kritiskt kunna granska mediernas framställning av och stereotyper om romer, resande och andra minoriteter både historiskt och i nutid, liksom konsekvenser av detta.

Brobyggare i skolan ska kunna inta ett interkulturellt förhållningssätt gentemot barn, elever och deras vårdnadshavare och personal i förskolans, förskoleklassens och grundskolans olika verksamheter.

När högskolan preciserar vad utbildningen kan användas till formuleras samtidigt ett slags definition av brobygggarollen. De lärare som satt ihop utbildningen skriver under rubriken ”utbildningens användbarhet” följande:

Studenten kan efter genomgången brobygggarutbildning bidra till att främja romska barns och ungdomars sociala utveckling och lärande i förskola, förskoleklass och skola. Studenten kan arbeta med romska barns formella och informella lärande och vidare bidra till att förebygga och lösa problem och konflikter mellan hemmet och skolan. Utbildningens interkulturella profil gör att studenten under utbildningen utvecklat ett interkulturellt förhållningssätt och kan vara verksam som en länk mellan hemmet och förskolan, förskolan och skolan samt dess olika verksamheter (Södertörns högskola 2012).

---

¹⁰ Den romska minoriteten i Sverige (ca 50 000 personer enligt www.romskinkludering.se 2015) delas vanligen in i fem huvudgrupper. Dessa är svenska (kelderash), finska (kaale, kale, kalé), utomnordiska, resande och nyanlända romer (Rodell Olgac 2007:30). Det finns flera undergrupper och språkvarieteter (beroende på land). De dialekter och grupper som vanligen förekommer bland deltagarna i utvärderingen är kelderash, kale, arli, lovara. De nyanlända romerna, som dominerar bland både brobyggare och deras målgrupper, kommer främst från Balkan.

¹¹ Högskolan redogör inte närmare för innebörden av ett *interkulturellt förhållningssätt*. För en diskussion om begreppet se s 17.

Utbildningen har genomförts inom ramen för fyra delkurser. Den första, *Interkulturella perspektiv på romers och resandes historia och nutid*, placerades först för att anordnarna kände till att flera av de som skulle komma att delta i utbildningen hade relativt liten erfarenhet av studier. Här såg de möjligheter till att ta tillvara de kunskaper som redan finns hos målgruppen – ”ett klassiskt pedagogiskt grepp” som lärarna uttryckte det.

Den andra kursen kom att utgöras av *Interkulturella förhållningssätt i förskola, förskoleklass och grundskola samt brobyggarpuppdraget*. Här fick studenterna möjlighet att lära känna det svenska skolsystemets historia, hur skolsystemet är uppbyggt samt barns både informella och formella lärande. Också i denna kurs blev interkulturalitetsbegreppet centralt. Studenterna skulle visa förståelse för interkulturalitet utifrån begreppen klass, genus, etnicitet, sexualitet, ålder och funktionsnedsättning samt förhållningssättets betydelse för brobyggarpuppdraget.

Den tredje delkursen behandlade de nationella minoriteternas (samernas, tornedalingarnas, sverigefinnarnas, romernas och judarnas) historia och samtid ur ett skolperspektiv. Med utgångspunkt i de nationella minoriteternas erfarenheter skulle kursen ge grundläggande kunskaper om barns språksocialisation och samspelet mellan modersmål och andraspråk samt litteracitet (läs- och skrivutveckling) och ett vidgat textbegrepp (som bild, film och ljud) i ett interkulturellt perspektiv. Det muntliga berättandets betydelse för språkutvecklingen berördes också.

Den fjärde delkursen behandlade ur ett interkulturellt perspektiv olika teorier om litteracitet och matematik, exempelvis etnomatematik. Områden som berördes var sambandet mellan tal och skrift, läs- och skrivutveckling för flerspråkiga barn, språkets betydelse för lärande, läs- och skrivsvårigheter samt dyslexi. Kursen berörde också sambandet mellan språk och matematik samt ämnesövergripande arbete i skolan. Den skulle ge en orientering om skolans kursplaner och behandla några centrala pedagogiska tanketraditioner samt hur dessa traditioner återspeglas i dagens skola och villkoren för barns utveckling och lärande.

Lärarna framhåller det faktum att de alltid har erbjudit något slags externt inslag i utbildningen. Vid varje kurstillfälle togs föreläsare in och om det pågick något romskt evenemang så besökte man det. Lärarna exemplifierar med att de bland annat besökte Romska kulturveckor, DO, Språkrådet, Arbetsmarknadsdepartementet, Länsstyrelsen, MR-dagarna liksom ceremonin när Vitboken släpptes.¹²

Utbildningen vid högskolan har inneburit att brobyggarna samlades en gång i månaden, vid fem tillfällen på höstterminen och sex tillfällen på vårterminen. Under 2013 förlades fyra tillfällen i respektive pilotkommun, då bland annat den aktuella kommunens arbete med romska frågor presenterades. Våren 2014 besöktes även Malmö i samma syfte. År 2014 reste man tillsammans på studieresa till Ungern.¹³

---

¹² Erik Ullenhag presenterade den 25 mars 2014 regeringens vitbok om övergrepp och kränkningar av romer i Sverige under 1900-talet.

¹³ Skolverket och högskolan har slutit årliga avtal med varierande budgetar. Högskolan har fakturerat Skolverket för de kostnader som utbildningen (t.ex. personalkostnader, lokaler och teknik) och brobyggarnas (forts. s 34)

Under den första delen av utbildningens första termin 2012 hade Göteborg, Helsingborg, Linköping och Luleå tillsammans rekryterat åtta brobyggare. Eftersom uppdraget var att utbilda tjugo brobyggare erbjöd högskolan att förlänga utbildningsperioden med en termin och antog ytterligare åtta studenter från samma kommuner. Då platserna ändå inte fylldes erbjöds platser också till de andra kommuner som visat intresse för att bli pilotkommuner, varpå Stockholms stad rekryterade en kvinnlig brobyggare. Totalt har sexton brobyggare fått plats på utbildningen. Två blev dock av privata skäl tvungna att avbryta varför i slutänden fyra kvinnor och nio män från pilotkommunerna samt en kvinna från Stockholm avslutade utbildningen.

Utbildningens kvalitet

En diskussion om utbildningens kvalitet borde rimligen föras utifrån frågeställningen om huruvida den gett brobyggarna de kunskaper, färdigheter och verktyg som de behöver för att utföra det arbete för vilket regeringen givit Skolverket i uppdrag att ta fram en utbildning. I rapportens inledning beskrevs hur brobyggande diskuterats i *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032* (skr. 2011-12-56) och betänkandet *Romers rätt* (SOU 2010:55). Där lyftes också de sex huvudsakliga argument som anförs för statens satsning på utbildning och stöd för anställning av romska brobyggare. Sammanfattningsvis var argumenten att brobyggare kan göra utbildningen språkmässigt mer tillgängligt för romska elever, och brobyggarna kan hjälpa till i kommunikationen mellan elever, familjer och skola/förskola. Romsk personal blir förebilder för eleverna och kan dessutom bättre känna igen och positivt värdera minoritetens kunskaper ”hemifrån” än vad annan otränad personal kan. Romsk personal kan också hjälpa övrig personal att hålla ett individperspektiv på romska elever. Romsk personal kan också bidra till ett tryggare klimat för romska barn i skolan.

I uppdraget till Skolverket skriver regeringen att det i utbildningen ska ingå moment som behandlar barns och elevers lärande. Det ska också ingå moment som behandlar kommunikation och samverkan mellan barn, elever, föräldrar och andra vuxna. Dock saknas en mer konkret definition av brobyggjarrollen – det konstateras endast att ”brobyggare är kvinnor och män med romsk språk- och kulturkompetens, t.ex. en lärarassistent med kunskaper om romsk kultur och som har kunskaper i romani chib” (A2012/1387/DISK).

De fall av brobyggande som refereras till i denna rapports första del och som delvis har utgjort underlaget för regeringens beslut, ger vid handen att brobyggjarrollen är svår att definiera. Att brobyggande i skola/förskola handlar om ett konkret och operativt arbete i skolans närmiljö kan dock slås fast. Det tycks därför som om den plan för utbildningen som högskolan tog fram och genomförde rimmar väl med regeringens och Skolverkets intentioner. Det står angivet i regeringsuppdraget att utbildningen ska tas fram i samråd med representanter från kommuner och personer med romsk bakgrund. Skolverket uppger att ett sådant samråd också skedde i samband med planeringen av utbildningen (Skolverket 2015a:2). Projektledaren nämner också att personer som anställdes som brobyggare innan utbildningen fanns med i arbetet med att ta fram kursplaner. Lärarna som tog fram

---

lokaltrafikresor, luncher m.m. genererat. Skolverket lät inledningsvis brobyggarnas resor och logi bokas genom den egna resebyrån, något som ändrades efter sommaren 2013. Därefter bokades resor och logi bokades av respektive kommun. Skolverket har stått för kostnaderna. Högskolan har fakturerat Skolverket 2 460 000 SEK under perioden 2012-2015, enligt avtalen (Skolverket 2012, 2013, 2014a, 2015b).

brobyggartutbildningen var desamma som de som genomförde en kartläggning av romska elevers skolsituation i pilotkommunerna (Rodell Olgaç & Dimitër-Taikon 2013). Denna kartläggning blev ett ypperligt tillfälle att ta in synpunkter på vilka behov som fanns ute i kommunerna, förklarar lärarna i en intervju. Också under tiden som utbildningen genomfördes kom det in synpunkter och gjordes anpassningar, berättar de.

Förutom innehållsliga frågor är de pedagogiska greppen och studenternas upplevelser av utbildningen viktiga dimensioner av kvalitetsfrågan. Ytterligare en är förstås vad arbetsgivarna i pilotkommunerna anser om hur väl utbildningen försett brobyggarna kompetens för sitt uppdrag.

Brobyggarna själva är genomgående mycket positiva till innehållet och genomförandet av utbildningen. Vid tiden för materialinsamlingen till utvärderingen hade en stor del av gruppen redan avslutat sina studier och flera uttryckte en längtan tillbaka till ”familjen” och ”mammorna” – som de skämtsamt kallade varandra och lärarna. När det gäller innehållet uttryckte de allra flesta i intervjuer att alla moment var bra, även om någon tyckte det kanske var litet ointressant med svenska skolans historia. Upplägget där man träffades varje månad och bodde på samma hotell ansågs vara det bästa. Att kunna träffa likasinnade och ta upp olika problem man stött på i arbetet och diskutera det med både lärarna och varandra under utbildningsdagarna, innebar att utbildningen blev konkret. Detta blandades med de teoretiska moment som läsandet och skrivandet av inlämningsuppgifter innebar. På kvällarna fortsatte diskussionen på hotellet och man hade stort utbyte av varandra. När Skolverket efter första terminen förde över ansvaret för reseadministrationen på kommunerna uppstod svårigheter. Brobyggarna själva menar att de förstår att det blev svårt för de kommunala organisationerna att ta över rollen – ingen visste vem som skulle göra vad i flera fall. För brobyggarna inverkade skiftet negativt på utbildningsmodellen då det blev svårt att ordna så att de kunde bo på samma hotell. Kommunerna hade avtal med olika hotell varför brobyggarna inte alltid fick bo tillsammans. Det finns också brobyggare som fick avstå från enstaka resor då de var ovana att resa och bo själva. Också högskolans personal menar att de fick agera ”resebyrå” och engagera sig i många små praktiska detaljer för att brobyggarnas studietillvaro skulle flyta.

Högskolan har genomfört egna kursutvärderingar. I utvärderingar fick både delkurserna och hela kursen mycket goda betyg av studenterna. I de delar av utvärderingarna där studenterna fått lämna synpunkter i fritext går det att utläsa på vilket vis brobyggarna tycker att utbildningen varit värdefull. Helkursutvärderingen (första kullen) innehåller inte många synpunkter, men utvärderingen av den fjärde delkursen, den om litteracitet och lärande ur ett minoritetsperspektiv, är informativ. På frågan om vad som varit det viktigaste brobyggarna har lärt sig under kursen svarar de ofta att de fått ett akademiskt språk för vad lärandet handlar om. Några tar upp att de också fått mer ”kött på benen” och blivit duktigare på presentationsteknik och därmed kan arbeta mer professionellt. Ett citat sammanfattar väl både resultatet av utvärderingarna och något många brobyggare uttryckt i intervjuer:

Att jag börjar prata på en akademisk nivå och att jag kan vara den jag är (kursdeltagare).

På frågan om vad som kunde göras bättre har en av tretton uttryckt att kurslitteraturen varit litet för svår och en annan tycker att man måste vara omsorgsfull när man väljer brobyggare.

Eftersom platserna på utbildningen inte fylldes under första terminen ökade pressen på kommunerna att rekrytera brobyggare som kunde gå utbildningen. Kommunerna hade heller inte alltid planerat inkluderingsstrategin i enlighet med den modell som regeringen aviserat och beställt utbildningar för, varför det första utbildningserbjudandet inte helt överensstämde med alla pilotkommuners planerade behov. Exempelvis finns det fyra brobyggare i tre olika kommuner som inte anställts för att arbeta i skolmiljöer eller ens med barn och ungdom i första hand. De har i två fall haft studie- och yrkesvägledande tjänster för vuxna och i ett fall arbetat på bibliotek. Den fjärde brobyggaren har inte haft en plats inom någon kärnverksamhet alls. När sådana diskrepanser mellan brobyggartjänster och utbildning har påtalats menar några pilotkommuners representanter att man inte fått den anpassning till kommunens inkluderingsmodell man säger sig ha blivit lovad av högskolan. Högskolan å sin sida menar att det inte går att förändra en utbildning ursprungligen skapad för brobyggande i grundskola/förskola hur långt som helst. Att inte abdikera från rollen som anordnare av utbildning på högskolenivå och därmed nå målen utan att sänka kvaliteten är en uttalad strävan som lärarna haft. De menar också att den medvetna strävan att behålla inriktningen mot skolan har skett i samråd med Skolverket. Eftersom brobyggartutbildningen är en uppdragsutbildning har avklarad examination inneburit att studenterna erhållit högskolepoäng oavsett tidigare utbildningar. Det har förekommit att någon avstått examination varpå endast intyg om deltagande utdelats.

I uppdraget står att högskolan ska arbeta mycket med brobyggarnas roll i elevernas lärandesituation. I det första utkastet till kursplan var denna del inte lika starkt betonad. Skolverkets projektledare berättar att Göteborgs och Linköpings brobyggare önskade ett tyngre inslag av kunskap om hur det är att arbeta som lärare i skolan eftersom deras uppdrag var ganska tydligt kopplat till skolvardagen. Högskolan anpassade sig till detta önskemål och lade in mer av sådant i den fjärde terminen. För detta har Skolverket också fått kritik av en skolledare i en av dessa brobyggares hemkommuner. Hon menar att på hennes skola anställs personer utifrån sina kvalifikationer som yrkesmänniskor. Brobyggarna ska inte vara "lärare" och ska därför inte ges en kortversion av en sådan utbildning. Hon anser att en romsk musiklärare är en brobyggare så väl som en arabisktalande matematiklärare. Det finns flera exempel på kritik mot utbildningen som bygger på olika tolkningar av vad en brobyggare är för något. Någon kan tycka att brobyggare inte kan ha någon glädje av att känna till läroplanen och skolans historia, någon annan att de får för lite kunskaper i kommunalt arbete. Utbildningen har enligt lärarna ansetts vara både för bred och för smal. Samtliga brobyggare har haft i uppdrag att arbeta med att kompetensutveckla kommunal personal i romska frågor. För detta ändamål tycks dock samtliga kommunala aktörer vara nöjda med kursens innehåll.

Från tjänstemannahåll har det framhållits att utbildningen är för kostsam för att den i framtiden ska kunna "säljas" till kommuner som uppdragsutbildning. Förslag om att genomföra många delar av momenten på distans har framförts. Det har ifrågasatts om det verkligen är nödvändigt att ses så ofta, även om det är uppenbart för tjänstemännen att det varit väldigt givande för brobyggarna. Chefer och samordnare har emellanåt uppfattat

studierna som alltför krävande för brobyggarna. Flertalet av de studerande hade inte gymnasiekompetens när de antogs till utbildningen. Förslag har framförts om att erbjuda brobyggartutbildning på både gymnasie- och högskolenivå.

Sammanfattningsvis tycks både utbildare, Skolverket och brobyggare vara mycket nöjda med utbildningens kvalitet. I pilotkommunerna uttrycks en del kritik som främst handlar om att utbildningsanordnaren inte anpassat utbildningen utifrån de önskemål som tjänstemännen framfört. Önskemålen i sin tur hänger samman med förväntningar utifrån den uppfattning om brobyggjarrollen som respektive kommun, samordnare eller chef och brobyggare haft vid inträdet som pilotkommun. Brobyggjarrollen definieras inte tydligt i regeringens uppdrag till Skolverket. Samtidigt, vilket kartläggningen av bakgrunden till regeringens beslut visade, finns det relativt väl avgränsade exempel på vad brobyggare i skola/förskola kan och bör göra. Diskussionen om brobyggjarrollen och syftet med densamma förs vidare under nästa kapitel.

Implementering i kommunerna

I december 2011 skickades en inbjudan ut till svenska kommuner om att de var välkomna att ansöka om att få bli pilotkommuner. Regeringen beslutade 10 april 2012 att utse Luleå, Linköping, Göteborg, Helsingborg och Malmö kommuner till pilotkommuner¹⁴. Den 18 april 2012 meddelade Arbetsmarknadsdepartementet de fem kommunerna att de utsetts till att under en fyraårsperiod vara pilotkommuner i inkluderingsarbetet. De uppmanades att senast den 1 juni 2012 inkomma med en utförlig projekt- och aktivitetsplan för pilotverksamheten (Arbetsmarknadsdepartementet 2012). Kommunerna återkom efter ett litet uppskov den 8 juni 2012 med konkreta projektplaner (Länsstyrelsen i Stockholm 2013:2). I en bilaga till regeringsbeslutet angavs att statsbidraget ”ska användas för att bygga upp en struktur eller motsvarande långsiktig lösning i den kommunala förvaltningen för att förbättra romers inkludering inom framför allt områdena utbildning, arbete, hälsa och social omsorg (ibid:8)”.

Ett år efter beslutet om vilka kommuner som skulle utgöra pilotkommuner konstaterar Länsstyrelsen att stora delar av tiden gått åt till organisering och förankring både politiskt och bland lokala romer. Kommunerna organiserade pilotverksamheten olika. Linköpings kommun valde att bygga på redan existerande organisation i en av stadsdelarnas områdesarbete. Göteborgs stad förlade ansvaret för stadens romska inkludering under en stadsdel, Östra Göteborg, dock med vad som benämns som ett ”hela staden-perspektiv” med styrgrupp och temagrupper (Länsstyrelsen 2013:2). I Luleå och Helsingborgs kommuner kom samordningen av inkluderingsverksamheten att placeras under arbetsmarknadsförvaltningar med tydliga projektorganisationer.

Vad har valet av organisationsmodell kommit att betyda för organiseringen av brobyggjarverksamhet inom förskoleklass, skola och förskola? Här presenteras först närmare hur respektive kommun valt att arbeta.

---

¹⁴ Arton kommuner ansökte enligt uppgift om att få bli pilotkommuner. Bland de kommuner som valdes ut hade åtminstone Luleå kommun blivit uppmanad att söka. Arbetsmarknadsdepartementet valde ut de fem kommuner som de fann lämpliga.

I skolor i Göteborg

Målen för romsk inkludering på utbildningsområdet är i Göteborg att rätten till likvärdig utbildning ska säkerställas för romer på samma villkor som för icke-romer. Antalet romska barn som avslutar grundskolan med godkända betyg ska öka liksom romska barn som får modersmålsundervisning. Kunskapen om den romska minoriteten bland *elever* (utvärderarens kursivering) ska öka.

Göteborg hade tidigare prövat att arbeta med brobyggare eller "integrationsvägledare". Kommunen skrev i sin ansökan att den ville fortsätta att arbeta med denna modell och sökte bidrag till utbildningskostnader för fyra nya brobyggare i Göteborg. Ingen närmare beskrivning av brobyggarnas uppdrag fanns alltså inledningsvis när staden fick pilotkommunsstatus (Göteborgs stad 2014:29).

Rektorererna vid respektive skola har verksamhets- och arbetsgivaransvar för brobyggarna. Pilotkommunens plan för inkludering rymmer ett antal temagrupper. Brobyggarnas rektorer och samordnare ingår i temagrupp Skola/Utbildning som ska träffas varje månad för att stödja, koordinera och utbyta erfarenheter kring brobyggarnas arbete. Brobyggarnas uppdrag är nu formulerat så att det är tydligt att de ska utveckla metoder för att nå projektmålen och att dessa dokumenteras för att därefter kunna spridas runtom i stadens skolor (Göteborgs stad 2014).

I Göteborg finns en projektsamordnare anställd. Hon har som sin närmsta arbetsledare Kultur- och fritidsförvaltningens sektorchef i Östra Göteborg. Pilotverksamheten styrs av en styrgrupp med representation från stadsledningskontoret, stadsdelsförvaltningar, relevanta facknämnder och kommunala bolag. Romska rådet hade vid pilotverksamhetens ingående två representanter med (Länsstyrelsen 2013:3). Brobyggarna samordnades initialt av projektsamordnaren, men den uppgiften delegerades senare till en brobyggarsamordnare. Det fanns i staden, enligt samstämmiga uppgifter, en hel del oklarheter runt administrationen av brobyggarna i samband med resor och anställningar. Brobyggarsamordnaren är själv anställd som musiklärare på en av skolorna och har egen erfarenhet av brobyggande.

Brobyggarna själva har respektive rektorer som sina närmsta chefer. Brobyggarna arbetar litet olika på de olika skolorna. På den ena skolan var den brobyggare som anställdes redan känd och välbekant för de romska familjer från Balkan som hade barn på skolan. Han organiserade en romsk kulturklass för de elever vars föräldrar givit honom skriftligt tillstånd att arbeta särskilt med deras barn. Kulturklassen hålls vid de tider då andra elever har modersmålsundervisning. Då det råder brist på modersmåls lärare i romani chib är kulturklassen ett sätt att uppmuntra elever att tala modersmålet och delta i kulturaktiviteter. På en annan skola håller brobyggaren bland annat i en romsk orkester och på ytterligare en annan har arbetet handlat mycket om att lära känna elever och lärare i ett första skede.

De olika inriktningarna är starkt präglade av respektive skolors situation innan regeringens strategi för romsk inkludering sjösattes. I den förstnämnda skolan var frånvaron bland romska elever påtaglig varför brobyggarens uppdrag varit tydligt kopplat till att skapa förtroende för skolan hos de romska familjerna. I den sistnämnda skolan har man inte haft problem med

frånvaro i elevgrupperna, och brobyggarens roll har mer kommit att handla om att bli en bland andra lärare på skolan i enlighet med skolledningens syn på mångfald och representation.

I utvecklingsorganisation i Helsingborg

Helsingborgs mål för utbildningsområdet är att romska barn och unga ska avsluta grund- och gymnasieskolan med godkända betyg. Också vuxna romer i åldrarna 18–55 ingår i målgruppen för brobyggare i Helsingborg, då de bland annat ska få studievägledning av brobyggare.

I aktivitetsplanen för åren 2014–2015 bryts utbildningsmålet ned i delmål och aktiviteter. Brobyggaren för vuxna ska utveckla metoder för att hitta, möta och motivera vuxna romer till studier. Brobyggarna i skola och förskola ska förbättra stödet till eleverna, stärka föräldrarnas förutsättningar att vara delaktiga i barnens utbildning samt informera skolledningar och personal om romsk kultur och historia. Aktiviteter som beskrivs som brobyggarnas ansvar är att skapa relationer, hålla informationsmöten, hålla i studiecirkel och göra hembesök.

Brobyggarna lyfts fram som centrala för inkluderingsarbetet och det ges en definition av vad en brobyggare är:

En brobyggare är en person som arbetar som en länk, bygger relationer och sprider information mellan olika parter. I processen för romsk inkludering använder vi oss av brobyggare med romsk bakgrund för att enklare nå den romska gruppen. Detta gör vi då misstroendet hos romer gentemot myndigheter upplevs som stort. Många gånger är även myndigheters kunskaper om romer väldigt låga. Med hjälp av brobyggare arbetar vi med att bygga relationer, bryta fördomar och öka kunskapen om varandra mellan myndigheter och romer (<http://blogg.helsingborg.se/romskinkludering/om-romsk-inkludering/>).

Projektledaren för romsk inkludering i Helsingborg är placerad inom Arbetsmarknadsförvaltningen. Cheferna på Arbetsmarknadsförvaltningens olika enheter samt cheferna för fritidsförvaltningen, socialförvaltningen och arbetsförmedlingen utgör styrgrupp tillsammans med förvaltningschefen på Arbetsmarknadsförvaltningen, processledaren och romska representanter (Länsstyrelsen 2015:27). På denna nivå fattas exempelvis beslut om aktivitetsplanen. Under styrgruppen finns en processgrupp som genomför och vid behov föreslår revidering av aktivitetsplanen.

Brobyggarna i den aktuella utbildningen är anställda i två förvaltningar. Dels i en utvecklingsenhet inom Skol- och fritidsförvaltningen kallad Pedagogiskt centrum. Denna enhet rymmer också ansvar för modersmålsundervisning. Vid utvärderingens genomförande hade de tre brobyggarna i utbildningsförvaltningen sedan en tid varit anställda som modersmålslärare och deras närmsta chef var chefen för modersmålsverksamheten. Brobyggarnas arbetsuppgifter inom skola/förskola är att några gånger i veckan hålla modersmålsundervisning och att därutöver vara med elever i skolan, delta i motiveringssamtal och kanske sitta med vid samtal med myndigheter. De brobyggare som är anställda i skolan arbetade vid tiden för utvärderingen med romska elever på fjorton olika skolor, och var aktiva på annat sätt (som genom föreläsningar) på ytterligare sex skolor. En fjärde brobyggare i utbildningen var anställd inom Arbetsmarknadsförvaltningens vuxenutbildning. Hans arbetsuppgifter var att vägleda till studier och stötta i olika kontakter, exempelvis med

myndigheter. Alla fyra brobyggarna har också i uppdrag att hålla föreläsningar om romsk kultur och historia för kommunens personal.

Förstärkning av områdesarbete i Linköping

Romsk inkludering i Linköping har organiserats under kommunstyrelsen och den utvecklingsstrateg som ansvarar för MR-frågor, under vilka nationella minoriteter sorterar. Romsk inkludering är en av flera frågor som hon samordnar. Det operativa arbetet har förlagts som en förstärkning av ett redan tidigare etablerat socialt områdesarbete i Skäggetorp, där många boende är romer. Det sociala områdesarbetet "Vårt Nygård", som numera också rymmer det strategiska arbetet för romsk inkludering, har funnits sedan 2006. Det ligger under Omsorgsförvaltningen och personer kan komma dit under dagtid för att få hjälp och råd utan att ha föranmält sitt besök, något som samordnaren betecknar som en "öppen-dörr-metodik".

Linköping har tagit fasta på att romsk inkludering inte är något projekt utan ska byggas in i ordinarie strukturer. Linköping har sedan tidigare arbetat med brobyggare, romska så väl som exempelvis somaliska, arabiska och så kallade brottsförebyggande brobyggare. Brobyggarna i inkluderingsstrategin är anställda av förvaltningen Leanlink vilka i sin tur får uppdrag av Omsorgsförvaltningen. I och med pilotkommunsarbetet kunde antalet brobyggare utökas och samordnartjänsten förstärkas. Totalt finns i dagsläget sex romska brobyggare i Linköpings kommun. Två av brobyggarna finns stationerade på två skolor i området och en tredje delar sin tid mellan Vårt Nygård och Familjecentralen. Förutom de tre romska brobyggarna på Vårt Nygård finns en centralt anställd brobyggare på Jobb- och Kunskapstorget (JKT) som i första hand ska arbeta tillsammans med unga vuxna och vuxna. Slutligen finns två skolor som anställt varsin romsk brobyggare. Samtliga brobyggare träffas på schemalagd tid varje vecka för att antingen själva, eller tillsammans med samordnaren diskutera arbetet, rollen och utmaningar. Samtliga brobyggare arbetar med enskilda elever och har kontakt med elever i både låg-, mellan-, - och högstadiet. Till viss del finns även kontakter bland gymnasieelever och arbetslösa. Samtliga brobyggare lägger tid på att informera förvaltningspersonal om romsk kultur, samtid och historia.

Kultur och arbetsmarknad i Luleå

I Luleås inkluderingsarbete är det övergripande målet för utbildningsområdet att skapa förbättrade förutsättningar för barn och ungdomar upp till 30 år med romskt ursprung att fullfölja sina studier samt ökad kunskap hos utbildningsanordnare om romsk kultur och historia. Målet ska uppnås genom att stärka möjligheter för pedagogisk personal i Luleå att i samarbete med vårdnadshavare kunna stödja romska barn/elever i sina studier.

Möjligheter ska också stärkas för pedagogisk personal i förskola och skola att kunna uppfylla kravet i läroplanen om undervisning i romsk kultur och historia. Personalen ska både öka sin kunskap om romsk kultur och historia och om den förstärkta minoritetsspråkslagens grundskydd med särskilt fokus på delen om romer (Luleå kommun 2013, 2014).

I Luleå kom det strategiska arbetet för romsk inkludering att liksom i Helsingborg placeras inom arbetsmarknadsförvaltningen. Inledningsvis låg det inom Integrationsavdelningen men en omorganisation med skapandet av en Projekt- och utvecklingsavdelning föranledde att romsk inkludering fick en än tydligare projektposition. Projektledaren och en brobyggare ur

första kullen finns anställda under avdelningschefen. Med anledning av organiseringslösningen utanför skolan har brobyggaren inte arbetat med enskilda elever och deras familjer i relation till skolan. Brobyggaren arbetar till viss del med att utbilda kommunens personal om romsk kultur och historia och samtida situation. Huvudsakligen har hon utvecklat många metoder för att nå romska personer i Luleå Brobyggaren beskrivs som en nyckelperson för kommunens nätverksbyggande med stadens romer.

En andra brobyggare har anställts inom kulturförvaltningen. Hon tillhör den senare antagna gruppen och har parallellt med studierna studerat på vuxenutbildningen och arbetat på folkbibliotek i anslutning till två olika skolor. En tredje brobyggare som påbörjade utbildningen fanns tidigare anställd hos utbildningsförvaltningen. När den tjänsten blev vakant avböjde förvaltningen erbjudandet om att fortsatt ha brobyggare i förvaltningen. Romsk inkludering i Luleå har bedrivits som ett tydligt projekt med styrgrupp och projektgrupp. Som ett led i en ”avprojektifiering” har styrgruppen lagt ner sig själv och styrningen övertagits av styrgruppen för kommunens visionsarbete ”Alla jämlika 2050”. Även projektgruppen är nedlagd och omvandlad till ett nätverk med fyra, istället för månadsvisa, träffar varje år.

Sammanfattande om implementering i kommunerna

Kommunerna har planerat för sina inkluderingsstrategier på olika vis, men organiseringen av samordningen har inte något tydligt samband med hur brobyggarna organiserats eller hur deras arbetsuppgifter ser ut. Även om Helsingborg, Göteborg och Luleå har tydliga projektorganisationer varierar brobyggarnas placering och arbetsuppgifter både mellan och inom kommunerna. Så även i Linköping som helt valt bort projektorganisering. I Linköping finns romska brobyggare både inom och utanför strategins ramverk, både i och utanför skolan. De pilotkommuner som har brobyggare (som går aktuell utbildning) placerade på förvaltningsnivå har avsett att låta dem verka mer övergripande än operativt enbart i skolsituationen. Den strategiska placeringens möjligheter belyses i nästa avsnitt.

De kommuner som valt projektorganisationer har i olika utsträckning påbörjat en integrering av strategin i ordinarie strukturer. En trend är att låta inkluderingsstrategin uppgå i större sammanhang som i Luleås ”Alla jämlika 2050” eller som i Göteborgs handlingsplan för nationella minoriteter och ett romskt informations- och kulturcentrum.

Hur ser de inblandade aktörerna på satsningen och dess syfte?

I föregående avsnitt presenterades kommunernas organisering av arbetet och implementeringen av utbildningsinsatserna. Det stod klart att pilotkommunerna har tagit sig an uppgiften att ta fram arbetssätt för att ge romer tillgång till sina mänskliga rättigheter på olika vis, och att detta fått konsekvenser för hur arbetet med brobyggare i skola/förskola har organiserats. I detta avsnitt diskuteras syftet med arbetet ur olika aktörers perspektiv, hur det bedrivits och de problem och möjligheter som uppstått.

Brobyggare om utbildningsinsatser och brobyggeri

Brobyggare i Göteborg

Utifrån de berättelser som brobyggarna i Göteborg lämnar, syftar arbetet till att öka de romska elevernas närvaro och till att skapa trygghet för dem i skolan. Det syftar också till att utbilda personal inom förvaltningen, något som har gått trögt men nu funnit sina former.

I Göteborg blev brobyggarna tillsvidareanställda från första början. Brobyggarsamordnaren berättar att detta var viktigt för att brobyggarna skulle kunna skapa en relation med personalen på de skolor där de är stationerade. De skulle också träffa barn och familjer på ett kontinuerligt sätt. Inledningsvis var det däremot inte självklart att det var rektorerna som skulle ha personalansvaret för dem. Detta beslut växte enligt brobyggarna fram efter en initial förvirring i pilotkommunsorganisationen. På en av skolorna hade brobyggaren arbetat tidigare i en liknande roll. På en annan fanns brobyggarsamordnaren redan anställd i sin yrkesroll som musiklärare. I en tredje skola anställdes en redan högskoleutbildad brobyggare med musikerbakgrund. Brobyggarna i Göteborg arbetade tillsammans med aktörer som socialtjänsten, kuratorer, psykologer, elevteam och försäkringskassan utöver elever, lärare och föräldrar.

På den skola där brobyggaren tidigare varit anställd har det funnits problem med frånvaro bland barn med romsk bakgrund. Brobyggaren har skaffat tillstånd att arbeta med barnen hos föräldrarna i de familjer som han vet har romsk bakgrund. Två familjer hade vid tiden för materialinsamlingen valt att inte låta sina barn ingå i brobyggarens målgruppsinriktade arbete. De ville inte att det skulle vara känt på skolan att deras barn är romer. Brobyggaren känner de romska familjerna, många av deras föräldrar har vuxit upp på samma gata som han själv i forna Jugoslavien. I den här skolan arbetar brobyggaren med barn i de lägre årskurserna.

Den mest välutbildade brobyggaren håller fortfarande på att lära sig svenska och arbetar mest med musik med sina elever. Bland annat har han bildat en orkester. Han har lång erfarenhet av att arbeta på skolor i hemlandet och har undervisat i musik runt om i Europa. På den tredje skolan har arbetet försenats på grund av sjukdom och brobyggaren är inte med vid intervjun. Gränsdragningen mellan arbete och fritid är svår att definiera för dessa brobyggare. De berättar att de personer som brinner för den romska frågan, de som är ”stämplade” som aktivister eller jobbar med romska frågor som tjänstemän, de jobbar 8–16 men fortsätter efter arbetsdagens slut. Brobyggarsamordnaren säger att det gör brobyggarna sjuka, men där håller inte alla med honom. I vilket fall anses det inte finnas något val. Det är en fråga om tillit. En av dem berättar att om han har till uppgift att arbeta med barnen och föräldrarna då måste hans telefon vara påslagen tjugofyra timmar om dygnet. Om han skulle stänga av telefonen och en förälder inte kan nå honom mister han sin auktoritet. För föräldern skulle det betyda att brobyggaren är opålitlig och oengagerad. Brobyggaren måste kontrollera att barnen äter ordentligt och han måste veta var de sover så att han vet var de barn han ska väcka håller hus. Brobyggaren gör detta frivilligt, berättar han, ”från mitt hjärta”. Projektsamordnaren för hela inkluderingsprocessen i Göteborg har erfarenhet från arbete i socialtjänsten i samma stad. På frågan om hur hon ställer sig till detta sätt att arbeta berättar hon att hon haft liknande

erfarenheter. Även nu, som mindre operativ tjänsteman men involverad också i brobyggarnas verklighet, finner hon sig ibland arbetande på kvällar, i kontakt just med brobyggarna.

Det står klart att inom en och samma kommun har brobyggarna arbetat på olika sätt. De berättar att det från början var mycket oklart för den övriga personalen att de skulle arbeta 50 procent och studera 50 procent av en anställning. Denna anställningsform är inte heller strikt uppdelad, utan vissa dagar arbetade de tio timmar och andra dagar bara fem timmar. En brobyggare berättar också att arbets sättet var avhängigt chefernas uppfattning om brobyggarrollen. Han menade att han och hans chef var helt överens om vilken roll brobyggaren skulle ha och menar att han kan arbeta relationsskapande på ett strukturerat vis. Brobyggaren inledde också sin nya anställning med att hålla en presentation för den övriga personalen om vem han var och vad han skulle arbeta med på skolan. Där har brobyggaren också alltid tyckt att han vid behov fått hjälp med studieuppgifter och tid för att studera. Rektorn har löpande läst och givit råd vid läsning av brobyggarens hemuppgifter. Han beskriver andra lärare som involverade i utbildningen – de har hela tiden vetat vilka moment han varit inne i. Den här brobyggaren känner sig helt inkluderad, som en del av skolans personal, berättar han.

Brobyggarsamordnaren berättar att han sett en utveckling bland alla brobyggare. När Göteborg blev pilotkommun gick det väldigt fort och det var inte klart hur arbetet skulle gå till. Det fanns inga riktlinjer som definierade brobyggarnas roll. Brobyggarna fick själva forma sitt arbete. Brobyggarsamordnaren uttrycker det som att det är ”det romska”¹⁵ hos brobyggarna som gör att när de väl får en chans så gör de det bästa av den. Han menar vidare att det här är ett sätt att visa att de (romerna) är exakt likadana som alla andra människor. Vidare framhåller han att situationen stabiliserats och att brobyggarna med tiden har blivit accepterade och gör ett bra arbete. Han menar att de arbetar kreativt, självständigt och pedagogiskt. Samordnaren för hela inkluderingsprocessen i Göteborg fyller i att poängen är att metoder tas fram nu och att dessa sedan kan spridas till hela kommunen. Hur dokumentationsarbetet systematiseras har utvärderingen inte lyckats fånga. Det är möjligt att det finns en risk att metodutvecklingen blir svår att sätta på pränt. Det är kanske inte heller rimligt att lägga en sådan dokumentationsuppgift på ett så tydligt operativt brobyggaruppdrag som den som kommit mest till tals här tagit på sig. ”Det romska” som omtalas kan kanske tolkas som ”det pragmatiska”. Kloka ansvarskännande och kunniga personer som, tack vare sin bakgrund, vågar och får lov att möta verkliga vardagliga behov.

Det operativa brobyggande arbetet är helt avhängigt rektorernas uppfattning om vad brobyggande är och varför det behövs. Risken med att sprida ansvaret för arbetsledningen till rektorer är uppenbar, om det inte finns en gemensam linje i detta arbete. Samtidigt kan ett gott exempel på brobyggararbete hämtas just i denna kommun – där rektor, övrig personal och brobyggare samarbetar utifrån romska elevers behov både i vardag och kring utbildning.

---

¹⁵ ”Det romska” används av brobyggarna som något de äger. Begreppet används i sammanhang där exempelvis tillgång till familjers tillit ska förklaras. Det kan också användas för att förklara en speciell kulturell egenhet hos den romska gruppen.

Brobyggare i Helsingborg

I Helsingborg menar brobyggarna att syftet med utbildningen och brobyggandet är att eleverna ska komma till skolan, få grundskolebetyg och studera vidare. De är efterfrågade trots att de inte är fast placerade på skolorna där de verkar, vilket skulle utgjort en daglig påminnelse om deras existens. Brobyggarna är både kvinnor och män vilket har gjort att de kunnat ta sig an flickor och pojkar med olika typer av behov. Tre av brobyggarna som gått den aktuella utbildningen har en gemensam bas i en utvecklingsenhet som är lokaliserad på en skola. Därifrån utgår brobyggarna och arbetar med både modersmålsundervisning och brobyggande enligt schema. De har fått ta över modersmålsundervisningen efter en tidigare modersmåls lärare som undervisade i alla varieteter av romani chib. De brobyggare som inte redan hade fast anställning innan de tog över modersmålsundervisningen fick det då.

Brobyggarna arbetar med enskilda elever på tretton skolor. De som arbetar inom vuxenutbildningen har dock inte den trygga anställningsform som de som har Skol- och fritidsförvaltningen som arbetsgivare. Vid tiden för intervjun i mars 2015 var det ovisst om deras anställningar skulle fortsätta efter examen.

Brobyggjarrollen i Helsingborg rymmer en stor del operativt arbete, samtidigt som den gemensamma arbetsledningen vid Pedagogiskt centrum gör att arbetet hamnar på en mer strategisk nivå jämfört med Göteborg. Det operativa arbetet kan handla om att träffa en elev någon gång i veckan och hjälpa denna med läxor, eller om att en kvinnlig brobyggare följer med en flicka på simning för att klara hennes betyg. Att brobyggarna utgörs av både kvinnor och män i olika åldrar och med olika romsk bakgrund underlättar arbetet med enskilda flickor och pojkar. Det strategiska arbetet, som kan handla om att utbilda lärare om romers situation, kultur och historia, varvas med att lärare till exempel kan sända ett sms och meddela att de behöver hjälp inför en kontakt med någon familj exempelvis. Det poängteras att lärarna vill ha egna relationer med familjerna och att brobyggarna kan hjälpa dem med detta. Inte heller i Helsingborg framstår brobyggarens roll som begränsad till skolans värld, och brobyggarna beskriver behoven hos många familjer som omfattande.

I Helsingborg understryker brobyggarna att de två först anställda fick block och penna av chefen. ”Skriv upp era mål och vad ni ska göra!” berättar de att chefen sa till dem. De har därmed själva tagit fram sin arbetsmodell. Under resans gång har de stött på många problem och några menar att en romsk mentor kunde varit till stor hjälp. En av brobyggarna berättar att det förkommer att hen arbetar med andra romska grupper än den ”egna” och att det krävs ett gott självförtroende och tro på uppdraget för att kliva in i familjer och hävda barnets behov av tillräcklig sömn, exempelvis.

När det kommer till vägledning menar brobyggarna ändå att de kan vända sig till processledaren för Helsingborgs inkluderingsstrategi, som de anser sköter arbetet mycket professionellt. De upplever att förvaltningarna visserligen kunde samarbeta bättre men att samordnaren skött relationerna diplomatiskt och ”elegant”. I kommunen är brobyggarna klivna till om brobyggande inom olika sektorer borde samlas under samma tak eller ej. Då samordnaren, enligt intervjupersonerna, ser brobyggarna som sina verktyg anser de att det finns fördelar med en lösning där alla är samlade hos honom. Den brobyggare som arbetar med vuxenutbildning ser att förvaltningsöverskridande samarbete är helt nödvändigt för att

han ska kunna bistå dem han vägleder. Det har tagit ett år att komma fram till en rutin där tjänstemän tar kontakt med honom inför ett samtal med en romsk klient. På många sätt har samverkan mellan flera förvaltningar utvecklats utifrån insikten om att brobyggarna samverkar tätt sinsemellan.

I en intervju med en person från en av kommunens romska föreningar framkommer att behoven bland romerna är större än vad brobyggarna kan fylla idag. Föreningen gör insatser¹⁶ med 18 barn och ungdomar med stora behov, av vilka bara en har kontakt med en brobyggare. Bedömningen görs att det skulle vara tillräckligt om det fanns ytterligare två brobyggare i staden, eller om de nuvarande brobyggarna fick arbeta heltid med det ursprungliga uppdraget istället för att inom tjänsten också bedriva modersmålsundervisning. Brobyggarna själva är inte enbart kritiska till sin modersmålsläraryrke. En fördel, menar de, är att de har kunnat öka antalet elever som tar del av modersmålsundervisningen. Det uppges att det idag är 70 elever som får modersmålsundervisning i någon av de varieteter som brobyggarna undervisar i. Tidigare fick ett trettiotal elever modersmålsundervisning som gavs av en och samma lärare som behärskade flera varieteter av romani chib. Det var när denna lärare slutade som brobyggarna fick ta över undervisningen. Denna lösning var i sin tur en konsekvens av att varken brobyggarna själva eller rekryterande chef tyckte att de sökande till tjänsten hade tillräcklig pedagogisk kompetens för att bedriva undervisning.

Sammanfattningsvis ser brobyggarna som arbetar i skolan sin position med gemensam chef som fördelaktig för det brobyggande arbetet. Gränsdragningen mellan arbete och fritid har varit otydlig för några av dem samtidigt som engagemanget varit stort bland brobyggarna. Detta kan, liksom i Göteborg, ses som ett problem som arbetsledaren har att tackla. Hur ska denna förhålla sig till en så kallad frivilligt påtagen alltför stor arbetsbörda? Ett hinder för att möta de stora behoven av överbyggande arbete är modersmålsundervisningen som blivit ett villkor för brobyggarnas anställningar.

Brobyggare i Linköping

Brobyggarna i Linköpings skolor menar att syftet med deras arbete är att motivera barnen att gå i skolan. Även föräldrarna ska nås av brobyggarnas motiveringsarbete. I Linköping finns det enligt intervjupersonerna ett engagemang från politiskt håll. Den förra borgmästaren lyfts i synnerhet fram som en part i dialogen mellan romer och lokalpolitiker. De menar att utbildningen varit till stöd för dem. Brobyggarna som utbildats för arbete inom skola och förskola i Linköping är alla relativt unga och deras familjer har lämnat födelseländerna i samband med Balkankriget. Också i Linköping finns en brobyggare placerad vid en vuxenutbildnings- och arbetsmarknadsorienterad verksamhet medan de övriga arbetar i olika skolor. Han bistår med kontakter och rådgivning och kan lotsa vidare till lämpliga instanser.

Vid tiden för intervjun, mars 2015, hade en av brobyggarna arbetat tillräckligt länge i kommunen för att tjänsten skulle omvandlas till en tillsvidareanställning. När han var färdig

---

¹⁶ Tillsammans med ett antal aktörer så som Skol- och fritidsförvaltningen, Socialförvaltningen och Region Skåne genomför föreningen Vorta Drom ett projekt för att hjälpa romska barn och unga med övervikt och deras familjer att hitta en hälsosammare livsstil. Projektet kommer att belysas närmare av de externa utvärderarna av den nationella strategin för romsk inkludering under 2015, enligt Vorta Droms representant.

med utbildningen skapades en heltidstjänst som innehöll både brobyggande i skola och informationsarbete tillsammans med samordnaren för Vårt Nygård – det sociala områdesarbetet. Övriga intervjuade hade anställningar fram till dess studierna skulle avslutas i juni 2015. Dessa anställningar har efter intervjutillfället förlängts till och med december 2015.

Under diskussionen om anställningstrygghet för brobyggare hänvisar de till att en utredning om brobyggare pågår i kommunen. Där tror de att framtiden för romska brobyggare kommer att förtydligas. Utredningen behandlar också den roll som brobyggare ska ha. Som brobyggare i skolan beskriver de arbetet som nära enskilda elever i lägre åldrar med mycket stora behov. Vid tiden för intervjun har det uppstått en diskussion inom kommunen om vad en brobyggare egentligen är. Är den somaliska brobyggaren på BVC egentligen en brobyggare – är hon inte en tolk eller informatör? Och den brottsförebyggande brobyggaren, varför kallas den brobyggare? Brobyggarna menar att deras arbete är processmässigt och kräver långsiktiga insatser. Det handlar enligt dem om relationsskapande. När det uppstått svåra situationer kan de hjälpa till att skapa tillit igen mellan skolan och familjen eller eleven. De uppfattar att planen är att de ska utvidga sitt ansvarsområde geografiskt så att hela Linköping får tillgång till brobyggarnas tjänster. En annan viktig dimension som de vill framhålla är att de brobyggartjänster som de ifrågasätter också kräver att innehavarna har utbildning för att arbeta brobyggande. De menar att deras yrken devalveras på detta vis.

De aktuella brobyggarna presenterar sig alla tre som tillhörande arligruppen. Styrelsen för den förening som de bildat utgörs också av arli, men de understryker att alla är välkomna. Det finns också icke-romer i föreningen. Det problematiska med nära band till den ”egna” gruppen lyfts upp till diskussion. En brobyggare pratar om att han haft lättare att etablera bra relationer med andra romer som exempelvis kale. Brobyggaren kan enligt honom av den ”egna” gruppen betraktas som en ”tjallare” när den har nära samarbete med socialtjänsten eller annan myndighet. De anser att det inte finns anledning för någon rom att oroa sig för att information hamnar fel, då de inte för statistik över hur många elever eller klienter de träffar – inte ens deras chefer vet – bara samordnaren för inkluderingsarbetet. Inte heller i Linköping stannar brobyggarrollen vid skolans gränser. En brobyggare berättar att han efter arbetstid fortsätter med aktiviteter i området där han arbetar. Det har varit killgrupper och sommaraktiviteter. Också här beskriver sig brobyggarna som aktivister och de berättar om hur de regelbundet uppvaktar politiker när det gäller barn och unga

Brobyggare i Luleå

Även Luleås två brobyggare är unga. I övrigt sticker de ut i sammanhanget genom att båda är kvinnor och dessutom räknar sig till gruppen kale. De menar båda att syftet med brobyggareverksamhet är att stödja elever i skolan, något som fram tills tiden för intervjuerna alltså inte varit möjligt. Då, i maj 2015, skulle den ena brobyggaren förlägga sin arbetstid i skolan som stöd åt en enskild elev, men fortsatt vara anställd vid kulturförvaltningen. Den andra brobyggaren arbetade tillsammans med projektledaren på Arbetsmarknadsförvaltningen och räknade vid intervjutillfället med att anställningen skulle förlängas fram till årsskiftet för hennes del också. Inga diskussioner fördes om tillsvidareanställningar för dessa brobyggare vid tiden för utvärderingen. Intresseanmälan till Södertörns högskolas utbildning som

förstärker modersmåslärare i romani chib hade lämnats in, något som skulle kunna möjliggöra anställning vid Barn- och utbildningsförvaltningen med ettårsförordnade.

Brobyggaren vid Arbetsmarknadsförvaltningen är den som varit anställd längst och som också har längst erfarenhet av att arbeta med romska frågor. Samordnarens önskemål var från början att brobyggaren skulle anställas i Barn- och utbildningsförvaltningen. När denna förvaltning med hänvisning till brobyggarens avsaknad av pedagogisk utbildning tackade nej till brobyggare i skolan kom hennes tjänster ändå väl till pass. Det bör i sammanhanget nämnas att organisationen vid tiden för utvärderingen kände till romska elever vid två skolor i Luleå, men också att dessa var litet till antalet. Däremot fanns det flera förskolebarn med kaleromsk bakgrund i kommunen. Därför har Barn- och utbildningsförvaltningen försökt styra in personalutbildningen främst mot personal i förskola. Det är inte fel, menar brobyggaren, men det är i de högre åldrarna som problemen börjar och där var de också mest akuta när hon blev anställd. De få elever som vid tidpunkten gick i högstadiet hoppade av. Brobyggaren menar att det var frustrerande att inte kunna hjälpa till då.

Under första året handlade det enligt brobyggaren istället om att knyta romska kontakter till projektet. Eftersom chefen som formulerat ansökan och planerat arbetet för romsk inkludering hade gått i pension blev chefens nätverk av romer otillgängligt för arbetet. Genom olika aktiviteter har projektledaren och brobyggaren byggt upp relationer med personer från kalegruppen. Exempel på sådana relationsbyggande aktiviteter är romskt nationaldagsfirande, sommarläger och kultur- och hälsoaktiviteter. Hon har också producerat en CD med nothäfte svenska, finska och kale-romska.

Brobyggarna i Luleå vet att det finns romer från exempelvis Balkan i staden också, med dessa är sällan öppna med att de är romer. Sällan arbetar hon med enskilda ärenden men hon berättar att det händer att hon blir ombedd att följa med till socialtjänsten. Det händer dock aldrig att socialtjänsten ber henne om stöd.

Den senast anställda brobyggaren inom skola/förskola kom att få sin placering på bibliotek. Hon beskriver sig själv som någon som hade nästan obefintliga betyg från grundskolan och som inte hade någon gymnasieutbildning innan hon kom i kontakt med inkluderingsarbetet i Luleå. För henne var förstås utbildningen extra tuff och hon fick stöd genom en lärare på den kommunala vuxenutbildningen. Arbetet på biblioteken har inneburit att hon gjort informationsutställningar om romer och romsk inkludering och träffat barn och unga som går på skolor i anslutning till biblioteken. Hon har mött dem i biblioteksmiljön där hon suttit bakom disken eller läst för de små barnen, och elever har kunnat möta en rom i vardagen och därmed kunnat ställa frågor till henne. Dock hade frågorna mest handlat om hennes dräkt. Hon lyfte fram möjligheten till egen utveckling som något hon inte hade trott att hon skulle få. Hon tycker sig haft stor glädje av det extra stöd hon fått från kommunala vuxenutbildningen för att klara av brobyggarutbildningen.

Brobyggarna i Luleå hade vid inkluderingsprocessens inledning olika stor erfarenhet av att arbeta med romska frågor. Den först anställda har flera års erfarenhet som aktivist i regionen. Hon håller främst fram den legitimitet och det språk som utbildningen har givit henne när hon

för samtal med politiker och tjänstemän. Den med kortare anställning har å sin sida genom utbildningen och anställningen i Kulturförvaltningen kunnat meritera sig.

I Luleå har brobyggarna främst arbetat nätverkande och kunskapsspridande. Det förekommer i stort sett inget arbete med enskilda elever, brobyggarna samlar och stöttar på olika vis romska familjer och skapar möten mellan majoritetsbefolkningen och kaleromerna i staden. Brobyggarna själva har olika syn på den lösningen. Den först anställda brobyggaren anser att den ensidiga inriktningen på nätverksbyggande och kompetensutveckling hos majoritetspersoner har med felaktig styrning och organisering att göra. Om Barn- och utbildningsförvaltningen ägt pilotverksamheten som det inledningsvis var planerat hade brobyggande mellan skola och romska familjer kunnat bedrivas på det sätt som det var tänkt.

Sammanfattande om brobyggarnas syn på syfte och praktik

I samband med intervjuerna med brobyggarna inom ramen för utvärderingen uttrycks stor entusiasm över både utbildning och arbete. Brobyggarna ger också uttryck för att de tycker att de har ett stort ansvar som de tar på allvar och att de fått en god möjlighet att visa att också romer kan klara av stora utmaningar precis som andra i samhället. De uppfattar det ursprungliga syftet med utbildning och brobyggande på likartat vis och är medvetna om att de olika kommunerna ger dem olika förutsättningar för detta. Det förekommer knappt någon öppen kritik mot utbildningen eller arbetsuppgifterna. Också högskolans egna utvärderingar visar att brobyggarna är mycket positiva till utbildningen. Någon pekar på att det finns en viss hets inom brobyggarskrået där det handlar om att vara bäst på brobyggande. Denna tävlingsinriktning kan delvis hänga samman med de historiskt undermåliga anställningsvillkor som romer erfarit. Några uttrycker också vikten av att välja rätt kandidater till brobyggarutbildningen. Utvärderingen ger vid handen att det vid rekryteringen till denna utbildning i pilotkommunerna inte fanns tillräckligt många sökande för att fylla de tjugo platserna. Den stora och väl omvittnade positiva inställningen bland de studerande har blivit känd bland romer i pilotkommunerna. Många fler har sökt sig till de efterföljande utbildningarna för brobyggare inom social omsorg och hälsa liksom sju av brobyggarna är anmälda till förstärkningen av modersmåls lärare i romani chib som startar hösten 2015 på Södertörns högskola. Detta måste betecknas som en stark (bi-)effekt av utbildningsinsatserna för brobyggare i skola och förskola.

Skillnaderna i arbetssätt bland brobyggarna beror främst på hur de är organiserade och ledda. Kön, ålder och utbildningsbakgrund tycks bland dessa inte vara avgörande. Det finns välutbildade män som på grund av organiseringen har liten räckvidd för sitt arbete. Det finns en tidigare lågutbildad kvinna som har skaffat sig en framträdande roll i inkluderingsarbetet. En av de allra yngsta brobyggarna har 23 år gammal fått den första tillsvidareanställningen bland brobyggarna i sin kommun. Aktivistbakgrund kan ha betydelse för hur brobyggarnas nätverk ser ut och därmed vilken status de har bland både romska och majoritetens grupper. Aktivistbakgrund har också varit en kunskapsmässig fördel. En majoritet av brobyggarna har aktivistbakgrund och det är högst troligt att det var denna bakgrund som också var skälet till att de har sökt sig till utbildningen. Dels på grund av att de känner till satsningen och dels för att flera av dem genom aktivismen varit vana att röra sig i majoritetssamhället. En framgångsfaktor kan också vara tidigare anställning i kommunen, men den är svår att skilja

från aktivismfaktorn då dessa två faktorer sammanfaller. En brobyggare menar att snedrekryteringen, med fler manliga än kvinnliga brobyggare i utbildningen, kommer sig av att män är mer intresserade av romsk aktivism än kvinnor. Han reflekterar över att detta till trots var de första kända svenska romska aktivisterna, Katarina och Rosa Taikon, kvinnor. I intervjuerna är flera av de manliga brobyggarna noga med att understryka att den kvinnliga underrepresentationen inte beror på att kvinnor inte får utbilda sig eller resa.

Samordnare, projektledare och processledare

Dessa aktörer har det gemensamt att de ska driva och samordna pilotkommunernas arbete med romsk inkludering. För enkelhetens skull får ”samordnare” bli den beteckning som används för alla dessa aktörer i detta avsnitt. I de pilotkommuner som ingår i denna utvärdering har tre av fyra samordnare själva (nationell) minoritetsbakgrund. Två definierar sig som romer och en som tillhörande en av de andra nationella minoriteterna. De med minoritetsbakgrund har också en mer eller mindre lång erfarenhet av minoritetsaktivism eller engagemang i minoritetsfrågor. Den samordnare som inte själv har minoritetsbakgrund är den tjänsteman som, bland andra frågor, har ansvar för minoritetsfrågor på kommunledningsnivå.

Samordnare i Göteborg

Pilotkommunens samordnare för romsk inkludering i Göteborg har en bakgrund som socionom i staden. Med sitt intresse för och i sökandet efter sin egen romska bakgrund kom hon i kontakt med romska organisationer och kom med i styrelsen för det romska rådet. Det var romerna i staden som ville att en rom skulle samordna arbetet, även om det fanns sökande till samordnartjänsten med många andra olika bakgrunder.

Samordnaren menar att syftet med Göteborgs pilotkommunsarbete är att ta fram metoder. I början var arbetet trögt men idag har det hittat sina former och bredare kontaktytor i staden. I Göteborg har det parallellt med inkluderingsarbetet tagits fram en handlingsplan för nationella minoriteter. Samordnaren menar att den har lagt en grund för det fortsatta arbetet och att inkluderingen inte längre går att välja bort. Det som varit pilotkommunens projektplan har successivt under processen blivit mycket tydligare. I dag har de fördjupat och mer detaljerat arbetat fram hur exempelvis temagrupper för skola ska arbeta. Att detta arbete tagit tid är inget att förvånas över, menar samordnaren. Det har kommit signaler från personal på en del skolor som tyder på att de har svårigheter att acceptera att romer särbehandlas med hänvisning till att detta är ett slags segregation. Samordnaren menar istället att om det ska bli någon inkludering kan inte alla behandlas lika.

När det gäller själva utbildningen har hon, med sitt övergripande ansvar för genomförandet, fått överlämna samordnandet av brobyggarna till en lärare på en av de aktuella skolorna. Han och hon är överens om att det mest är de praktiska aspekterna av brobyggartutbildningen som varit problematiska. De anser att det var olämpligt att ge kommunerna ansvar för de praktiska arrangemangen kring utbildningen.

Det finns sammanfattningsvis en uppfattning om att syftet är modellskapande och att problemen oftast berott på att pilotkommunsarbetet landat något oförberett i organisationen. Det är endast brobyggarsamordnaren som lyfter fram organisationen som problematisk.

Främst handlar det om de stora krav som ställs på brobyggare som han menar gör dem sjuka. Skolverkets referensgrupp för utvärderingen kommenterar detta med att brobyggarna varit så oroliga för att förlora sina tjänster att de känt sig tvungna att släppa allt de haft för händer när rektorerna velat att de ska ta sig an andra arbetsuppgifter.

Samordnare i Helsingborg

För Helsingborgs samordnare står det klart att brobyggartutbildningen och brobyggarnas arbete syftar till att förbättra elevers närvaro och resultat. Även om inte romarådet var inblandat i den första, snabbt uppskissade handlingsplanen, har det varit med och tagit fram påföljande aktivitetsplan. Staden har en längre historia av samarbete med den förening där samordnaren varit en av initiativtagarna. Denne berättar att processen har stort stöd både bland politiker och i kommunens förvaltningsledning. Han är mycket nöjd med organiseringen av verksamheten, där alla skolans brobyggare är samlade under chefen för modersmålsenheten. Bilden av initial förvirring som förmedlades från arbetet i Göteborg återfinns inte i Helsingborg, som tvärtom framställs som väl förberett. Smidigheten i Helsingborgs process kan möjligen tillskrivas de upparbetade nätverk som romska aktivister skapat med politiker och förvaltningsledning. Samordnaren själv har en lång historia av brobyggande i kommunen.

Som samordnare har han nära kontakt med alla brobyggare, även om han inte har ansvar för dem i deras tjänster. Därför har han insyn i deras verksamhet och menar att utbildningen har haft stor betydelse både för genomförandet och för brobyggarnas egen utveckling. Det fanns en tendens till att de arbetade för mycket i början, eftersom studierna tog mycket tid och arbetsuppgifterna tedde sig outsinliga. Nu, efter tre år, så finns fröet till en arbetsmodell, men det skulle behövas två år till för att finslipa arbetet, menar samordnaren.

Sammanfattningsvis tycks kommunen vara van vid romsk aktivism och verkar ha dragit nytta av den i inkluderingsarbetet.

Samordnare i Linköping

Samordnaren i Linköping berättar att kommunen arbetat behovsstyrt med brobyggare i många år – inom olika grupper. När möjligheten kom att få ansöka om att bli pilotkommun tog man fasta på det faktum att inkluderingsprocessen skulle undvika projektifiering. Hon såg tillsammans med kollegorna det sociala områdesarbetet Vårt Nygård som en viktig erfarenhet att utgå ifrån. Samordningen sker på kommunledningsnivå och samordnaren har alla MR-frågor på sitt bord. Vid tiden för intervjun arbetade hon med att inför budgetläggning ta fram ett förslag angående brobyggandets framtid. Eftersom inte alla brobyggare som gått utbildningen med inriktning mot skola/förskola arbetar inom skolan, har det varit en del bekymmer med att få utbildningen anpassad till brobyggarnas faktiska utbildningsbehov. Trots det menar hon att brobyggarna verkligen haft nytta av utbildningen. Den har möjliggjort brobyggarnas både personliga och yrkesmässiga utveckling. Samordnaren i Linköping berättar att de tidigt i processen tog fram en definition av brobyggarrollens olika kompetensområden och innehåll och betonar att alla brobyggare har arbetsbeskrivningar. Hon förklarar att ett fråga som diskuterats mycket är skillnaden mellan att arbeta som brobyggare och att arbeta brobyggande. Det senare är något som hon menar att alla tjänstemän kan göra.

En annan fråga som hon lyfter är vikten av gränsdragningar så att brobyggjarrollen blir en ”medarbetare bland andra medarbetare”.

Samordnaren uttrycker att inte bara brobyggarna i Linköping behöver agera och tänka brobyggande utan också hon och kollegorna. I kommunen har förankringsprocessen ibland haltat och att inkludera samtliga förvaltningar och enheter i det romska inkluderingsarbetet har till viss del gått trögt. Behovet av information och kunskap såväl som att granska sina egna fördomar tycks fortsatt stort. Med facit i hand menar hon att processen innan och under tiden som brobyggjarutbildningen pågått kunde sett annorlunda ut. Exempelvis kunde kommunen som arbetsgivare ha förberett brobyggarna bättre. Brobyggarna kunde ha introducerats till kommunens organisation och åtagande på ett bättre vis. Brobyggarna kunde också ha förberetts kunskapsmässigt inför utbildningen, resonerar hon. Ett av skälen till att förankring och introduktion har brustit menar hon är att det gick väldigt fort när pilotkommunsarbetet skulle initieras det första halvåret. Hon är positiv till att det nu också kommit till stånd en utbildning för brobyggare som ska arbeta mer socialt.

Samordnaren reflekterar en del över brobyggjarrollen och tror att om brobyggarna hade fått med sig litet mer samhällskunskap och kände sig litet tryggare i rollen, så skulle de lättare kunna avgöra var gränsen för deras ansvar går. Idag, menar hon, ”springer de på allt”. Hon menar att det också är en särskild kompetens att arbeta nära en brobyggare och att tänka brobyggande. Det är också speciellt att vara både brobyggare och aktivist samtidigt och det gäller att hålla dessa roller.

Linköping utmärker sig bland pilotkommunerna med att de mycket tydligt arbetar med brobyggare (inom samma utbildning) på många olika sätt och tycker att det fungerar relativt väl. Organisatoriskt kan de liknas vid Göteborgs organisation då en verksamhetschef i områdesarbetet försöker knyta brobyggarna till sig, samtidigt som rektorerna är deras chefer. Samordnarens roll blir då att upprätthålla en dialog om romsk inkludering som något som angår hela kommunen. Kunskapen om att det finns ett särskilt ansvar för den romska gruppen behöver utökas, menar samordnaren.

Samordnare i Luleå

Samordnaren i Luleå reflekterar över vikten av att själv ha minoritetsbakgrund när ett arbete som detta ska drivas. Hon menar sig arbeta på uppdrag av romer och har egentligen titeln projektledare. Hon vill tydligt markera att det arbete hon driver på inte ska ses som ett projekt. Vid tiden för intervjun i mars 2015 har fokus flyttats från att uppfylla mål i projektplanen till att försöka involvera politiker i högre utsträckning och att försöka få in arbetet i det ordinarie strategiska uppföljningssystemet.

Samordnaren menar att här finns ett problem som de andra pilotkommunerna inte har – det är en mindre ort med färre (kända) romer vilket medför integritetsproblem. Hon menar att gruppen är för liten för att kommunen ska vilja satsa resurser på den eller för att motivera olika brobyggare inom alla de olika sektorerna när det statliga bidraget upphör.

Det faktum att brobyggarna inte har arbetat i skolmiljön i Luleå är enligt henne inte bara ett hinder. En av brobyggarna har möjlighet att arbeta mer strategiskt genom sin placering på

Samordnarens avdelning, under en projekt- och utvecklingschef. Denna position kan användas för att utbilda all personal inom den kommunala förvaltningen så att ansvaret för exempelvis de romska barnens väl inte tas bort från ordinarie personal, resonerar hon. Samtidigt signalerade Barn- och utbildningsförvaltningspersonal i processens inledning att de också behövde ha en brobyggare för att kunna uppfylla målen. En brobyggare anställdes därför med hjälp av samordnaren, men den anställningen upphörde och har inte kunnat återbesättas.

Organisationsproblematiken i Luleå hänger samman med att ansökan inte var förankrad i förvaltningen när den sändes in. Samordnaren menar att hon fick använda stora delar av det första året till att förankra inkluderingsprocessen med varje person hon mötte. Också i denna kommun uttrycker samordnaren att andra tjänstemän inte ser att även de har en roll i att utveckla arbetet för romsk inkludering – att själva arbeta brobyggande, som det uttrycktes i Linköping. Hon vill också lyfta fram hur viktigt det har varit för Arbetsmarknadsförvaltningen att ha romsk närvaro på arbetsplatsen, något som Barn- och utbildningsförvaltningen nu gått miste om.

Samordnaren är klar över att kommunens sätt att planera för romsk inkludering inte riktigt rimmat med statens intentioner. Detta är dock, menar hon, ett vanligt misstag i arbetsklimat som skapar duktighetskomplex. Det offentliga tänker ut hur saker ska göras *innan* människor blandas in. Hon menar att tiden kunde ha använts till att låta kommuner och en utbildningsaktör tillsammans klura ut hur en sådan här utbildning kan utformas. Enligt henne kom utbildningsinsatserna och implementeringen att bli allt för hårt styrda av staten. Istället skulle aktörerna tillsammans ha tagit fram ett grundkoncept som kommunerna inte kan ta fram själva och ställt sig frågan vad brobyggeri är och vilka redskap en brobyggare behöver. Därutöver anser samordnaren att kommunerna själva kan lägga till specialinriktningar. Det är inte intressant för kommunerna att anställa brobyggare med socionominriktning – istället vill de ha specialister just på brobyggande. Om utbildningarna blir allt för breda riskeras ”det romska” att få en för liten roll, och det tror hon inte är bra.

Samordnaren anser också att tiden då brobyggarna inte är på arbetsplatsen, när studenterna samlas på högskolan eller i någon kommun, gör att brobyggarna syns för litet i organisationen. Om brobyggarna ska bli intressanta för arbetsgivaren måste de synas och vara på plats. Hon tycker att det skulle fungera bra med mer inslag av distansutbildning. Avslutningsvis menar hon att utbildningen inte måste vara på högskolenivå, det skulle kunna fungera med en gymnasial utbildning också. Nivån har varit för hög för några av studenterna, anser hon.

Sammanfattningsvis är samordnaren klar över att pilotkommunens uppgift har varit metodutvecklande för operativt arbete, men också för hur en hållbar implementering kan göras. Hon är kritisk till att, som nu görs, alltför snävt rama in brobyggartutbildningen till vissa sektorer. Denna kritik delas av referensgruppspersoner. Om kommunerna själva ska bekosta brobyggartutbildningarna i framtiden, kan en mindre kommun få svårt att uppnå långsiktighet. Medveten om de föreställningar om romer som finns i den offentliga förvaltningen vill hon också lyfta fram brobyggarnas möjligheter att inom ramen för en sådan här process visa på hur viktiga de är att ha på plats. Under utvärderingen har det framkommit

att en del aktörer vill att brobyggarna studerar på arbetsplatsen, och att detta skulle bero på att de inte litar på brobyggarna. Här motiverar samordnaren en sådan lösning med att brobyggaren skapar sig bättre förutsättningar för tillsvidareanställning genom sin närvaro.

Sammanfattande om samordnarnas syn på syfte och praktik

Pilotkommunernas samordnare har i olika hög grad insyn i brobyggarnas vardag och utbildning. De romska samordnarna har betydligt färre synpunkter på hur arbetet utförs eller på hur utbildningen borde utformas. De ansvarar för stora processer där brobyggarna är en kugge i ett tydligt strukturerat arbete. Samtliga samordnare ser den mycket stora betydelse som utbildningen haft för studenterna, de är dock inte lika överens om nyttan den givit dem i just deras arbete. De icke-romska samordnarna pekar på att utbildningen är för svår och/eller inte motsvarar utbildningsbehoven på fältet. Dessa invändningar menar sig samordnarna inte ha fått gehör för. De icke-romska samordnarna reflekterar över sina roller som icke-romska företrädare för inkluderingsprocesserna i kommunerna. Exempelvis ser de sig som arbetande på uppdrag av romer eller att de själva ändå måste arbeta brobyggande.

Chefer

Inom ramen för utvärderingen har fyra rektorer i två kommuner intervjuats. Utöver dessa har åtta chefer deltagit i intervjuer. Några chefer är brobyggarens närmsta, några är chefer för verksamheter brobyggarnas aktiviteter bedrivs i närheten av. Några är samordnarnas närmsta chefer.

Rektorer

Den rektor i Helsingborg som intervjuades om erfarenheter av brobyggarnas arbete berättade att han träffar dem på två olika sätt. Ibland ses de spontant när brobyggarna är på hans skola för att bedriva modersmålsundervisning. Då kan det handla om att de stöter på varandra i korridoren och stämmer av litet kring elever. Annars bokar de avstämningsmöten med varandra inför att rektorn eller lärare ska träffa familjer. Det vanligaste är att brobyggarna är med när de träffas alla tillsammans – ibland med ytterligare parter inblandade. Då kan det handla om socialtjänsten, BUP, någon från arbetsmarknadsförvaltningen eller enstaka gånger från polisen. Beroende på ärendet träffar rektorn brobyggarna som ett team. Exempelvis kan något ha hänt, och då går teamet tillsammans med mentor och rektor igenom händelsen och utbyter tankar i ärendet. Tillsammans bestämmer de vem som ska vara kontaktperson för familjen och jobba med den.

Det är inte så många ärenden som brobyggarna är inblandade i. Däremot kan ärendena utgöra långa processer för brobyggarna att engagera sig i. Under de två senaste åren har det varit tre ärenden där brobyggare varit inblandade. Detta har med skolans storlek att göra, menar han. På den större skola där han tidigare var anställd, var det fler ärenden än på denna. Ett ärende tar sällan kortare tid än en termin att hantera, berättar han. Brobyggarna kan agera på ett helt annat sätt än vad han kan. De kan gå in i familjen och hjälpa till stötta eleverna, förklara och ställa krav på ett sätt som han inte tycker att han kan med sin bakgrund. Han kan också se att brobyggarnas arbete förändrats under tiden han haft med dem att göra. Det är möjligen utbildningen som gjort att deras verktyg framstår som bredare och brobyggarna framstår som

mer rutinerade. Han uppfattar det som att utbildningen har medfört att de lärt sig mer om hur skolan fungerar och hur de därmed kan arbeta med en familj med en viss problematik.

Vid intervjutillfället kände rektorn inte till att skolan också kan ta del av brobyggarnas föreläsningar om romsk kultur och historia. De informationsträffar som brobyggarna hållit på skolan har handlat om vilka de är och att de finns till hands, förklarar han.

Sammanfattningsvis har denna rektor haft tillgång till brobyggare som kunnat arbeta processinriktat med både skola, elever och familjer. Brobyggarna har med sin romska kompetens kommit in i familjer och kunnat hjälpa skolan att skapa relationer med dem. Den brobyggarorganisering som benämns strategisk visar sig dock inte per automatik skapa möjligheter till strategisk påverkan som exempelvis utbildning för skolpersonal. Med tanke på den ringa tid brobyggarna har för att kompetensutveckla skolpersonalen ”i plenum” blir dessa kunskaper hos brobyggarna en relativt outnyttjad resurs.

I Göteborg där tre olika rektorer är chefer för brobyggare i skolan har utvecklingen sett helt olika ut inom kommunen. Den rektor som arbetsleder den brobyggare som sedan tidigare var känd på skolan visste inte vad allt skulle utmynna i när brobyggaren anställdes. Han visste att brobyggaren skulle studera på halvtid och på övrig tid finnas för de romska eleverna på skolan. Det kom att bli brobyggaren och rektorn som fick hitta formerna. Syftet uppfattades vara att hjälpa skolan att etablera bra kontakter med de romska familjerna. Ett annat inslag som han uppfattade var också möjligheten för skolpersonalen att få lära sig mer om romsk kultur och historia. En viktig insats som rektorn lyfter är den romska kulturklassen som brobyggaren initierat. Den ger eleverna möjlighet att tala romani chib ett par timmar i veckan i avsaknad av modersmåls lärare. Där pratar de bland annat om framtidsplaner och drömmar och om utbildning. Verksamheten beskrivs som mycket populär. Rektorn är imponerad av drivkraften hos brobyggaren. Eleverna kommer från samma område i Bosnien och brobyggaren erbjuder därför fortsatta aktiviteter på somrarna när barnen är på besök i föräldrarnas hemland. Rektorn beskriver det vardagliga brobyggararbetet som ett slags inventering av att alla är på plats, litet språkstöd till en del elever och att han kanske är inne och hjälper till en stund i en klass. Det faktum att brobyggaren tycker att han alltid måste vara tillgänglig för familjerna är enligt rektorn inte något som utmärker just brobyggarens roll. Arbete i den typ av skola som rektorn leder lockar personer med stort socialt patos. Det är många anställda som rektorn måste prata gränssättning med. Den här skolledaren har inte haft något behov av dialog med utbildningsanordnaren för brobyggarutbildningen. Istället vill han gärna lyfta fram att han har lärt sig mer av brobyggaren än vad rektorn kunnat lära brobyggaren. Han tror att det är en generell uppfattning på skolan.

På en skola inte långt därifrån arbetade vid tiden för utvärderingen två rektorer varav en var ansvarig för både skolans brobyggare och brobyggarsamordnaren. Dessa rektorer hade arbetat tillsammans sedan 70-talet och ansåg sig ha stor erfarenhet av elever från hela världen och även av romer. Det är en duo som starkt emotsätter sig den brobyggarmodell som kom med inkluderingsprocessen och utbildningen. Skolan, som är en F-6 skola, hade inte problem med hög frånvaro bland elever över huvud taget, hävdade man. Det förekom väldigt lite mobbning och skolan framställdes som mycket populär. Det faktum att romer behöver uppmärksammas

hade de inte svårt att förstå, inte heller att elever med romsk bakgrund behövde identifieras av brobyggaren. Det som oroade och bröt mot deras skolas värdegrund var att inleda brobyggandet med en sådan kartläggning. De brobyggare som tidigare anställdes på skolan har anställts i egenskap av sin profession. De har fungerat brobyggande ändå, menar de. Rektorer vill se en representation av de grupper som barnen möter i sitt bostadsområde bland skolans personal. Den nya brobyggare som i samband med utbildningen anställdes på skolan har därför i stället fått i uppdrag att lära känna pedagoger och elever istället. Ansvarig rektor menar att det inte fungerar att komma hit och bara uppmärksamma romska elever. Istället ska brobyggaren bli en del av personalen till att börja med.

På skolan har den första utbildningsinsatsen för pedagoger om romskt liv och historia hållits. De har försökt att bjuda in skolor från olika delar av staden för att tematiskt arbeta med romska frågor, men det har varit svårt att få engagemanget från de inbjudna att räckta till. Särskilt skolor som själva inte har romska elever är ointresserade av att delta, frågan tycks inte angå dem. Även dessa tjänstemän upplever att utbildningen kan vara för svår, och att frånvaron från arbetsplatsen kan ligga brobyggarna i fatet när det gäller att etablera sig.

Sammanfattningsvis har Göteborgs brobyggarchefer olika uppfattning om brobyggarnas roll och möjligheter att utföra sina uppdrag. Vissa av svårigheterna för brobyggarna under denna typ av organisation kan handla om vilka egna nätverk de har bland föräldrarna på skolorna där de arbetar. I det första fallet hade brobyggare och föräldrar vuxit upp på samma gator. Där fanns redan kunskapen om vilka familjer som kunde vara intresserade av brobyggarens stöd. I det andra fallet hade rektorerna en glasklar uppfattning om att romer som grupp knappt existerade, utan internt hade olika bakgrunder och språk, och att de i olika hög grad hade önskemål om att bli uppmärksammade. Det fanns förvisso lång erfarenhet av brobyggande, men med professionen i centrum. I centrum för elevernas kontakter med olika etniska eller kulturella kategorier stod det faktum att vuxna på skolan fanns där i egenskap av sina professioner.

Chefer utanför skolan

Göteborgs organisering med rektorer som chefer för brobyggarna föranleder sektorchefen för kultur i Östra Göteborg att reflektera över hur brobyggarna bättre kan delge sina kunskaper till andra skolans personal. Hon menar att personalen på skolor i området kan ha klart för sig att de har ett kunskapsbehov medan rektorerna inte känner till att brobyggarna är tillgängliga för att ge dem kompetensutveckling. Chefen är också bekymrad över att brobyggarrollen lämnats odefinierad redan från början av inkluderingsprocessen. Också utbildningen anser hon har bidragit till detta. De ska enligt hennes mening inte utbildas till pedagoger – de ska vara just länkar mellan skola och hem. Ändå har brobyggarna fått hålla provlektioner som de själva skapat, hävdar hon. I Göteborg har de haft möte om vad brobyggare ska och inte ska göra. Det finns vissa saker som är kristallklara: Brobyggare är inte med vid klientmöten, de är rådgivare inför individuella ärenden. En lämpligare benämning än brobyggare skulle enligt henne vara sakkunnig. Detta är en beteckning som också en representant i referensgruppen för utvärderingen, även hon från Göteborg, föreslår.

I Linköping intervjuades fyra chefer, en verksamhetssamordnare för socialt områdesarbete och inkluderingsamordnaren vid ett och samma tillfälle. En av de intervjuade handleder den brobyggare som arbetar med jobb- och utbildningsvägledning. Eftersom kommunen har arbetat med brobyggare sedan 2006, också då med romska grupper i ett bostadsområde, så tycks deras roll inte ha orsakat mycket diskussion. Den utredning som pågick vid tiden för intervjun skulle förtydliga brobyggjarrollen och samtidigt klargöra de ekonomiska insatser som kunde förväntas. En tendens till att brobyggarna ibland hamnar långt utanför sin roll har också uppmärksammats i Linköping.

Kommunen har börjat arbeta brobyggande utifrån ett behov. Därmed framstår det som om tjänstemännen har stor tilltro till brobyggande som form. Cheferna framhåller att den modell som Linköping valt inte är sämre än andras, och inte heller bättre. Den fungerar bra i Linköping. Det som de uppfattar som verksamhetens främsta problem är skolans brist på intresse. Historiskt sett var brobyggjarbehovet socialt, enligt deras uppfattning, varför brobyggarsatsningen från 2006 kom att bli socialt områdesbaserat. Idag uppfattas den sociala oron börja pyra igen och de tycker sig verkligen behöva sina brobyggare.

Cheferna i intervjun är alla överens om att en bättre dialog med högskolan hade behövts för att utbildningen skulle stämma bättre överens med deras behov. Dock har brobyggarna utvecklats stort under utbildningen och växt med sina arbetsuppgifter, menar de. De rannsakar sig själva och ser att de också hade kunnat erbjuda en introduktion till kommunalt arbete.

Luleås brobyggare har sina chefer inom två olika förvaltningar. Den som varit anställd längst finns tillsammans med samordnaren för inkluderingsprocessen under chefen för Projekt- och utvecklingsavdelningen. Här är den minsta gemensamma nämnaren att alla vid avdelningen gör olika saker och alla är "sidovagnar". Detta har enligt chefen vänts till en styrka – det finns en väldigt bred kompetens inom avdelningen som hade elva anställda vid tiden för utvärderingen. Chefen ser sig som ambassadör för brobyggarna i olika sammanhang där han rör sig. Han uppfattar inkluderingsprocessen som ett tjänstemannainitiativ som fått stöd av kommunalrådet. Dock påverkades implementeringen negativt av omorganiseringar och av att initiativtagaren gick i pension utan att ha hunnit påbörjat processen. Därmed har också brobyggarna till delar fått skriva sina eget uppdrag, menar han. Detta är ingen lätt uppgift, särskilt som det handlar om en grupp som många har fördomar om, tillägger han. Det finns också ett tryck från den romska gruppen att brobyggarna ska hjälpa till med saker som de inte råder över, berättar han. Han tänker sig att det är svårt att ta fram en utbildning så att brobyggarna kan möta de utmaningar som deras verksamhet rymmer. Det skulle behövas en bättre dialog mellan anordnaren och kommunerna. Han är övertygad om att det är svårt att ha denna dialog med kommunerna då olika förvaltningen inom samma kommun kan ha olika synpunkter och behov. Att utbildningen givit brobyggarna mycket kunskap och förmåga att förmedla kunskapen råder det dock inget tvivel om, anser chefen. Att utbildningen ges på högskolenivå är också viktigt, tror han, även om nivån på den är hög för den som är ovan vid studier. Framtiden för brobyggarna var vid intervjutillfället oviss – samtal fördes mellan tre förvaltningschefer om hur brobyggarnas anställningar skulle hanteras fram tills årsskiftet. Det fanns inga mål för det fortsatta inkluderingsarbetet i Luleå vid denna tidpunkt.

Stadens kultursekreterare är chef för den andra brobyggaren inom skola och förskola i Luleå. Han var också medlem i den projektgrupp som bildats inom ramen för inkluderingsprocessen, men som vid tiden för intervjun hade omvandlats till ett nätverk. Han tycker inte att han känt sig bekväm med rollen i projektgruppen eller nätverksgruppen då brobyggarna inte alltid varit med, och inte heller andra romer. Däremot har viktiga tjänstemän på mellanchefernivå funnits i gruppen, där goda samarbeten också startats. Genom gruppen har det också blivit tydligt att skolan i Luleå visst ser ett behov av brobyggare och efterfrågade sådana, men att beslutet att inte anställa dem har fattats på högre nivå. Brobyggarnas arbete har ändå kunnat tillföra skolorna något. Dels i och med att en av dem finns på bibliotek i närhet till skolan, där de har tagit fram ”lådor” med informationsmaterial om romer, dels i skolsammanhang där brobyggarna har hjälpt elever med att referensläsa texter i samband med ett skolprojekt om romer.

Kultursekreteraren talar om vikten av opretentiösa möten i vardagen. Han har flera gånger under sin tid i processen erfarit att det är under de enkla eller spontana mötena som det händer mycket mellan människor. Dem hade han velat arbeta mer med i projektgruppen. Tillsammans med en chef i arbetsgruppen och brobyggarna arrangerades en vecka med soppluncher för att ge tillfälle till kompetensutveckling för kommunens personal och gruppleddare inom politiken. Till luncherna bjöds också romer ur olika generationer in. Den omständigheten föranledde att publiken fick lära sig mycket om romskt liv i ett slags praktiskt exempel. Avslutningsvis reflekterar kultursekreteraren självkritiskt över svårigheterna med att förankra inkluderingsstrategin i politiken. Där menar han att det finns ett ömsesidigt ansvar hos både förvaltning och politik att uppmärksamma satsningen bättre.

Sammanfattande om chefers syn på syfte och praktik

De rektorer som kommit i kontakt med och använt sig av brobyggarnas tjänster vittnar om brobyggarnas effektivitet när det gäller att länka familjer och elever starkare till skolan. Oavsett om brobyggarna finns strategiskt organiserade i utvecklingsenhet eller är placerade direkt under rektorer har de under vissa förhållanden kunnat stödja skolpersonalens arbete. Det ska dock understrykas att en strategisk placering av brobyggare på förvaltningsnivå inte är en garanti för att kommunernas alla rektorer känner till möjligheterna till kompetensutveckling hos skolpersonalen med brobyggarnas hjälp. Det är omvittnat svårt att sprida kännedom om både brobyggare och deras kunskaper till olika kommundelar, särskilt de som inte tycker sig ha anledning att lära sig mer om den romska minoriteten. Brobyggarna har förstås också begränsats med tid att lägga på personalens kompetensutveckling.

I intervjuerna med chefer utanför skolan står det allt klarare att kommunernas (berörda) tjänstemän ser att brobyggarna fått med sig mycket värdefull kunskap från utbildningen. Samtidigt är det den grupp som är mest kritisk till innehållet i utbildningen i relation till vad respektive brobyggare arbetar med. Oavsett om brobyggarna är tillgängliga för skolan eller ej finns en kritik mot allt för skoltillvänd och pedagogikinriktad utbildning. Professionen brobyggare i skola och förskola, även om den inte definieras, tycks i chefernas mening inte kräva just förmåga att undervisa. Att brobyggare inte behöver utbildas särskilt inom ett fält är en synpunkt som delas av en referensgruppsrepresentant. Brobyggarens arbetsfält är så brett att en sådan inriktning blir onödigt snävt definierad. Också en av utbildningsarrangörerna med

erfarenhet av brobyggande har uttryckt att hon blev förvånad när regeringen gav skolverket ett så smalt uppdrag för brobyggartutbildning i skola och förskola.

Den uppenbart spretiga synen på vad syftet med brobyggare är, hur de kan arbeta och vad de behöver kunna, föranledde Skolverket och Länsstyrelsen i Stockholm att bjuda in till en lärandeträff för pilotkommuner i oktober 2014 (Länsstyrelsen 2014b). Där deltog både lärare vid utbildningen, brobyggarna själva liksom kommunföreträdare. Dessa arbetade tillsammans fram en bild av brobyggjarrollen. De var överens om att brobyggjarverksamhet syftar till att hjälpa romer. Den ska förmedla kontakt mellan kommunens verksamhet och romer och i mötet förmedla trygghet till båda parter. Brobyggaren ska kunna finnas i ”båda världarna” och ha respekt och förankring hos både romer och tjänstemän. Det är också viktigt att brobyggarna har ett begränsat uppdrag.

Vidare framförs vikten av att rätt person blir brobyggare. Viktiga kompetenser uppges vara att brobyggaren är en positiv/god förebild, sakkunnig, flexibel, har förmåga att förmedla och sprida kunskap om samhället, kan hänvisa vidare och arbeta behovsstyrt.

Brobyggarna har enligt denna gemensamma diskussion två målgrupper – romer och tjänstemän. Målet med verksamheten är att skapa trygghet för romska barn och föräldrar, att lärarna arbetar mer medvetet med romska barn och föräldrar och att kontakten mellan föräldrar och lärare stärks. Avslutningsvis ska aktiviteterna som riktas till barnen motivera dem till att vara i skolan.

Under diskussionen framkom också vikten av att motivera varför kommunen ska satsa på romska brobyggare. Det uppgavs råda stor konkurrens om kommunens resurser och ofta ställs grupper mot varandra, t.ex. funktionsnedsatta, flyktingar, pensionärer, unga o.s.v. Det är också på sin plats att notera att det från pilotkommunerna rapporteras att det finns svårigheter med motivationen som delvis har sin grund i motstånd mot att stödja romer.

Resultat och framtid

I detta avsnitt diskuteras inledningsvis om utbildningsinsatser för romska brobyggare i skola och förskola har lett till de resultat som förväntats, och om det finns tecken på långsiktiga effekter och ökad måluppfyllelse för eleverna. En diskussion om vad som krävs för att en satsning på brobyggare ska få långsiktiga och hållbara effekter förs därpå. Avsnittet avslutas med reflektioner om hur väl den här satsningen svarar mot sådana krav.

Förväntningar och resultat

I utvärderingens inledande avsnitt redogjordes för Skolverkets programbeskrivning inför utvärderingen. Med hjälp av termerna *input*, *output*, *outcome* och *impact* klargjordes den kedja av aktiviteter och utfall på kort och lång sikt som utbildningsinsatserna förväntades skapa. De delar som kan sägas utgöra satsningens input – Skolverkets upphandling av utbildning, genomförandet av denna och anställningar av brobyggare – är förverkligade. Ambitionen att utbildningen skulle ge brobyggarna verktyg att arbeta med i skolan och förskolan, liksom att utbilda förvaltningspersonal, tycks också till stora delar vara uppfyllt. Vi har i föregående avsnitt kunnat se hur genomförandet av både utbildning och implementering

av brobyggarnas verksamhet i kommunerna både har varit dynamiskt och haft skiftande lösningar.

Ett av de kortsiktigt förväntade resultaten (output) av satsningen är att utbildningsaktiviteter och rekrytering av brobyggare ska leda till att det finns romsk personal på skolor och förskolor, och att de får en utvecklad förmåga att möta elever, föräldrar och lärare utifrån en förståelse för den romska kulturen och historien. Förhoppningar om att brobyggarna också ska kunna ge elever stöd i skolundervisningen samt i förskolans verksamhet ska infrias genom att utbildningen ger dem ökad kunskap om barns lärande. Ett annat kortsiktigt resultat är att brobyggarna ges förutsättningar och kunskap för att i sin tur kunna stärka skolans och förskolans arbete med att möta och förstå den romska kulturen, förbättra kommunikationen med romska familjer samt öka romska familjers engagemang och inflytande.

Utvärderingen visar att den överenskomna utbildningen har givits, och att de brobyggare som arbetar i skolan tycker sig ha fått ökad förmåga att möta både elever, familjer, andra vuxna i skolorna och andra tjänstemän i förvaltning. Brobyggarna har dock haft vitt skilda villkor att omsätta dessa förutsättningar till praktik, något som i programbeskrivningen benämns långsiktiga resultat eller outcome.

Till långsiktiga resultat, och det egentliga målet för utbildningsinsatserna, räknas att de romska eleverna ska uppleva en ökad trygghet och motivation att delta i skolarbetet. Också föräldrarnas förtroende för förskola och skola förväntas öka. Då inga elever eller familjer intervjuats i utvärderingen finns inget underlag för att diskutera vad elever och familjer upplever avseende trygghet, förtroende och motivation. De romska ideella organisationer som deltagit i utvärderingen menar att brobyggarna och civilsamhället fungerar kompletterande när resurserna är knappa. Det är utvärderingens starka rekommendation att längre fram genomföra en utvärdering där målgruppens perspektiv kommer i fokus, företrädesvis utförd av en romsk utvärderare.

Det är i första hand brobyggarnas berättelser som utgör materialet här. Också det romska språket och den romska kulturen ska genom satsningen ta större plats i förskola och skola. Detta är en målsättning som även andras utsagor än brobyggarnas kan bidra till att sätta ljus på. Skolverket har i utvärderingsuppdraget önskat att få en bedömning och en diskussion om det finns tendenser till utveckling på området. Denna diskussion får alltså föras utifrån begränsningar i material och en insikt om att utvecklingen också kan ha andra orsaker än just brobyggarsatsningen – något som Skolverket också varit tydligt med i uppdraget.

I intervjuer med brobyggarna, rektorer och många tjänstemän står det klart att varhelst brobyggare arbetat i skolan med inriktningen att få eleverna att komma dit och känna sig trygga så har deras arbete varit framgångsrikt. Det finns lärare och referensgruppspersoner som tycker att vissa brobyggares arbete har handlat om att få eleverna till skolan till vilket pris som helst – något de vänder sig mot. Det är fullt möjligt att en kritisk hållning till de egna arbetsuppgifterna inte luftas med utvärderaren, men det skall ändå nämnas att brobyggarna själva aldrig visat sig kritiska till detta arbete. Tvärtom har de uttryckt stor stolthet över vad som åstadkommit. Inte heller de rektorer som kommit till tals trycker främst på den ökade närvaron som brobyggjarverksamhetens största förtjänst. Det är i stället avdramatiseringen av

kontakter mellan en del familjer och skolan som institution – där en sådan dramatik har funnits – som blivit en påtaglig framgång. Det skall understrykas att det inte är på alla skolor den romska frånvaron varit större än andra grupper, och det är inte heller alla skolor som haft problem med frånvaro över huvud taget. Den Göteborgsskola som varit särskilt kritisk mot brobyggande som profession istället för att anställa romer som reguljär personal är också den som arbetat aktivt för representativ rekrytering. Ingen av de andra intervjuade rektorerna har arbetat lika aktivt för sådan representation i personalstyrkan. Den representationsivrande skolan kan sägas arbeta på en mer utvecklad nivå för inkludering för olika sociala kategoriers inkludering. Den drivande rektorn reflekterar samtidigt över att romer kan behöva mer stöd än andra med tanke på hur många hinder som finns i form av diskriminering och studieovana. Detta extra behovsstöd kan alltså kräva att en ledare måste åsidosätta starka principer om att inte göra skillnad på barnen utifrån etnisk eller religiös grund.

Frågan om hur uppfyllelsen av målet om ökad närvaro och förbättrade resultat i ett senare skede ska mätas och redovisas har diskuterats med samtliga brobyggare och övriga aktörer. Den lämnas dock obesvarad då tiden för jämlikhetsdatainsamling¹⁷ avseende den romska minoriteten ännu inte bedöms vara inne. Referensgruppspersoner menar att ett sätt att mäta uppfyllelse av målet om *tillgång till rättigheten utbildning* kan vara att ställa följande fråga till skolor och kommuner: ”Hur har ni givit den romska gruppen tillgång till rättigheten utbildning?” I referensgruppen anses det inte vara brobyggarnas roll att räkna närvaro och resultatutveckling. Bristen på rättighetsperspektiv (och rättighetsspråk) är också den första större kritiken av genomförandet av inkluderingsprocesserna i kommunerna (Emerga 2014). Dock är det *övergripande syftet* med utbildningsinsatser för brobyggare i skola och förskola ett ökat deltagande i skolan och samhället, minskad segregation och minskat utanförskap liksom förbättrade studieresultat och höjd utbildningsnivå inom den romska minoriteten. Även om en viktig aspekt av tillgängliggörandet av mänskliga rättigheter också för romer är vad majoritetssamhället gjort för att förverkliga dem, bör de aktiviteter som uppgivits ställas mot faktiskt utfall. Detta är dock en minst sagt känslig fråga både bland romernas och majoritetssamhällets företrädare, såväl i civilsamhället som på myndigheter. Bland annat kommer en pedagogisk utmaning vara att förmedla innebörden av insamling av anonym, frivillig och självdefinierad jämlikhetsstatistik i motsats till den diskriminerande form av registrering som romer varit utsatta för både historiskt och i vår samtid.

Effekterna, impact, som måluppfyllelsen förväntas leda till, är att elever med romsk bakgrund deltar i både förskola och skola i högre utsträckning, att studieresultaten förbättras och att kontakten mellan skola, förskola, elever med romsk bakgrund och deras föräldrar fungerar bättre än före satsningen. Här är bedömningen att det är en fråga som kan diskuteras på två olika nivåer.

Vid samtal med olika aktörer inom ramen för utvärderingen står det klart att det finns stora skillnader i förväntningar på vad en brobyggare är och ska kunna uträtta. Om det hade funnits en gemensam hållning, där brobyggare i skola och förskola är personer som arbetar i skolor

---

¹⁷ Jämlikhetsdatainsamling innebär att exempelvis en organisation eller en stat samlar anonyma uppgifter om medborgare eller anställda där identifikation med olika relevanta sociala kategorier anges i syfte att mäta utveckling över tid (Hübinette 2015).

och förskolor med att stötta romska elever i skolarbetet samt stötta romska familjer i relationerna till skolan och personalen i förhållningssätt till romska individer, familjer och grupper, skulle bedömningen vara att det är en fråga om skala. Det är för denna typ av brobyggare som utbildningen tycks vara skapad (se s 38–43). Oavsett om brobyggarna organiserats ”strategiskt” på högre nivå eller ute i skolorna, så har de en begränsad räckvidd. De kan endast ha ett begränsat antal ärenden och relationer – hur effektiva och skickliga de än är. Om en skola har en stor grupp romska elever i sitt upptagningsområde, men som inte kommer till skolan, kan brobyggaren inte förväntas lägga en stor del av arbetet också på att agera sakkunnig på förvaltningsöverskridande nivå. Om brobyggare arbetar med individer så framgångsrikt som de lyckade exemplen visar på, borde det kunna få långsiktiga effekter om verksamheten får fortsätta och i så stor skala som är nödvändig. Nödvändig volym kan bedömas av utbildningsorienterade brobyggare eller andra romska sakkunniga när det gäller romska elever.

När det gäller kompetensutveckling på förvaltningsnivå talar tjänstemännens låga kunskapsnivå (såväl som politikers) för genomgripande åtgärder avseende alla minoritetsfrågor där var och en av de nationella minoriteterna får eget utrymme. En sådan hållning kan förväntas möta motstånd då tjänstemän vittnar om betydligt större grupper (exempelvis har den somaliska gruppen nämnts) vars socioekonomiska situation är så utsatt att åtgärder för dessa skulle prioriteras om kommunerna själva måste finansiera säråtgärder.

Det är delvis mot bakgrund av en faktisk och förväntad resursbrist som den ”strategiska” organiseringen av brobyggare förordas av flera i utvärderingen. Eftersom det ändå inte finns brobyggare på alla skolor där det finns romer är det bättre att utbilda all personal om romers villkor och att använda romska brobyggare som sakkunniga på ett övergripande plan. Också referensgruppen uttryckte att det framförallt är ordinarie skolpersonal som måste utveckla sitt förhållningssätt till de romska grupperna. Kvarstår gör dock det faktum att behoven är stora bland romska elever och att det kommer att ta tid att strukturellt påverka alla majoritetssamhällets institutioner som har relationer med familjer. Rimligtvis bör romsk inkludering genomföras på flera nivåer samtidigt.

Hållbar framtid för utbildning och implementering av brobyggare i skola och förskola

Utbildningsinsatser för brobyggare i skola och förskola har som utvärderingen visar fått stort beröm från deltagande brobyggare och både ris och ros från såväl andra tjänstemän i kommunerna som från referensgruppsrepresentanter för utvärderingen. Det går utifrån materialet att sluta sig till att brobyggarnas positiva inställning kommer sig av vad som överlag kan beskrivas som relevanta kurser och en utbildningsform som passat gruppen mycket väl. Den svåra rollen, som ska fungera som en länk mellan vad som beskrivs som ganska olika sociala och kulturella miljöer, kräver att brobyggarna får träffas och ventilerade utmaningar som de ställs inför.

Kritiken kommer alltså från både representanter från majoritetsgruppen och romska representanter som själva inte deltagit i utbildningen. Kritiken vänder sig egentligen inte mot utbildningen som sådan – de flesta inser att detta är en pilotsatsning och att anordnaren bara kan luta sig mot erfarenhet och i övrigt prova sig fram. Några kommunala aktörer uttrycker dock att de gärna hade velat bli mer lyssnade till när det gäller utbildningens innehåll. Önskemålen från kommunerna är dock inte likartade. Kritiken från romska representanter är snarare en kritik mot den otillräcklighet som pilotverksamheten visar prov på. Det understryks att pilotverksamheten varit orättvis mot brobyggarna. De har satts i arbete på ett sådant sätt som tyder på att det är romer som ska lösa romska problem, något som anses vara en återkommande hållning från majoritetssamhället. Detta dessutom under osäkra anställningsförhållanden.

Det förslag om brobyggarsatsning som Delegationen för romska frågor lade fram betonar att det är ett starkt önskemål från den romska minoriteten att det ska finnas vuxna romska förebilder på skolorna (SOU 2010:55). Delegationen stödjer sig bland annat på forskning som Lindberg och Liedholm genomfört i Malmö (2010). Elevassistenter, brobyggare och modersmåls lärare anses alla vara viktiga för barnens trygghet och motivation. De skriver i sin utvärdering av brobyggare i Malmö att samtliga romska informanter anser att närvaron av vuxna romer i skolan har stor betydelse inte bara för närvaron utan också för elevernas upplevelse av trygghet och för deras motivation. Detta får tillsammans med kunskap från interkulturell skolforskning ses som bakgrunden till utbildningsinsatserna för brobyggare i skola och förskola.

För att en satsning som den här ska få långsiktiga och hållbara effekter krävs att de på vars händer styrning och organisering vilar har kunskap om vad det är för arbete som organisationen tar på sig och varför. Som i allt offentligt förändringsarbete krävs därför förankring hos de tjänstemän och politiker som har makten att stödja och påverka förändringsprocesser. Det tar tid för aktörerna att sätta sig in i de kunskaper och modeller som inkluderingsstrategin vilar på och vad som förväntas av kommunerna, både utifrån minoritetslagstiftning och från den aktuella satsningen. Tidsramen för förankring och planering har varit minimal och aldrig så goda intentioner har heller inte alltid rimmat med statens avsikter med utbildningsinsatser för brobyggare i skola och förskola. De kommuner som erhållit stöd som pilotkommuner tycker, naturligt nog, att de fått ett kvitto på att deras inkluderingsstrategi går i linje med statens. Kriterierna för att bli utvald har inte enbart utgjorts av att som kommun ha ”förstått” vad statens intention har varit.

På denna punkt invänder kritiker och menar att det inte funnits någon tydlig definition av (exempelvis) brobyggarnas roll, vilket är sant till viss del. I Skolverkets uppdrag står endast att brobyggare är personer med romsk kultur- och språkkompetens och att de kan vara anställda som exempelvis assistenter. Samtidigt är det ofta romerna själva som har utvecklat rollen och det är den som beskrivs i förarbetena. Staten har inte kommunicerat tydligt vad som avsågs och pilotkommunerna kände inte alltid till bakgrunden till satsningen, om det inte i kommunen fanns framträdande romska aktörer som givits inflytande och som själva varit delaktiga i att ta fram delegationens förslag. Det hade varit lämpligt att i erbjudandet till

pilotkommunerna hänvisa till de resonemang i *Romers rätt* (SOU 2010:55) som rör brobyggare, även om där inte heller ges precisa definitioner.

När brobyggare och tjänstemän träffades i oktober 2014 diskuterades också vilka framgångsfaktorer som kan identifieras i implementeringen av brobyggare i skola och förskola. Här lyftes vikten av aktiva och engagerade chefer och av att det finns förtroende mellan chef och brobyggare. Vidare sågs ett behov av att strukturera arbetet så att det går att följa utvecklingen samt av att resultaten dokumenteras. Dessutom måste både brobyggarnas tjänster och romska elevers behov synliggöras. Till sist betonas behovet av brobyggarutbildning, att tjänstemännen får utbildning om romers villkor och att ansvariga ser den kompetens som brobyggarna har.

Dessa synpunkter och slutsatser delas av utvärderingen och bör läggas till i sammanställningen av vad som behövs för hållbar implementering av brobyggande i skola och förskola. Det har dock i utvärderingen också framkommit, som en kritisk reflektion, att alltför många aktörer sätter likhetstecken mellan hållbarhet och brobyggarnas fortsatta anställningar. Återigen bör det framhållas att ingen i intervjustudien tror på romsk inkludering utan fortsatt statligt sanktionerat brobyggande. Samtidigt måste det till betydligt kraftfullare åtgärder där det förtydligas att det är myndigheter som ofrånkomligen äger det offentliga ansvaret för tillgängliggörandet av mänskliga rättigheter, ett ansvar som inte kan väljas bort. Skolan kan inte välja att inte arbeta inkluderande. Brobyggarnas informationsaktiviteter har sällan varit obligatoriska och det tar lång tid att ”sälja in” utbildningar till i övrigt hårt pressad personal. Också på dessa områden såg lärandeträffens deltagare att det statliga stödet behöver fortsätta även i pilotkommunerna. När den fyraåriga perioden av pilotkommunsaktiviteter nu övergår i en fas av spridning till andra städer, innebär detta att redan ”tränade” kommuner anser sig behöva fortsatt stöd samtidigt som det kan förväntas att många andra kommuner kommer att behöva ett liknande stöd.

Frågan om hållbara effekter rör också hur brobyggarna organiserats och organisationens lärande under processen. Emerga (2014) menar att den projektorganiserade pilotverksamheten har bäst förutsättningar att lyckas med en hållbar implementering. Detta stämmer om organisationen tagit tillvara projektet och använt dess strukturer. Det är dock avhängigt få politiker och tjänstemän att detta verkligen sker i en kommun där pilotverksamheten är marginell/marginaliserad. Att, som i Linköping, använda sig av en tidigare etablerad förvaltningsöverskridande verksamhet kan i ett mindre sammanhang vara lika effektivt för det praktiska och individnära brobyggandet.

De aktiviteter som har genomförts, och de erfarenheter som brobyggare har förmedlat i utvärderingen, tyder på att utbildningsinsatser för brobyggare i skola och förskola har många likheter med tidigare svenska och internationella exempel på brobyggande. Södertörns högskola förde in ett interkulturellt perspektiv i processerna. Detta är ett viktigt steg i inkluderingsarbetet och en utveckling av utbildningsinriktningen för och om nationella minoriteter. Med stödet till anställning av brobyggare i utbildning hade staten för avsikt att skapa tryggare förhållanden än vad som tidigare varit fallet för romska brobyggare. Detta stöd har dock varit otillräckligt. Hälften av brobyggarna hade vid utvärderingens genomförande

ingen trygg anställning i sikte. I rapportens första del återgavs kvalitativ forskning om diskriminering av romer på arbetsmarknaden. Westin och Tan Marti (2008) visade att även utbildade romer diskrimineras och önskar stöttning i övergången mellan studier och arbete. I inkluderingsstrategin saknas en sådan stöttande fas efter brobyggarnas examen. Då det i kommunerna råder brist på samsyn angående brobyggarnas roll har det utbildats brobyggare som i några fall inte passar in i respektive kommuns inkluderingsstrategi. Nu övergår som tidigare nämnts faser där pilotkommuner metodutvecklar i en spridningsfas. Det är utvärderingens starka rekommendation att staten fortsätter att utbilda operativa brobyggare för placering i skolor eller i skolors närhet. Ett stort behov av sakkunniga/strategiska brobyggare har uttryckts, ett behov som möjligen kan mötas genom ytterligare en utbildningsinriktning. Det är dock svårt att utifrån detta material bedöma om det som efterfrågas avseende strategiskt brobyggande bör ha en specifikt romsk inriktning eller om det kanske är möjligt att bygga på det operativa brobyggandet med strategiskt minoritetsinriktat innehåll.

En stor utmaning för aktörer som verkar för romsk inkludering är den rådande oviljan till (positiv) särbehandling utifrån social kategorisering. Det kan vara till hjälp för skolledningar och personal att få mer kunskap om i vilket sammanhang strategin för romsk inkludering har utvecklats. Sverige får återkommande kritik för att sakna kunskap om den socioekonomiska situationen för olika marginaliserade grupper. Europarådet rekommenderar särlösningar för att kunna garantera lika villkor för missgynnade grupper, något som bör betonas tydligare i det fortsatta lokala inkluderingsarbetet.

Litteratur

Abrahamsson, Agneta 2007. *Brobyggare. Del 1. Kulturtolkare mellan invandrare/flyktingar och det svenska samhället. En utvärdering*. Forskningsplattformen för utveckling av Närsjukvård.

ACIDI 2013 Programme for municipal roma mediators . Publicerat på <http://goodpracticeroma.ppa.coe.int/en/pdf/152>

Ambjörn, Eva och Andersen Jennie 2008. *Brobyggarna. Integrationens livlina*. Uppsats. Malmö Högskola

Andersson, Berit, Marianne Liedholm, Jonas Otterbeck, Eva-Kristina Salameh, Jill Sörensen, Jenny Trulsson & Sigrid Ullberg 2004. *Fyra stadsdelar – fyra vägar mot integration. Storstadssatsningen i Malmö. Utvärdering av demokratiarbete och skolprojekt*. Malmö: Malmö stad.

Arbetsmarknadsdepartementet 2012 Bilaga till regeringsbeslut. A2012/1385/DISK

Arbetsmarknadsdepartementet 2012 Regeringsbeslut. A2012/1387/DISK

Arbetsmarknadsdepartementet 2014 *Den mörka och okända historien. Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*. Ds 2014:8.

Bigestans, Aina och Annick Sjögren (red) 2001. *Lyssna! Interkulturella perspektiv på multietniska skolmiljöer*. Tumba: Mångkulturellt centrum.

Building Bridges 2013. *Social impact report*. <http://reachforchange.org/mario-hassledal/files/2014/04/2Building-.pdf>

Carlson, Marie 2002. *Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom SFI-undervisningen*. Göteborg: Göteborgs universitet. Sociologiska institutionen.

de Carvalho, Maria Eulina P. 2001. *Rethinking Family-School Relations. A Critique of Parental Involvement in Schooling*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Cazden, Courtney B. 2000a. "Taking cultural differences into account". I Cope, Bill och Mary Kalantzis (red) *Multiliteracies: literacy learning and the design of social futures*. London: Routledge.

Cazden, Courtney B. 2000b. "Four innovative Programmes. A postscript from Alice Springs." I Cope, Bill och Mary Kalantzis (red) *Multiliteracies: literacy learning and the design of social futures*. London: Routledge

Chițu, Larisa, Raluca Lalyer, Nicolae Pellegrini 2014. *Roma Children Education Managing the Challenges in Arad, Belfast and Glasgow*. www.logincee.org/file/26171/library

Cope, Bill och Mary Kalantzis (red) 2000. *Multiliteracies. Literacy Learning and the Design of Social Futures*. London: Routledge.

Dourat Emilia 2009. "Utbildningsväsendet och romer i Sverige". Romani E journal, 2009:1. Internettidskrift <http://www.romaniejournal.com/Romani-E-Journal-Artiklar/>

Edström, Nina och Emil Plisch 2006. *En känsla av delaktighet. En studie av underifrånperspektivet i Storstadssatsningen*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.

Ekermo, Mats och Osman Aytar 2014. *Romers inkludering på arbetsmarknaden. Utvärdering av projektet Romane Droma i Västerås stad*. Mälardalens högskola, Akademin för hälsa, vård och välfärd.

Emerga 2014 *Följeforskning av pilotkommunernas arbete med strategin för romsk inkludering. Delrapport 1 2013*.

Emerga 2015 *Följeforskning av pilotkommunernas arbete med strategin för romsk inkludering. Delrapport 2 2014*.

Erickson, Frederick 1993. "Transformation and School Success. The Politics and Culture of Educational Achievement". I Jacob, Evelyn and Cathie Jordan (red) 1993 *Minority Education. Anthropological Perspectives*. Westport, CT: Ablex Publishing Corporation.

European Commission against Racism and Intolerance 2002. *Second report on Sweden*. Strasbourg: ECRI

European Union Agency for Fundamental Rights 2014. *Roma Survey – Data in focus. Education. The situation of Roma in 11 EU Member states*. Wien: FRA

Europeiska kommissionen 2011. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-841_sv.htm#content.

Gentemann, Karen M. och Tony L. Whitehead 1983. "The cultural Broker Concept in Bicultural Education". I *the Journal of Negro Education*. Vol. 52, No. 2, Spring 1983 (s 118–129.).

- Goldstein Kyaga, Katrin, Maria Borgström och Tobias Hübinette 2011. *Den interkulturella blicken i pedagogik.. Inte bara goda föresatser*. Huddinge: Södertörns högskola
- Gruber, Sabine 2006. *Skolan gör skillnad. Etnicitet och institutionell praktik*. Linköping: Linköpings universitet.
- Göteborgs stad 2014 *Göteborg - pilotkommun för romsk inkludering 2012–2015. Åren 2014-2015*. Göteborgs stad. Östra Göteborg.
- Halilovic, Mujo, Eugen Millnell och Julia Sällström 2014. *Behovsanalys av romska elever skolsituation på Malmös grundskolor*. Romskt informations- och kunskapscenter. Sociala resursförvaltningen, Malmö stad.
- Heckmann, Friedrich 2008. *Education and Migration. Strategies for integrating migrant children in European schools and societies. A synthesis of research findings for policy-makers*. Europeiska kommissionen och Nesse. <http://www.nesse.fr/nesse/nesse.top/tasks>
- Jacob, Evelyn och Cathie Jordan (red) 1993. *Minority Education. Anthropological Perspectives*. Westport, CT: Ablex Publishing Corporation.
- Hübinette, Tobias 2015. *Vad är jämlikhetsdata? Råd och tips för jämlikhetsindikatorer*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Lawson, Michael A. och Tania Alameda. 2012. "A Case Study of School-Linked, Collective Parent Engagement". I *American Educational Research Journal*. August 2012, Vol 49, No 4 (s 651–684).
- León Rosales, René 2001. "På väg mot en diversifierad normalitet". I Bigestens, Aina och Annick Sjögren *Lyssna! Interkulturella perspektiv på multietniska skolmiljöer*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Liedholm, Marianne och Göran Lindberg 2006. *Brobyggare mot skolor – en satsning i invandratäta bostadsområden. En utvärdering av kulturella överbryggare/brobyggare*. Malmö stad
- Liedholm, Marianne och Göran Lindberg 2010. *Romska barn i skolor – rapport från Malmö*
http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/100420/dd56c912ae60316021aa86a4bd208636/romska_barn_i_skolor_v2.pdf, underlagsrapport till Delegationen för romska frågor
- Luleå kommun 2013 *Projektbeskrivning ROMANO TŠIVIBA Romskt Liv*.
<http://www.lulea.se/download/18.7c813b2144fc6ad42b25f5/1396349139759/Projektbeskrivning.pdf>
- Luleå kommun 2014 *Projektbeskrivning ROMANO TŠIVIBA Romskt Liv*.
<http://www.lulea.se/download/18.7f68c13148ed9383431890/1412925861372/Projektbeskrivning%2C+reviderad+sep+2014.pdf>
- Länsstyrelsen i Stockholms län 2013 *Rapportering för år 2012 avseende En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032*. Rapport 2013-04-09. Beteckning 8119-5112-2013.
- Länsstyrelsen i Stockholms län. 2014a *Nulägesbeskrivning av hinder och möjligheter för romers rätt – utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet*. Rapport 2014:22 Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholm. <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/publikationer>
- Länsstyrelsen i Stockholms län 2014b *Lärandeträff pilotkommuner – Brobyggartema Minnesanteckningar 20141023*.

- Länsstyrelsen i Stockholms län 2015 *Romsk inkludering. Årsrapport 2015*. Stockholm: Enheten för arbetsmarknads- och rättighetsfrågor. Rapport 2015:12.
- Löfgren, Christina 2009. *Förstudie. Romers situation i Västerås. Slutrapport*. Länsstyrelsen i Västmanland och Västerås stadsledningskontor. Stencil.
- Löfgren, Christina 2014. *Romane Droma. Projekt rapport enligt självvärderingsmodellen. Delrapport 2013-07-01–2013-12-31*. Västerås: Samordningsförbundet. http://www.samordningvastmanland.se/vasteras/insatser-i-samverkan/documents/Insats_Romane_Droma-Slutrapport_2014.pdf
- Malmö stad (ej daterat) *Handlingsplan. Välfärd för alla – det dubbla åtagandet*.
<http://malmo.se/download/18.af27481124e354c8f1800037725/>
- Malmö Stad 2009. *Romskt informations- och kunskapscenter. Slutrapport 2009-11-26*.
<http://malmo.se/download/18.723670df13bb7e8db1b9651/1383649234264/Slutrapport+2009.pdf>
- Malmö Stadskontor 2008. *Romers situation i Malmö. En rapport om Malmös minoritetspolitik utifrån romernas perspektiv*.
http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/081010/3aa13f282914e49f8fc90e0ba922d2bd/romers_situation_malmo.pdf
- Molina, Irene, Antioine Gaily, Carlos Giménez & Barbara Guest 2001. *Social linkworking and Inter-Cultural Mediation in Europe*. Umeå: Partnerskap för multietnisk integration.
- Obondo, Margaret, Christina Rodell Olgac och Salada Robleh 2005. *Broar mellan kulturer – somaliska barns språksocialisation i hem och förskola i Sverige*. Stockholm: Språkforskningsinstitutet i Rinkeby.
- Ogbu, John 1993. "Variability in Minority – school Performance. A Problem in Search of an Explanation". I Jacob, Evelyn and Cathie Jordan *Minority Education. Anthropological Perspectives*. Westport, CT Ablex Publishing Corporation.
- Portera, Agostino 2008. "Intercultural education in Europe: epistemological and semantic aspects". In *Intercultural education*, Vol 19, No 6, December 2008. <http://informaworld.com>
- Pratt, Mary L 1991 "Arts of the contact zone". I *Profession 91*. New York. Modern Language Association 1991 s 33–40. http://learning.writing101.net/wp-content/readings/pratt_arts_of_the_contact_zone.pdf
- Prop. 1998/99:143 Minoritetspolitiken.
- Prop. 2011/12:1 Regeringens budgetproposition 2012
- Rodell Olgac, Christina 2006. *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Rodell Olgac, Christina 2009. *Kulturell och språklig revitalisering bland romska barn och ungdomar. En väg till självorganisering. En uppföljning av Allmänna arvsfondens 27 romska projekt åren 1996–2009*. Stockholm: Allmänna arvsfonden.

Rodell Olgaç, Christina & Angelina Dimiter-Taikon 2013. "Mamma, ska jag säga att jag är rom? En kartläggning av romska barns och elevers skolsituation i fem pilotkommuner för Skolverket". I Skolverket 2013 *Delredovisning av regeringsuppdrag inom regeringens strategi för romsk inkludering*. Daterad 26 april 2013.

Rus, Calin 2006. *The situation of Roma School Mediators and Assistants in Europe*. DGIV/EDU/ROM(2006)3 Europarådet. http://www.coe.int/t/dg4/education/roma/Source/Mediators_Analyse_EN.PDF

Skolverket 2007. *Romer i skolan – en fördjupad studie*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket 2012 *Överenskommelse mellan Skolverket och Södertörns högskola om uppdraget att planera för och inleda en utbildning för romska brobyggare*. Dnr 2012:518

Skolverket 2013 *Överenskommelse mellan Skolverket och Södertörns högskola om uppdraget att planera för och inleda en utbildning för romska brobyggare*. Dnr 2012:518

Skolverket 2014a *Överenskommelse mellan Skolverket och Södertörns högskola om uppdraget att planera för och inleda en utbildning för romska brobyggare*. Dnr 2012:518

Skolverket 2014b Förfrågningsunderlag. Dnr 2014:870

Skolverket 2015a *Redovisning av uppdrag som avser utbildning av brobyggare inom regeringens strategi för romsk inkludering*. Dnr A2012/1387/DISK

Skolverket 2015b *Överenskommelse mellan Skolverket och Södertörns högskola om uppdraget att planera för och inleda en utbildning för romska brobyggare*. Dnr 2012:518

Södertörns högskola 2012 *Utbildningsplan för romsk brobyggartutbildning*. Skr 2011/12:56 En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032

SOU 2010:55 Delegationen för romska frågor. *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*

Stockholms stad 2006. *Yrkesutbildning för romer*. Kompetensfondens kansli, Stadsledningskontoret. http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/071113/a1bccbcb408d5fdd9b94b8430411902c/slutrappport-yrkesutbildning_for_romer%5b1%5d.pdfSundbybergs folkhögskola 2000. *Linkworkers. Första linkworkerkonferensen i Europa*. Sundbyberg: Sundbybergs folkhögskola.

Sundh, Kenneth och Tore Svendsen 2014. *Delrapport 2. Projektet Romané Bučá. Metoder och organisering*. Akademin för Personal & Organisationsutveckling APOU AB. Utvärdering rapporterad till Europeiska Sociala Fonden, mars 2014. <http://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1771572>

Sveriges radio 2009. *Inga fler romska elevassistenter*. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=87&artikel=2578366>, den 20 januari 2009.

Taylor, Charles 1999. *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg: Daidalos.

Tsehai, Kibebe 2014. *Slutrapport av det lokala projektet Romané Bučá i Skarpnäcks stadsdelsförvaltning*. Stockholm: Skarpnäcks stadsdelsförvaltning. <http://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1771570>

Vänerns borgs kommun 2008. *Träffpunkt Torpa – en mångkulturell mötesplats för äldre med invandrarbakgrund i Vänerns borg*. Äldreomsorgsförvaltningen. Underlag för ansökan om till Statsrådsberedningen. 2008-04-18.

Vänersborgs kommun 2010. *Rapport från projektet Träffpunkt Torpa till Delegationen för romska frågor*. 2010-03-11.

Westin, Charles & Manuel Tan Marti 2008. *Hur blev det med anställningen?* Underlagsrapport till Delegationen för romska frågor.

http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/090122/b3db1d32ab45c9e9d519b8f7be72a6b3/rapport_utb.pdf

Yohani, Sophie 2013. "Educational Cultural Brokers and the School Adaption of Refugee Children and Families: Challenges and Opportunities" I *Journal of International Migration and Integration*. 2013:14. (s 61–79).

Medlarutbildningsprogrammet, Portugal. För en beskrivning se: <http://goodpracticeroma.ppa.coe.int/en/pdf/152>

